



הרב יצחק יעקב פוקס

בס"ד



ראש השנה, סוכות ושמחת תורה ביום שבת קודש שנת תשפ"ד – תשרה שכינה פתחי דלתנו

בברכת כתיבה וחתומה טובה לשנת בריאות שלימה, ולשפע ברכה והצלחה לנו ולכל ישראל הולכת ומסתיימת, **תשפ"ג**, ואט אט הולכת וקרבה, השנה המעוברת הבאה עלינו לטובה - **תשפ"ד**, שנה שניה לשמיטה – שנת **"מעשר שני"** שני אדרים לה ושני ימי פורים – קטן וגדול בה. תחילתה - **ביום שבת קודש**, ובעקבות ראש השנה, אף **יום ראשון של חג הסוכות** וחג **שמיני עצרת** - שהוא [בארץ ישראל] - **"שמחת תורה"** חלים **בשבת**. על כן, אין **תוקעים בשופר** בא' דראש השנה ועכ"פ בני אשכנז, דוחים את אמירת ה"תשליך" למחרת, והמעבר ליום ב' דראש השנה יתקיים בעזרת **"יין קידוש נר הבדלה זמן [שהחיינו]"**. כמו כן, ביום ראשון של **סוכות** - אין **נוטלים לולב** ובחג "שמיני עצרת" שהוא בארץ ישראל - **"שמחת תורה"**, במקום שאין עירוב ואותם שאין סומכים על העירוב, עליהם להכין את ספרי התורה, ה"דגלים" הפעקלאך וה"קידושים" במקומם, קודם כניסת החג **בשבת** - כמפורט בהרחבה, בתוספת חידושי הלכה רבים, לכל עדות ישראל, לאורך דפי ההלכה שלפניכם.

חודש הרחמים והסליחות

"קווה אל ד' חזק ויאמץ ליבך וקווה אל ד' "

במשך 50 ימים, בין א' אלול לבין יום הושענא רבה אומרים, **בני אשכנז**, [יש מבני ספרד, שאומרים אותו כל ימות השנה] - פעמיים ביום, פרק כ"ז בתהילים "לדוד ד' אורי וישעי וגו' ורמז לכך, על פי מדרש שוחר טוב, תהילים כ"ז: ד' אורי - **ראש השנה** "וישעי"- **יום הכיפורים** "כי יצפני בסוכו"- **חג הסוכות**. ובסיום הפרק, רמז נוסף: **"לולא** האמנתי לראות בטוב ד'" – אותיות

אלול. יש אומרים בשחרית ומנחה (כן כתב המשנ"ב תקפ"א, ב: "אחר תפילת מנחה") ויש בשחרית וערבית. בספר **"יערות דבש"** הדגשה מעניינת של

הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל: בפרק זה, לדוד ד', נזכר **י"ג פעמים** שם הוי"ה - שם של **רחמים**, כנגד **י"ג מידות של רחמים**. ואם כן, אמירת פרק זה אף ביחידות, כמוה כהזכרת **י"ג מידות של רחמים** על ידי הציבור, באמירת, ויעבור ד' על פניו ויאמר: ד' ד' וגו' !

תקיעת שופר

מנהג בני אשכנז, לתקוע בשופר בכל בוקר מא' אלול ואילך, עד ערב ראש השנה [ולא עד בכלל] (רמ"א תקפ"א ומשנ"ב, ג). והמנהג ברוב המקומות, לתקוע תשר"ת, ויש נוהגים לתקוע ביום ראש חודש תשר"ת תש"ת תר"ת שעיקר התקנה הייתה בראש חודש, שיידעו מתי עלה משה להר לקבל לוחות שניים, ולא יבואו לטעות עוד אחרי עבודה זרה (תשובות והנהגות ג, קל"ג). בני ספרד תוקעים באמירת הסליחות. אין מדקדקים בתקיעות אלו בכל פרטיהן, לא על מהות התוקע וטיב השופר, אין חובה לעמוד בשמיעתן ואין תוקעים על הבימה דווקא (מועדי קודש א, ס). **לא תקעו** לאחר תפילת שחרית - יש שכתב, שיתקעו לאחר **מנחה** (שו"ת אגרות משה או"ח ד, כ"א). השומע תקיעות כשהוא בתפילת עמידה - **יפסיק ויקשיב** (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל ב"נתיבות ההלכה 31 עמ' 168). **המתפלל ביחידות** - אינו תוקע (הוראת הגריש"א זצ"ל ו"ציץ אליעזר" י"ב, מ"ח).

אמירת ה"סליחות"

בני ספרד נוהגים לומר סליחות, מלאחר ראש חודש אלול ועד לערב יום כפור. כנגד 40 הימים שבהם עלה משה רבנו להר סיני, לבקש "סלח נא לעוון העם הזה כגודל חסדיך", וענה לו הקב"ה ביום הכפורים, כפי שמקווים גם אנו שייאמר לכולנו: "ויאמר ד' סלחתי כדברייך" (שו"ע תקפ"א, א ובכה"ח, ט"ו), ואומרים בכל הימים, אותו נוסח. בעת אמירת הקהל י"ג מידות של רחמים, תוקעים בני ספרד בשופר, ואף התוקע כשמסיים תקיעתו, מזדרז הוא להצטרף ולאומן יחד עם הקהל, כדון, בטרם סיימו הקהל את אמירתן (שו"ת תורה לשמה, א, ס"ד וצ"ו). אכן, הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל אמר לי: "התוקע גם כן, יאמרן תחילה בזריזות, ולאחר מכן יתקע".



בני אשכנז אומרים סליחות, לפחות ארבעה ימים לפני ראש השנה, ראה משנ"ב תקפ"א, ו בשם הלבוש, וכן מפני שבפרשת פנחס בכל הקרבנות נאמר "והקרבתם עולה" ובר"ה **"ועשיתם עולה"** – "ללמד שבר"ה יעשה האדם עצמו כאילו מקריב את עצמו, ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי חטאינו ולשוב עליהם" (אליה רבה) - כנגד 4 ימים בהם

בודקים את הקרבן ממומים לפני הקרבנות. ומתחילים תמיד ממוצאי שבת, השנה מוצ"ש "נצבים וילך" - במוצאי מנוחה קידמנוך תחילה, הט אוזניך ממרום, לשמוע אל הרינה ואל התפילה". לקראת תשפ"ד יאמרו בני אשכנז סליחות – במשך ששה ימים.

זמן אמירת ה"סליחות"

הזמן המובחר לאמירת הסליחות – אשמורת הבוקר, בסוף הלילה, קרוב לעלות השחר (רמ"א תקפ"א, א) מפני שהוא עת רצון (מ"ב שם). וכך נהגו בדורות שלפנים, בכל תפוצות ישראל. **למעשה**: ניתן לומר את הסליחות: מלאחר חצות הלילה - (תחילת אלול **12:43** ערב ראש השנה **12:34**) ולדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל אין להתחיל אפילו לא אמירת אשרי וגו' קודם חצות, כדי שיהיה הכול בעת רצון (אשרי האיש ג, י"ג). ונמשך זמן אמירתן, עד **השקיעה** למחרת - (תחילת אלול **7:23** ערב ראש השנה **6:50**) ונאמרים קודם חצות, רק בליל יוה"כ (משנ"ב תקס"ה, י"ב). אלא אם כן, בשעת הדחק, כהוראת שעה (שו"ת אגרות משה או"ח ב, ק"ה).

אכן, יש המקיימים "ישראל קדושים **השכימו** לסליחות" ויש מקיימים "שמע זעקתם **בעוד ליל** בעמדם לפניך **בלילות**" לאחר חצות הלילה (תהילה לדוד קל"א, ב ושו"ת אגרות משה או"ח ב, ק"ה), ובפרט בני אשכנז, **בליל ראשון של סליחות** שאומרים בהם: "במוצאי מנוחה קידמנוך תחילה" - רוב בני אשכנז, אומרים אותם במוצאי שבת אחרי חצות – השנה **12:37** וכל לבבות דורש ד'. ויש בתי כנסת של בני ספרד בירושלים ת"ו שאומרים סליחות קודם תפילת מנחה, בפרט למשכימים לעבודת יומם בשחר.

הנהוג כיום, שרבים אומרים גם לאחר שהאיר היום לפני תפילת שחרית, שאף לאחר שעלה השחר, הוא עת רצון (מטה אפרים שם ובאלף המגן, כ"ד) **ועדיף** לומר סליחות בבוקר לאחר הנץ מאשר בלילה אחרי חצות (הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה ר"ה, א פרט ללילה הראשון שאמר במוצאי שבת לאחר חצות). מכל מקום, עדיפה תפילה כוונתיקין בנץ, ולומר סליחות לאחר התפילה (הגר"ח קנייבסקי זצ"ל בתורת המועדים, ה). ואכן, אשכנזים האומרים ביום הראשון באשמורת הבוקר, טוב שיאמרו **מוצאי מנוחה וכו'** ולא **במוצאי וכו'** (כן שמע הרה"ג אביגדור פוזן זצ"ל ממו"ר הגרש"ז ברוידא זצ"ל), וכבר כתב ערוה"ש תקפ"א, ד: "ודע כי בהרבה מהסליחות נזכר שאמירתן בלילה, כמו "בזעקם בעוד ליל" ועכשיו שאומרים סליחות בעת שהיום עלה, הם כ"דובר שקרים" ולכן ידלגו תיבות אלו".

תלמידי חכמים, אף הם, אל יפרשו מלאומן עם הציבור (משנ"ב תרי"ט, ט"ז). וכתב הגר"ח זוננפלד זצ"ל ב"שלמת יוסף" (החדש), סי' ר"ל: "**מלמדי תורה**, שמחמת הליכתם לסליחות, עלול להיגרם ביטול תורה לתלמידיהם - יקומו, דהוי כהיתנו מעיקרא". אמנם, הגר"ע יוסף זצ"ל כתב בשו"ת יחו"ד ג, מ"ד: "**שכירים ומלמדי תינוקות** וכדומה, רשאים להימנע מלהשכים יום יום [- בני ספרד], וישכימו בב' וה' ועשי"ת".

המשכימים לסליחות

המשכימים בטרם עלה השחר, ייטלו ידיהם ויברכו על הנטילה וברכות התורה (מ"ב מ"ו, כ"ז. אף שבסי' ו, י"א לימד זכות על המקדימים הסליחות). ויש שהוסיף, לברך "אשר יצר" (לוח לא"י) אמנם בני ספרד, אינם מברכים "אשר יצר" בבוקר, אלא אם כן התפנו בפועל. לאחר שעלה השחר, צריך ליטול שנית בלא ברכה (רמ"א ד, י"ב ומ"ב ל"ג). ולדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל, אין צריך להפסיק באמירת הסליחות לשם כך (הליכות שלמה ר"ה א, ו). ויש לזכור, שאף בימי הסליחות, חייבים להיזהר מלהתפלל שחרית קודם זמנה (מ"ב פ"ט, א).

פרטי דיני אמירת הסליחות

טוב לעמוד בעת אמירת הסליחות, על כל פנים כשאומרים "א-ל מלך וכו' עד אחר י"ג מדות. ובוודאי למי שקשה העמידה, יעמוד רק באמירת י"ג מדות הרחמים (קצור של"ה הובא בא"ר תקפ"א, א). ויש עומדים גם באמירת "שמע קולנו" (מטה אפרים, י"ח). **נהוג שבשעת אמירת הווידוי** – עומדים, פרט לחלוש (עפ"י מ"ב קל"ד, ד). ויש שכתב, שרק בוידוי של יוה"כ שהוא מצוה – צריך לעמוד (פר"ח בשם שיירי כנה"ג תר"ז, ג). **י"ג מדות של רחמים** אומרים בקול רם (ראה בלוח לא"י), וכשאומרים "ויקרא בשם ד', יש להפסיק מעט בין המילים "בשם" לבין "ד".

האומרים סליחות ביחידות, ידלגו על אמירת י"ג מדות של רחמים, שאינן נאמרות אלא בציבור, וידלגו גם על המילים: "א-ל ארך וכו' ו'זכור לנו וכו' " (מ"ב תקס"ה, י"ב-יג) ומותר לאומרם כקורא בתורה בטעמי המקרא, (ואז יש לסיים את הפסוק, עד "ועל רבעים" - כה"ח שם ובשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג, כא). כמו כן, אין לומר ביחידות קטעים הנאמרים בארמית (מ"ב, ד), משום שהמלאכים אינם מבינים שפה זו, ויש בכך משום יוהרה, שנראה כאלו אינו זקוק להמלצת מלאכי רחמים, משרתי עליון, שיחלו נא פני א-ל במיטב הגיון על כן, יחיד, אינו אומר: "ברוך שמייה", ו"יחיד המתפלל בביתו, לא יאמר שום יקום פורקן" (מ"ב ק"א, י"ט). ובשו"ת הר צבי או"ח א, ס"ד תמה על האומרים ביחידות, אפילו רק את יקום פורקן הראשון.

המאחר לסליחות או האומרן בקצב איטי, כל עוד לא גמרו הציבור אמירתן וטרם נאמר הקדיש, רשאי לומר את קטעים בארמית (דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה י"ז, ב).
השומע אמירת סליחות בציבור, בשידור ישיר או דרך פלאפון (כשר) בזמן אמת (לא בהקלטה), רשאי לומר איתם, מילה במילה "ד' א-ל רחום וגו'" ובתנאי שהוא במקום נקי. משום שאין זה כלשמוע קריאת מגילת אסתר או הבדלה או ברכת תפילת הדרך, על מנת לצאת ידי חובה, שאין יוצאים ידי חובה בשמיעתם דרך רדיו טלפון או שידור ישיר, שהרי "יציאה ידי חובה" אפשרית אך ורק כששומעים את קולו המקורי של הקורא או המברך, אבל כאן אין יציאה ידי חובה, אלא **הצטרפות לציבור**, שברגע זה אומרים דברים בקדושה, שאפשר להצטרף אליהם, כשם שעונים לקדיש ולקדושה ולסתם ברכה דרך מקול, טלפון, רדיו וכדומה (ראה גם שו"ת יחו"ד ב, ס"ח).

לקראת שנה חדשה הבאה עלינו לטובה

גילו לנו חז"ל את הסוד איך זוכים לכתיבה וחתימה טובה – "תשובה, תפילה וצדקה – מעבירין את רוע הגזרה"
הדרך המועילה לעזיבת החטא - "חישוב מסלול מחדש"

לימדנו הנביא ישעיהו בפרק נ"ה, ז: "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישב אל ד' וירחמהו", אין די בהחלטה, אפילו נחרצת, לעזוב חטא, ואפילו יזעק האדם, ויצהיר 100 פעמים: "שוב לא אעשה חטא זה", ויתודה ויכה על לב, שוב ושוב, **אין בכך די**, כי "איך נדע אם יש תשובה" ? ומה יהיה מחר, כעבור שבוע ? או חודש ? מלמדים אותנו גדולי המחשבה, המוסר, החסידות והקבלה, כי עזיבת חטא **באופן היותר מועיל**, היא **בהתבוננות**, וחיפוש **הגורמים והסיבות** לנפילה בחטא ! כדברי דוד המלך ע"ה: "אשרי האיש וגו', ובדרך חטאים לא עמד" (תהלים א), לא נאמר "אשר אינו חוטא"... אלא "בדרך חטאים לא עמד" וכן נאמר בתפילותינו: "דרך תשובה הורית". כשם שבחולי הגוף ר"ל, יש לחשוף ולמצוא את הגורמים והסיבות לחולי, ורק אז אפשרי בס"ד להירפא, כן הוא בחוליי הנפש [העוונות והחטאים]. דרך משל: הנכשל בחטאי הלשון, בלשון הרע, בשקר או ברכילות... אינו סובל מ"פעילות יתר" ["היפראקטיביות"] של פעולת השפתיים... או רפיון בשרירי הלשון... ושמא ייטול "ריטלין" לזמן מה, או יחזק בסדרת תרגילים את שרירי לשונו.... הבעיה נמצאת יתכן, **בקנאה מוסתרת**.... אולי **בדימוי עצמי נמוך**.... המביאים לצורך המתמשך לעסוק בחסרונות הזולת, ובהתכבדות בקלון חברו? כביכול, חסרונותיו – צרת רבים.

החפץ באמת לתקן דרכיו ולשוב בתשובה שלימה, עליו לקיים "**באנו באש ובמים**". באש התלהבות בכי והתעוררות מלב חם ורותח, ו**יחד עם זאת**, לבוא **במים** - **מי דעת**, בהתבוננות וחשבון נפש נוקב ויורד עד לתהומה של נפש (הרה"צ ר' שלמה וולבה זצ"ל) והרוצה לשוב מחטאיו, אין די לו ב"**תשובת כפרה**" באמירת וידויים והכאות על הלב... עליו לקיים "**תשובת טהרה**" - כטובל במקווה, שנטהר כשעולה מן המקווה כאדם אחר. כפי שלימדנו האריז"ל הק' מהי הכוונה שיכוון הטובל במקווה [- **מקווה מים ממש**, או המקיים: "מה **מקווה** מטהר.. אף **הקב"ה** מטהר את ישראל!]: "שידמה בנפשו, כשנמצא תחת המים ששב לבריאת העולם: והארץ הייתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלוקים מרחפת על פני המים", ובהיותו תחת המים, זרועותיו וברכיו צמודות לגופו - **כעובר ברחם אמו**, וכשעולה מן המקווה - יהיה בעיניו, **כתינוק חדש הבא לעולם**, לא אותו שנכנס למקווה, הוא היוצא, וזו "**תשובת טהרה**" ושב ורפא לו, יצא מ"מקווה תשובת הטהרה" אדם אחר... כתינוק שנולד... בבחינת "**לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי**".

ובזה תתיישב תמיהת בעל "מסילת ישרים" בפרק ד': הכיצד יכולה תשובה לבטל עוונות וחטאים שנעשו ? כנאמר "מי אלה כעב **תעופנה** (ישעיהו ס, ח) וכנאמר בזמר לשבת "על כן אכבס בו ליבי בבורית" [בסבון] "וסר עוונך וחטאתך תכופר" (ישעיהו ו, ז) .. הייתכן למחוק כתמי העוונות ? **והתשובה**: העוונות והחטאים קיימים ונשארו כפי שהיו.... אך החוטא נעלם.... אין זה אותו אדם.... החטאים והעוונות אינם שייכים אליו כבר..... !!! וכך מתקיים: "יעזוב רשע דרכו וגו' "

אלול - ימי חיפוש, בדיקה, תיקון והשלמה

נאמר בספר במדבר י"ג, כ"א פרשת שלח: "ויעלו ויתורו את הארץ...ארבעים יום" **ובתרגום אונקלוס**: "ויתורו" ו"אלולן ית עראה" - לשון **חיפוש ובדיקה** ! אמנם כן, ימי אלול - **ימים של בדיקה, סיכום, ספירת מלאי**, חשבון נפש והתבוננות, כיצד נערכים לקראת שנה חדשה הניצבת בפתח, מוכנים יותר, וראויים להיכתב ולהיחתם לחיים טובים ארוכים ולשלום. וכן כתב האדר"ת (רבי אברהם דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל) בהנהגות לימי אלול ס' צ, "**בימי**

אלול ימי התשובה, נזהרתי מאד לנקות עצמי מכל מה שאינו שלי... ולערוך בדק בית בארון הספרים מעל ומתחת, אם נמצא ספר שאול שנשכח מלב, להשיבו אל בעליו המצטער עליו". ובכלל זה: הלוואות והשאלות שטרם הוחזרו.

בדק הבית

בדיקת המזוזות

בבית פרטי, חובה לבדוק את המזוזות פעמיים בשבע שנים - **כל שלש וחצי שנים** (שו"ע יו"ד רצ"א, א), מכל מקום, כתב בקיצור שולחן ערוך קכ"ח, ג ובמט"א תקפ"א, י: "ישנם אנשי מעשה, הנוהגים לבדוק בימי אלול, את המזוזות שבפתחי הבית". ואמנם, כשישנה סיבה לחוש שמזוזת נפסלה כגון: בשפיכת מים, או בצביעת הדלת, ויש אומרים כשנפלה ממקומה - יש לבדוקה מיד (עפ"י משנ"ב ט"ל, כ"ו) ובוודאי, כשניכר שינוי חיצוני במזוזת (פמ"ג או"ח מש"ז, ט"ל, ט"ו). כמו כן, כשחלילה, התרגשה צרה רוחנית או גשמית בבית, בנוסף לתשובה ופשוט במעשיו - עצת החזון איש והגרי"ש אלישיב זצ"ל - לבדוק את המזוזות (עפ"י משנ"ב ט"ל, כ"ו), ובמקומות שישנה לחות גבוהה, או שהמזוזת חשופה בקביעות לשמש קופחת - ראוי לבדוקה פעם בשנה, כלשון ערוה"ש רצ"א, א: "וכן אני נוהג משום הלחלוחית", והכל לפי העניין (משנ"ב שם).

יש לציין, שמנהג קהילת פרנקפורט דמיין, לבדוק המזוזות **בכל שנה מעוברת באדר שני**, שכשיש זמן קבוע - לא ישכחו לבדוק, ומנהג יפה הוא (בהגות רמ"מ על ספר יוסף אומץ, תע"ט).

דיני בדיקת מזוזות

א. כשבדקים מזוזות, אחת לשלש וחצי שנים, כנ"ל, יש לבדוק את כל המזוזות שבבית, ולא להסתפק בבדיקה מדגמית של 2-3 מהמזוזות (ברכי יוסף, שם), שלא כל הפתחים שווים בחום ובלחות.

ב. טוב לתאם עם הבודק שיתחיל בהגהה מיד כשיקבל את המזוזות, ויחזירם באותו היום. שכך הלכה: הסירו מזוזת על מנת לבדוקה, והשתהו להחזירה, והסיחו דעת ממנה - חוזרים ומברכים (משמעות דברי רע"א יו"ד רפו על הש"ך כה שיש לדמות מזוזת לציצית, פת"ש רפט, שו"ת כת"ס יו"ד ובספר חובת הדר יא, כו) והיינו, לאחר **שנת לילה** (הגרי"ש"א בשבות יצחק ח, כ ובשו"ת אבני ישפה א, רז. וכן הוא בקובץ מבית לוי תשרי תשנ"ד ותשובות והנהגות ה, תקנא ושכן נהגו בירושלים). אמנם דעת הגר"ע יוסף זצ"ל שהמנהג כאדמת הקודש, לברך אף כשמחזירים מיד (יביע אומר ח"ג יו"ד יז)

ג. כשמורידים את המזוזות, יש להניח כל אחת בשקית נפרדת, ולציין מאיזה פתח הורדה, שבהחזרתה לפתח אחר - יתכן, ויש לברך על קביעתה. כמו כן, עלולה להיות הורדה בקדושה, אם מחזירים לפתח שאין לו חיוב גמור כמו מרפסת או חדר שאין בו ד' על ד' וכדומה.

ד. כאשר זמן הבדיקה ממושך, מכיוון שבארץ ישראל אסור לדור אפילו לילה אחד בלא מזוזת (ערוה"ש רפ"ה, וכלשון העמק שאלה, קס"ט: "הרי בכל רגע עובר על מצות עשה, ומחוייב ללכת גם בלילה להשיג מזוזת, בכל הקודם") - יש לקבוע מזוזת אחרת במקומה של הנבדקת, ועדיף שתהיה שאולה או לקוחה מ"גמ"ח מזוזות", ואזי נקבעת בלא ברכה, ובשאלה, רשאים, לכתחילה להחליפה עם המזוזת השבה מהבדיקה בחזרה למקומה.

ה. בלתי אפשרי להוציא את המזוזת ממקומה כדי לבדוקה, אין לקבוע מזוזת נוספת, בדוקה, לידה - משום איסור "בל תוסיף" (פת"ש שם, בשם חמודי דניאל ובערך שי, שמדאורייתא מעמידים את המזוזת הקיימת, על חזקתה ככשרה).

בדיקת המשקלות, המאזניים והמידות

נאמר בדברים כ"ה, יד-טז: "לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה, גדולה וקטנה, אבן שלימה וצדק יהיה לך וגו' למען יאריכו ימיך על האדמה וגו' כי תועבת ד' אלוקיך כל עשה אלה, כל עשה עוול". וברמב"ם ושו"ע חו"מ רל"א שכל המשהה בביתו משקל או מאזניים או מידה חסרה, ואפילו אינו משתמש בה, עוברים באיסור תורה. ושמענו ממו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל, דהיינו אף סרט-מידה הנמצא בקופסת תפירה, אם חסר ממנו בקצהו, יש להשליכו, שהרי אם ישקלו במשקל או המאזניים הביתיים דבר מה, כדרך שכנות המתחלקות בחומרי אפייה או באגוזים וכדומה, או ימדדו, כדי לחלק ביניהם בד (להכנת תחפושות לפורים וכדומה) יעברו באיסור גזל מן התורה, ואמרו חז"ל גדול עונשן של מידות ומשקלות יותר מעונשן של עריות..... וכבר כתב ה"בן איש חי" (א) כי תצא, ב שעל איסור זה עוברים

אף בשעת נעילה, כשעומדים בבית הכנסת ואומרים: "למען נחדל מעושי ידיו" ובבית, משקל שאינו מדויק, אשר כמוהו כשטר פרוע שנשאר בבית, ונאמר "דובר שקרים, לא יכון לנגד עיני".

סיפר הגר"ש וואזנר זצ"ל בדרשת שבת שובה, שאף משקל אדם (שיש המעדיפים שיתחיל במינוס...) , אם אינו מאופס - אסור להשאירו בבית, ומעשה היה במשפחתו, שטסו לחו"ל בזמני לחץ, כשסמכו על שקילת המזוודות על ידי הנוסעים ועל נאמנותם, ושקלו המזוודות במשקל השגוי שבביתם, ובהגיעם לשדה התעופה, נלקחו המזוודות כמדגם לשקילה, ונמצא פער גדול בין הצהרתם למציאות, ואמנם שילמו על תוספת המשקל, אבל נגרם שם חילול ד', שאנשים שומרי מצוות התגלו כבלתי אמינים, כתוצאה מהמשקל שאינו מדויק בביתם.

הערה: ראוי גם כן, לבדוק לקראת סיומה של שנה, האם השעונים שבבית וביד מכוונים כראוי, שהרבה גופי תורה תלויים בדיוק השעונים: זמני ק"ש ותפילה, טהרה, המתנה בין בשר לחלב, אחר כניסת שבת ויו"ט ועוד כהנה.

הסרת כלים שבורים משימוש בבית

הובא בכף החיים ב, ג: "האוכל בכלים שבורים - תהיה לו שכחה". ובגמרא בבא בתרא קע"ד ע"ב: "אמר אביי, בתר עניא אזלא עניותא" [אחר העני נמשכת עניות], ביארו המפרשים, המנהיג את עצמו בעניות ובשפלות, היות ו"בדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו מן השמים" (גמ' מכות י"ב) הרי זו בחירתו. וכן ביארו המפרשים על דברי המשנה באבות: "כלים נאים.... מרחיבים דעתו של אדם" דהיינו, מכיוון, "שכל ישראל בני מלכים הם" (בבא מציעא קי"ב), אמנם, אין הם, מחויבים לאכול בכלי זהב או כסף מפוארים, אך גם כשאוכלים בפשוטי כלי עץ או מתכות, יזהרו שלא יהיו שבורים וחסרים בשפתם.

והביא בעל "בן איש חי" בדרשה, את דברי מדרש "שוחר טוב" על הפסוק בתהילים קכ"א: "ד' צלך על יד ימינך" - "כשם שהצל עושה מה שהאדם עושה, כך הקב"ה עושה עם האדם, מה שהוא עושה עם עצמו". ואם אוכל מכלים שבורים, עושים רצונו, ואף נשברים לו עוד כלים, על פי בחירתו. וראוי לקראת שנה חדשה, להסירם מלאכול מתוכם.

הרחקת צורות אסורות מהבית

במשך השנה עלולים להיכנס לבית, לוחות קיר, חוברות צביעה ודפי פרסום שיש בהם סימני עבודה זרה, שתי וערב או צורות שמש וירח, שלמבואר בשולחן ערוך יו"ד קמ"א אסור מן התורה להשהותם בבית. ושמענו מהגאון רח"פ שיינברג זצ"ל שהאיסור בצורת שמש כשהיא בעיגול שלם ובפרט עם קרניים ובצבע בולט, וירח אסור אפילו רק כחצי עיגול דק (הראני בדרכ"ת ליו"ד שם). והוסיף ואמר: "ראיתי שיש המדביקים שמשות וירחים בתקרת חדרי הילדים... והקטנים אומרים מולם ק"ש שעל המיטה.... וד' ירחם", והוסיף: "אבל כשהם בהדפס על גבי כלי מיטה או שטיח, כל שיש בהם צורת פה או חוטם - אין בזה איסור". ובפסקי הגר"נ קרליץ זצ"ל ב"קובץ על יד" י"א, שיש ללמד ילדים לצייר שמש, רק כשבחלקה מציצה בפינת הדף, או לכסות חלק ממנה בענן. ובשו"ת שבט הלוי ז, קל"ד שאין להשהות בבית תצלום של שקיעה או זריחה, אפילו באלבום תמונות, אלא כשחלק מהשמש נסתר מעבר לאופק. מכל מקום, מותר ליצור עוגיות בצורת שמש או ירח, ואף מותר להשתמש במדבקות כוכבים לסימון הישגים וכדומה, כי אין זה אלא כגוף הנדסי ולא נאסרה אלא צורת כוכבים שברקיע, כגון בצורת "שביל החלב" וכדומה או כוכב עם שובל ככוכב השביט (פסקי הגר"נ קרליץ זצ"ל שם, עפ"י הש"ך ליו"ד קמ"א, כ"ה).

השבת האחרונה בשנת תשפ"ג - פרשת "נצבים - וילך"

אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו, שנאמר: אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע" (ישעי' נ"ו, ב) 'מחללו', אל תקרי 'מחללו' אלא 'מחול לו'

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:19 מרכז - 6:35 צפון - 6:2 ודרום - 6:38

משתדלים לקבל שבת זו מוקדם יותר, לכל המוקדם, מ"פג המנחה" - 5:36

צאת השבת: ירושלים - 7:30 מרכז - 7:34 צפון - 7:31 ודרום - 7:28 במוצאי שבת אומרים "ויהי נועם וגו' כי לפנינו ששת ימי המעשה (משנ"ב רצ"ה, ג)

תכלה שנה וקללותיה, ותחל שנה וברכותיה לחיים טובים בבריאות שלימה, בשפע ברכה והצלחה

לקראת שנה חדשה הבאה עלינו לטובה

במוצאי שבת קודש "נצבים - וילך" מתחילים בני אשכנז באמירת הסליחות, **תזכורת:** הסליחות נאמרות: מלאחר חצות הלילה – **12:37** כדלעיל עמ' 2

עם הצטרפות בני אשכנז אף הם לאמירת ה"סליחות" מעתה עם שלם עומד בשערי התשובה, וזועק כאיש אחד בלב אחד: **"השיבנו ד' אליך, ונשובה"**

רבים **מבני אשכנז**, נוהגים **להתענות** ביום א' דסליחות, שיקרע גזר דינם בימי הדין (משנב תקפא, טו ותקסב, ט), ויחיד הצם אומר "עננו" בתפילת מנחה. ואם אין משלימים, אומרים: ביום צום התענית הזה וכו' " אבל הש"ץ אינו אומרה כברכה בפני עצמה, ואפילו יש עשרה מתענים, אין קוראים "ויחל" (משנ"ב תקפ"א, ט"ו). ובני ספרד לא נהגו בזה (כה"ח, נ"ה). **קבלת התענית:** הנהוג בקביעות בתענית זו – אינו צריך קבלה ביום שלפניו (מ"ב תקס"ב, ט). המתענה פעם ראשונה – יקבל תענית, כדלהלן. אלא אם כן הרבה מבני העיר נוהגים להתענות, אזי, אין צריך קבלה (באור הלכה שם ד"ה שרגיל וכו'). הצריך, יכול לקבל תענית במנחה של שבת מבלי לומר את התחינה, אלא "הריני בתענית נדבה למחר" (שע"ת תקס"ב, ח בשם מור וקציעה, ומחזיק ברכה ובמ"ב שם, כ"ג).

ערב ראש השנה – יום שישי כ"ט אלול תשפ"ג

קיבלו חז"ל שכל המתפלל ומתוודה ועושה תשובה ביום האחרון של השנה – **כאילו שב כל השנה**, ועולה לו "יום לשנה", שהכול הולך אחר החיתום. (חיי אדם) על כן, נהגו להשכים הרבה (נץ החמה – **6:22**) ומרבים בסליחות (נהוג בקהילות אשכנז), ואף הטורחים בהכנת צרכי החג לא יסיחו דעתם מן התשובה ויזכרו חשיבות היום. ובעבירות שבין אדם לחברו, יקדימו לבקש מחילה בערב ראש השנה ולא ימתינו לערב יום כיפור. היה רגיל לציין הצדיק רבי אהרן מקארלין זי"ע שבמנחה האחרונה של השנה (יש המתפללים סמוך לשקיעה – **6:50**) ואומרים: "ברך עלינו וכו' (ברכנו וכו') את השנה הזאת.... לטובה". והרי לא נותרו משנה זו אלא דקות ספורות? אלא שיש הקונה שנתו בשעה קלה, שהכול הולך אחר החיתום!

אין אומרים **תחנון** (פרט בסליחות). בני אשכנז אומרים **למנצח יענך וגו'** ואף המתענים – אין קוראים ויחל.

תענית ערב ר"ה

יש נוהגים להתענות בערב ר"ה (שו"ע תקפ"א, ב). אך אין משלימים את התענית עד השקיעה. ואין צורך בקבלה ביום שלפניו, אלא **לבריא** – עד "פלג המנחה" **5:28** ולחלוש – עד זמן מנחה גדולה **1:05** (משנ"ב תקי"ב, י). ולדעת הרמ"א יחיד אומר "עננו" במנחה, כשעדיין צם (משנ"ב תקס"ב, י). ובמשנ"ב תקפ"א, ט"ז: שאף נער מגיל י"ג ונערה מגיל י"ב – מתענים. וכיום לא נהגו בזה הבנות והנשים ואף לא כל האנשים. ובהרגשת אפילו קצת חולי – אין מתענים (מט"א, ל"ח). וביקרא רבה פרשה ל ובתנחומא, פ' אמור: "בשכר תענית זו, נמחלים שלישי מעוונותיו של אדם".

התרת נדרים

אחרי תפילת שחרית עושים **"התרת נדרים"** (ואף שאפשר לעשותה כל היום, לכתחילה יעשו קודם חצות היום **12:34** – סידור בעל שו"ע הרב) והיינו, לנדרים שנשכחו, (אבל שזכורים, צריך לפרטם, בפני אחד מן המתירים בשעת ההתרה – שו"ע יו"ד רכ"ח, יד) שמא נדרנו במשך השנה וקיבלנו על עצמנו הנהגות של מצוה, ולא אמרנו "בלי נדר" ולא קיימנו, ואיך נעמוד לפני הבורא וניחשב חלילה כ"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני". ויש עושים התרת נידוי בפני עשרה.

א. נשים נהגו לסמוך על אמירת "כל נדרי" בליל יום כפור (הליכות שלמה, מועדים, ר"ה "מבית לוי" ד, עמ' ט"ו ותשובות והנהגות א, של"ח). ואישה נשואה יכולה למנות את בעלה כשליח לבקש להתיר גם את נדריה, שאשתו כגופו (ש"ך יו"ד רל"ד, ג). ותאמר לבעלה בשעת מינויו לשלוחה "אני מתחרטת על כל נדרים ושבעות וחרמות וכו' ואתה תהיה שלוחי לפני בית דין, להתיר לי הנזכר" והבעל אומר בפני המתירים: "הריני מבקש התרה גם עבור נדרי אשתי שמינתה אותי כשלוחה" ובנוסח הבקשה אומר: "שנדרנו ושנשבענו אני ואשתי וכו' ובית הדין יאמרו: "הכול מותרים לכם וכו'" (שו"ת רב פעלים או"ח ד, לד). ובקהילות ספרד באות הנשים והבנות לעזרת הנשים של בית הכנסת, ועושים להן התרה. כמו כן, יש בנות ונשים שמתאספות בבית אחת מהן, ועושים להן התרה.

ב. המתירים יכולים להיות קרובים זה לזה וגם קרובים לשואל ההתרה, פרט לבעל שאינו יכול להיות בין השלשה המתירים נדרי אשתו, ש"אשתו כגופו". אבל אב, בן (גדול) ואח – יכולים. (בידינו תצלום שמרן הגרש"ז אויערבך צ"ל עומד

ומבקש התרה משלושה, שאחד מהם, בנו רבי שמואל זצ"ל). ואפשר לכתחילה שיעמדו רבים אצל הג' ויתירו לכולם כאחד, וכן נהגו אצל הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאף שאין המתירים שומעים את כולם, די שידעו שרצונם להתיר.

ג. אין יוצאים ידי התרת נדרים על ידי שידור, אפילו ישיר, ולכתחילה, אף לא דרך טלפון, מפני שהמבקש צריך לעמוד בפני השלשה המתירים ולשמע ישירות את ההתרה. אמנם, בשעת הדחק, כשאי אפשר לבוא לפני השלשה, יכולים לבקש בטלפון כשהשלשה יושבים יחד במקום אחד [לא בשיחת ועידה], ושלשתם שומעים את בקשתו ברמקול (שו"ת שבט הקהתי ד, רלט) ד. קטן בן י"ב וקטנה בת י"א ומעלה, גם כן יתירו נדריהם, ש"מופלא הסמוך לאיש", נדריו נדרים מן התורה (ש"ך י"ד שלא, ס"ג וראה שו"ת שבט הלוי ה, קכ"ט). וקטן שנעשה גדול, לא מצטרף למתירים, אלא כשנתמלא זקנו. ה. לא הספיקו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה אפשר בעשרת ימי תשובה (מטה אפרים) וכן נהג החתם סופר ז"ע לעשות בערב יום כפור. ומנהג ויזניץ ביום י"ג מדות. כל שלא הספיקו, יבואו ל"כל נדרי" בכניסת יוה"כ, ויאמרו כל מילה עם הש"ץ והיא התרת נדרים **גמורה**.

מותרת התרת נדרים בלילה, שאינה נחשבת כשיבה בדין (שו"ע רכח, ג).

ביקור קברי אבות וקברי צדיקים

יש נוהגים לעלות לקברים לקראת יום הדין (וכן בערב יום הכיפורים) "ששם מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם ביותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מד' יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר ושלמדו זכות עלינו, וייתן לצדקה לפני אמירת התחינות" (מ"ב תקפא, כז). בנות ונשים בשיא ימי ראייתן, לא תעמודנה בארבע אמות של קבר (לגר"ח נאה זצ"ל – 1.92 מטר) ובוודאי שלא תכנסנה באהל המת, (ראה משנ"ב פ"ח, זפת"ש י"ד קצה, י"ט חיי אדם ג, לח). וביערות דבש דף סח שלא ילכו אנשים ונשים ביחד.

האיסור לקרוא שמע, להתפלל, ללמוד תורה ולקיים מצוות ליד קברים

שולחן ערוך אורח חיים ע"א, ז: "אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות [1.92 מטר] של מת או בבית הקברות. ואם קרא - לא יצא" שולחן ערוך מ"ה, א: "אסור להיכנס בבית הקברות או בארבע אמות של מת ותפילין בראשו, משום לעג לרש, ואם הם מכוסים – מותר". שו"ע כ"ג, א: "אסור להיכנס לבית הקברות בציצית, אבל כשהם מכוסים – מותר". ובספר "פסקי תשובות" כ"ג, א בשם משנה ברורה מ"ה, א ובאור הלכה בשם הטור עפ"י הגמרא ברכות י"ח ע"א: "ואין ללמוד או להתפלל ולומר שם שאר דברי קדושה ושאר מצוות, והטעם, משום "לעג לרש חרף עושה" שנראה כמחרף את המתים, שאינם יכולים לקיים את המצוות. ואפילו אינו נמצא בסמוך בד' אמות [1.92 מטר] לקבר, אלא כל שנמצא לפניו מן הגדר של בית הקברות, יש להקפיד על כל הנזכר. ובביאור הלכה שם, שיש מקום להקל בקצה בית הקברות במקום שאין שם כלל קברים. וב"שדי חמד" שנתנית צדקה ליד הקבר, רק לעילוי נשמת הנפטר ואין לקיים "שילוח הקן" בתוך בית הקברות ושמעתי מהגר"ח קנייבסקי זצ"ל, שההיתר להתפלל ליד אהל או קבר צדיק "אך ורק אם יש שם מחיצה או בריחוק ד' אמות".

הכנות לקראת החג

א. **נערכים לקראת חמש סעודות:** ביום הראשון - 3 ובשני - 2. יש להכין כ 10 "לחם משנה". בפרט לנוהגים לקיים כל סעודה "על שני לחם יבצעו תמימים" (הגר"א). נהגו באירופה וצפון אפריקה להכין חלות עגולות לר"ה: א. עיגול מרמז אין סוף [בורא עולם, וכן שנותינו], אריכות ימים ושנים [שלנו] ושתימשך מלכותו. ב. רמז בחלה העגולה ל"ויתנו לך כתר מלוכה" (ראה חת"ס ב"תורת משה" בליקוטי ר"ה)

עיון ב"תפריט" בשבת ויו"ט

יש המכינות לעצמן רשימה, מה תגשנה בכל סעודה, בשני ימי ראש השנה, ומה יש להוציא מהמקפיה והמקרר, ומתי, ולמבואר בשולחן ערוך ש"ז, י"ב אסור לקרוא רשימה כזו בשבת ויום טוב, שמא יבואו למחוק או להוסיף על הרשימה, ועוד, שיבואו לקרוא גם בשטרי הדיוטות - חשבונות ורשימות שאינן מותרות לקריאה בשבת ויום טוב (משנ"ב שם, מ"ז),

להלן כמה אפשרויות להיעזר ברשימה כזו, על פי ההלכה: 1. מותר לעיין בחטף, רק כדי להיזכר ללא עיון ברשימה (שלחן שלמה שם, בשולי הגיליון ס"ק 1) 2. לבקש מאחר, שאין בסמכותו לבצע שינויים ברשימה, שהוא יעיין במקומה, שאין חשש שישנה, וגם לא יבוא לקרוא בשטרי הדיוטות, כי הדבר לצורך סעודת יום טוב (הגר"נ קרליץ זצ"ל באיל

משולש שטרי הדיוטות ג, הערה ל"ה). 3. מתירים כשהרשימה עטופה ב"לימינציה", או שתלויה במרומי המקרר או הקיר, ואין ניתן לשנות בה. 4. וכן אפשרי לקרוא שנים ביחד.

המשך ההכנות

ב. יש לכוון את כל המכשירים החשמליים למצב סטטי למשך יומיים, יש לפתוח שקיות חלב, אריזות, קופסאות שימורים, להפריד מעדנים, "שלוקים" ולהכין פקעל"ך לקטנים קשורים בגומייה ולא בסגר מתפתל (קושר – מתיר) עדיף לציידם לקראת התקיעות בחטיפים שאינם מרעישים כגון במבה, מרשמלו וכדומה כדי לאפשר לציבור לשמוע תקיעות כדן. המעונוינים לקפל מפיות נייר בצורות מיוחדות עליהם להכניס לשני הימים מלפני החג. שביום טוב יש בזה משום בנין (שו"ת שבט הלוי ה, ל"ו).

ג. נוהגים להסתפר, לקצוץ ציפורניים ולהתרחץ לקראת החג – להראות שאנו בטוחים בחסדו, שייצא לצדק דיננו (א"ר ומט"א תקפא עפ"י הטור) ונהגו הגברים לטבול במקווה בהגיע שעה שלפני חצות היום - לקדושת היום (רמ"א תרכה מט"א, נ"ג ובמשנ"ב תקפ"א, כ"ו ונהג כצאן יוסף עמ' רס"ד). וכדברי אלף המגן שעיקר טבילה זו אחר שעה לפני חצות היום (מ"ב שם, כ"ו בשם החיי אדם קל"ח, ב). "שאז מתחילה להתנוצץ קדושת היום, ותהיה מגמת פניו לרחוץ ולהיטהר לכבוד היום ולהשליך מעליו כל זוהמתו".

ד. מנהג לפרוע חובות הנדרים והנדבות ומה שחייבים לצדקות בערב ראש השנה – מנהג וורמיזא עמ' קנ"ד. ומנהג כמה חסידים ואנשי מעשה לקנות סכין חדשה לקראת ר"ה (ולחדד הסכינים שבבית) כסגולה לפרנסה טובה לכל השנה – מנהגי מהרי"ו, תקכ"ז וספר סגולת ישראל.

בגד הראוי ליום הדין

"אין ללבוש בראש השנה בגדי רקמה ומשי כבשאר יום טוב כדי שיהא מורא הדין עליו, אלא יש ללבוש בגדים לבנים ונאים" (כיום נהגו יותר ללבוש בגדי לבן ביום הכיפורים) עכ"פ יש ללבוש בגדים פחות חשובים (משנ"ב וכף החיים תרפא) מפני שחיצוניות מעוררת הפנימיות והבגד משפיע על לובשו ועל הסביבה, ויוצר את האווירה הנדרשת ליום הדין, מותר ללבוש בגד חדש בר"ה, ואדרבה, יש ובלילה השני לובשים בגד חדש לברכת שהחיינו בהדלקת הנר או בקידוש. וכן ה"תוקע", ביום השני לתקיעות, וכן הכרעו פוסקים רבים. אמנם, יש לציון, שבלקט יושר או"ח עמ' ל שיש נהגו שלא ללבוש מלבוש חדש בר"ה שזו שמחה יתירה ביום הדין, וכן מנהג בעלזא ולעניין לבישת ה"קיטל" – להלן עמ' 15.

מחזור התפילות סידור ותהילים

השנה, שחל יום ראשון של ראש השנה בשבת, במקומות שאין עירוב או אין סומכים על העירוב, יש להכין את מחזורי התפילה, ואת הספרים שמשמשים בתפילה, ממחטות טישואים ומשקפי קריאה בבית הכנסת לפני השבת.



הקונים מחזור או ספר תהילים חדש ראוי שעברו עליהם לפני כניסת החג כדי להפריד את הדפים שעדיין מחוברים, משום שהפרדתם בשבת או ביום טוב, נחשבת כ"מכה בפטיש" (שו"ע סי' ש"מ) כמו כן ראוי לכל אדם לסדר לעצמו התפילות והפיוטים וגם יילמד בניו ובני ביתו הקטנים שיידעו ולא יצטרכו להפסיקו בר"ה ויוה"כ, להראות הסדר.

יש המניחות בין דפי המחזור ממחטות חד-פעמיות ("טישואים") לעת הצורך, אך ספק אם ספר תפילה מתאים לאחסון זה, ויש להשתדל למצוא מקום אחר למטפחות הנייר, אלא אם כן משמשות כסימניה.

הכנת נרות שבת ויום טוב

לפנינו שתי הדלקות הנר. יש הנוהגות ביו"ט להסתפק בשני נרות, ויש המשנות בסדר הברכה ורבים הפוסקים שלא לשנות. **בפרט השנה**, שביום הראשון מדליקות **כבכל שבת קודש**, ולקראת ההדלקה השנייה, תיראנה כ"מורדין בקודש".



המדליקות בנרות ממש, תדבקנה הנרות גם ליום הבא, שאסור להמיס נר ביו"ט, ובלילה השני לקראת ההדלקה, מותר לנקות את שאריות הנרות שנדבקו בפמוטים, אבל לא בעזרת מים חמים אלא בעזרת כלי שאינו מוקצה.

המדליקות בפתיל צף, אף שיש מתירים להשחילו ביו"ט (בנין חד-פעמי ההולך לאיבוד) לכתחילה עדיף להכינו מראש. המדליקות **בנריות** המונחות בכוסות זכוכית, יש לטפטף מעט שמן או מים לפני הנחת הנרית הראשונה כדי שלא ידבק עיגול המתכת לתחתית הכוסית (אפשרי להוציאו בכלי כנ"ל)

המדליקות בפתילות – מותר להחליף הפתילה בלילה השני, אך לא לחתכה ביו"ט. וכהכרעת המשנ"ב, תק"א אם לא הבהבו וכיבו את הפתילה לפני החג הראשון אין להדליק בפתילה זו בלילה השני (כיון שהתברר שיו"ט ראשון הכין לשני) אלא יש להפוך את הפתילה לצידה השני או להחליפה.

יש להכין נר נשמה – כמקור אש (במידה ולא משאירים אש בכיריים) ורצוי של 48 שעות. לא היה אלא של 24 שעות, ספק אם מותר להעביר ממנו **במוצאי שבת**, בטרם כבה, ולהדליק נר נשמה אחר, רק בשביל שיהא מקור אש. כיון שהעברת אש הותרה ביו"ט רק לצורך בישול, מאור וחימום בלבד.

לקראת כניסת ראש השנה

כתב "פרי חדש" תקפ"א, ד: "ונוהג אני לשלוח מנות לעניים ערב ר"ה, דכתיב: "לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו"... "וילכו כל העם לאכול ולשתות ולשלוח מנות" (נחמיה ח, י ויב).

"האישה צריכה להיות זריזה ולהחליף הבגדים מבעוד יום ולהכין הנרות ולסדר מקום הסעודה ולערוך השולחן ולכסותו במפה יפה מבעוד יום, כדי שיימצא הכול מוכן ומתוקן בכניסת הלילה והוא לסימן טוב לכל השנה" (כף החיים תקפ"ג, א).

לתשומת לב עקרת הבית: השנה, **שחל יום א של ר"ה בשבת**, יש לקלף לברור לנקות ולחתוך את כל הפירות הירקות התמרים והרימונים הנאכלים לסימן טוב בליל ר"ה, **טרם כניסת השבת**, שהרי בשונה מיום טוב שחל בחול, שהותר לקלוף ירקות ופירות אפילו במקלף [ידני], מותר לקצוץ ירק דק דק, וכל שייפוג טעמו אם ייטחן לפני החג [כגון בצל, שום, בננות, תפוחי עץ, חזרת וכדומה, מותר לטחון ביום טוב אף בעזרת כלי המיוחד לכך [קוצץ ידני, מגררת ("פומפיה") כותש שום או מועך פיר"ה]. וביום טוב כשיש קצת פסולת בין האוכל (גלעין תמר בין חתיכות הפרי, מעט מהקרום הצהוב שבין גרגרי הרימון) – מותר להוציא הפסולת, כל שהדבר ימחר יותר את האכילה. **אבל בשבת קודש - כל זה אסור, ומי שטרם בערב שבת ראש השנה – יאכל בשבת.**

כניסת החג

הדלקת הנרות בליל ר"ה: בירושלים – **6:10** ובאזור המרכז – **6:26**. בצפון ובדרום – **6:19**

בהדלקת הנר **מברכים** "להדליק נר של שבת ויום טוב" (מנהג שו"ע הרב – "להדליק נר של יום הזיכרון") בנות אשכנז ובנות ספרד עפ"י הבן איש חי, מברכות גם כן **שהחיינו** על הנר. אמנם לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל לא תברך אישה שהחיינו בהדלקה אלא תצא בקידוש. **אישה המקדשת לעצמה**, לא תברך שהחיינו בהדלקה, אלא בקידוש בלבד (לוח א"). **הטועה**, וברכה על הנרות, רק "להדליק נר של שבת" - **יצאה ידי חובה**, ש"יו"ט איקרי שבת" הזכירה רק **"של יום טוב"**, אם לא זכרה ששבת היום, וטרם הגיע זמן ה"שקיעה" **6:50** - תדליק עוד נר או שניים, ותברך שוב כהוגן "להדליק נר של שבת ויום טוב". אבל, זכרה ששבת היום, אלא שנשלה בלשונה - אם טרם הגיעה "שקיעה", תכסה עיניה ותברך שוב על הנרות שדולקים כבר (שו"ת התעוררות תשובה א, קי"ד ושו"ת מהר"ם בריסק ב, מ"ד). ויש אומרים, שאם כבר קיבלה עליה **בוודאות שבת** - לא תברך שנית, ותאמר למי שטרם קיבל עליו שבת, להדליק עבורה, והוא יכול לברך (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ד סעיף ה).

קבלת שבת

מזמור "הודו וגו' " קודם קבלת שבת: תיקן הבעש"ט זי"ע לומר בפניא דמעלי שבתא "הודו לד' יאמרו גאולי וגו' " (מאור עיניים פ' בשלח). חל יום טוב בשבת - **אין אומרים** (סידור הרב שו"ע אלף המגן תרכ"ד מ"ח ודרכי חיים ושלוש תקפ"ב).

"לכה דודי": האומרים בקבלת שבת חלק מ"לכה דודי" אין אומרים בראש השנה בקטע בואי בשלום וכו' **"בשמחה"** ובצהלה (מט"א תקפ"ב, ב). ויש שאינם משנים את הנוסח מכל יו"ט שחל בשבת (מנהגי בעלזא, שכן מוהר"א זי"ע אמר **"בשמחה"** בין בר"ה בין ביו"כ). **"כגוונא":** ראש השנה שחל בשבת **אין אומרים** "כגוונא" לפי שנאמר בו: "כד עייל שבתא, איהי איתייחדת וכו' וכל שולטני רוגזין וכו' " ויש בזה פגיעה בקדושת יום טוב של ר"ה, שהרי גם בלא שהייתה

שבת, אין רוגז, מפני החג (סידור היעב"ץ ליקוטי מהרי"ח אלף למטה תרכ"ה, ס"ז ובדברי תורה - מונקאטץ שכן נהגו הרה"ק מרופשיץ והבני יששכר זי"ע). ובסידור שו"ע, הרב שער הכולל, שיש לאומרו (כמובא במטה אפרים תקפ"ב, ב)

תפילת ערבית

יש נוהגים: להתפלל תפילות עמידה בראש השנה ויום הכפורים **בכריעה ובכפיפה** כמו במודים (שו"ע תקפ"ב, ד), והנוהגים כן צריכים להזדקף באמירת השם, וכן בהגיעם למלך עוזר וכו' כדי לכרוע בחתימת מגן אברהם וכו' (מטה אפרים שם, יא). וטוב יותר להתפלל **בגוף זקוף ובלב כפוף ובדמעות** (קיצור שו"ע קט"ב, ב וחיי אדם קלט, א)

יש נוהגים: להגביה **הקול מעט** בתפילות עמידה בר"ה ויוה"כ לעורר הכוונה ומפני שיש בידי כולם מחזורים ולא יתבלבלו (שו"ע שם, ט וק"א, ג) ומכל מקום, אין להגביה הקול מדי, וטוב יותר להתפלל בלחש כמו כל השנה, שעפ"י הקבלה אין להגביה הקול כלל (מג"א קא"ב, ש"ע"ת תקפ"ב, ו בשם הזוה"ק והאריז"ל).

נוסח "מי כמוך וכו' "

רבים נוהגים על פי כתבי הארי"ל לומר בנוסח התפילה בשחרית מנחה וערבית: "מי כמוך **אב הרחמן** וכו', ובתפילת מוסף ומנחה של שבת - "**אב הרחמים**" (שער הכוונות בכה"ח תקפ"ד, ל"ד עפ"י הסוד).

טעות בתפילת ראש השנה

1. טעה ולא אמר זכרנו וכו' ומי כמוך וכו', כל שלא אמר ד' שבחתימה - חוזר. אמר ד' - שוב אינו חוזר (משנ"ב תקפ"ב, טז) ובשו"ע הרב שבתוך הברכה יאמרם במקום שנזכר.

2. הטועה ולא חתם "המלך הקדוש", יש שחידש שבליל ר"ה אינו צריך לחזור, כדין השוכח יעלה ויבא בליל ראש חודש, כי אין מקדשים החודש בלילה (הגאון רבי אבלי פאסוועלער, הובא בשעה"צ תקפ"ב, ד) והצדיקו דבריו הגר"ש הכהן מו"ץ וילנה בשו"ת בנין שלמה, כדבריו: "ודברי הגאון מוהר"א שרירין וקיימין ומאירים כשמש בצהרים" וכן בשו"ת אגרות משה או"ח א, ק"ע. אבל הכרעת המשנ"ב שם, קיצור שו"ע בפאת השולחן קכ"ט, ליקוטי חבר בן חיים לתלמיד החת"ס ושו"ת בית הלוי א, מ"ב שדי חמד ועוד - שיש לחזור ולהתפלל. **הערה:** יש לומר המלך הקדוש, אמר מלך קדוש - בדיעבד אינו חוזר (משנ"ב שם).

3. אמר בטעות הא-ל הקדוש ונזכר תוך כדי דיבור - מתקן. אמר בטעות הא-ל ולא סיים הקדוש, אפילו שהה הרבה, מסיים המלך הקדוש ואינו חוזר לראש (דעת תורה וכף החיים שם, ט). מסופק אם תיקן תוך כדי דיבור - אינו חוזר.

4. המדלג על "יעלה ויבוא" - אינו חוזר, כיון שהזכיר קדושת היום ב"ותתן לנו" (אלף המגן, ל"ה ובהליכות שלמה א סי"א).

נוסח הברכה הרביעית כשחל ר"ה בשבת

חל ר"ה בשבת, בברכה הרביעית שבתפילת "עמידה" אומרים "יום **זיכרון** תרועה" [ומו"ר הגר"י מרצבך זצ"ל הקפיד שיאמרו, כלשון הפסוק: "זיכרון תרועה" בהשמטת המילה "יום"]. ו"אלוקינו ואלוקי אבותינו רצה [נא] במנוחתנו וכו' והנחילנו ד' אלוקינו באהבה וברצון שבת קודש וכו' וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אתה וכו' ובשו"ע הרב, שאין לומר "וטהר לבנו" קודם "והנחילנו" שאין שייך לומר אחר כך "כי אתה אלוקים אמת".

הטועה בחתימת הברכה, ואמר רק "מקדש ישראל ויום הזיכרון" ולא הזכיר שבת לא בסוף ולא באמצע - **לא יצא** (מט"א, י"ח) ובביה"ל תפ"ז, א **צריך עיון** אם יצא. והכרעת הפוסקים: אם נזכר "תוך כדי דיבור" - חוזר רק על החתימה: "ברוך אתה.... מלך על כל הארץ וכו'. עבר "כדי דיבור" או התחיל כבר רצה וכו' - חוזר ל"אתה בחרתנו וכו' " וכן דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (ב"מחזור המפורש") ובהליכות שלמה יא, ד. סיים תפילתו ועקר רגליו - חוזר לראש התפילה. אכן, אם הזכיר **בחתימה רק שבת** - אין צריך לחזור (משנ"ב תפ"ז, ז). כמו כן, אם חתם מקדש ישראל השבת ויום הזיכרון, ולא אמר מלך על כל הארץ - **יצא** (מט"א שם, י"ט).

הערה: הזכיר בחתימה רק ראש השנה, **אבל באמצע הברכה הזכיר שבת** - כיון שהזכיר באמצע הברכה, אינו נחשב משנה ממתבע וכו' ואין צריך לחזור (הכרעת שו"ע הרב תפ"ז, ג).

בקשת צרכים פרטיים

מותר לבקש בתפילות הימים הנוראים כל בקשה פרטית וכללית, אפילו חל **ראש השנה** או יום הכיפורים **בשבת** (מטה אפרים תקפ"ב, כ"ח). כמו כן, מותר וראוי להתפלל על חולים ר"ל ואין צורך להוסיף "יו"ט הוא או שבת היא מלזעוק" -

מטה אפרים תקפד, כה אורחות רבנו ח"ב עמ' קפ"א בשם מרן החזון איש זצ"ל וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל
ב"מוריה" אלול תשע"ד. ובתפילת עמידה, מוסיפים בקשות לפני "יהיו לרצון" השני (מ"ב סוס"י קכ"ב).

בכי בימי ראש השנה

לעניין בכי בראש השנה, ובפרט כשחל בשבת: לדעת האריז"ל, מי שאינו בוכה בימים אלו נפשו אינה מתוקנת כראוי (באה"ט תקפ"ד, ג), ובמגן האלף ש"זה מראה על קושי הלב ורוע תכונות הנפש" ... ולדעת החיד"א ושד"ח יעשה לפחות קול של בכי... מכל מקום, יהיה הבכי, בכי של רוממות וכיסופין, אבל לא בכי של חרטה צער ועצב (מטה אפרים תקפ"ד, כ"ח). והובא בשם האריז"ל שהמרגיש לפתע, במהלך ימי ר"ה, התרגשות גואה וגוברת, עד שעניו מוצפות בדמעות, בידוע שבאותה שעה הוא נידון....

מאידך, לדעת הגר"א ב"מעשה רב" אין לבכות בר"ה, כדברי הנביאים בנחמיה ח, ט-י: "היום קדוש הוא, אל תתאבלו ואל תבכו, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, ואל תעצבו, כי חדות ד' היא מעוזכם".... יש מבארים (ביניהם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, נין ונכד להגר"א), שאין סתירה בין דברי האריז"ל לבין דברי הגר"א, בשעת התפילות והתקיעות - לכל הדעות מותר לבכות בראש השנה כנאמר "ודמעתה על לחייה" "והיא בוכה",... (חנה) אבל מחוץ לשעת התפילה והתקיעות - יש להשתדל מאד להיות בשמחה, כי הוא יום המלכת המלך, והוא לסימן טוב לכל השנה, להיות בביטחון, בשמחה ובטוב לבב.

ובכתבי הגר"י זונדל סלנט עמ' קיג, שאלו ואלו דברי אלוקים חיים, שבאמת אין להביא את עצמו לידי בכיה ועצבות, אבל המתעורר מעצמו בתוך תפילתו מתוך התלהבות קודש ובהידי בכיה אין בזה איסור, "ואדרבה ראוי שתיפול עליו בכיה בימים נוראים אלו".

ולעניין בכי בשבת: רמ"א רפ"ח, ב: "מי שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, מותר לבכות בשבת" ומבאר המשנה ברורה שם, ד: "כתב הטורי זהב היינו דווקא אם מחמת רוב דבקותו בהקב"ה זולגות עיניו דמעות, שכן מצינו ברבי עקיבא בזהר חדש שהיה בוכה מאד באמרו שיר השירים, באשר ידע עד היכן הדברים מגיעים, וכן הוא מצוי במתפללים בכוונה... אבל בסתם לבכות רק כדי שייצא הצער מלבו - לא. אבל באליה רבה ותוספת שבת - התירו, כיון שעל ידי בכייתו ירווח לו".

בכי מחמת "תשובה": כתב כף החיים רפ"ח, יא בשם א"ר והשל"ה "אין לבעל תשובה לבכות מחמת התשובה בשבת ויום טוב, כיון שאסור להצטער על עוונותיו בשבת באופן שמביא אותו לידי בכי, עצב ותוגה, אבל עצם התעוררות תשובה באופן שאינו משבר את הלב, אלא מקרבו לבוראו, **בוודאי שאין בו שום חשש כלל**". ואפילו אם יבוא לבכי של רצון וחיזוק וקירבה לד' יתברך, אדרבה, תשובה כזו רצויה וחביבה בשבת שהוא יומא דנשמתא. שיש בו נשמה יתירה, ובוודאי נשמת כל חי תברך וכו' כשהיא שלימה עם בוראה"

ברכת "מעין שבע"

בברכת "מעין שבע" יש לומר "המלך הקדוש" במקום "האל-הקדוש". ש"ץ שטעה ואמר בטעות "הא-ל", המ"ב (בס"ק כח) מסתפק אם חוזר, ואף שבמטה אפרים שחוזר, הכרעת רבים מהפוסקים שמספק - **אין לחזור** (אלף המגן, י"ז בשם הפמ"ג סידור דה"ח נשמת אדם ופת"ש בשם הפר"ח וכן הוא בלוח א"י להגרי"מ"ט). אכן, אם נזכר בטרם הזכיר שם ד' בחתימת הברכה - חוזר ואומר כהוגן, אף שיחזור על כמה "שמות" הנאמרים בברכה (מ"ב תקפ"ב, ט"ז). ואם נזכר אחרי שאמר ה' הסתפק ב"שיח הלכה" אם יאמר למדני חוקיך.

לשנה טובה תכתבו

לאחר ערבית מברכים זה את זה בברכת "**לשנה טובה תכתבו (י) ותחתם (י)**" (רמ"א תקפ"ב, ט) **לאלתר לחיים טובים ולשלום**" (חיי אדם קל"ט, ה), ולרבים אומרים: "תכתבו ותחתמו" ולנשים "תכתבנה ותחתמנה". [דעת הגר"א שאין להזכיר בר"ה חתימה אלא ביוה"כ, אך המנהג כמג"א מפני שצדיקים נחתמים לאלתר בר"ה], ומרן הסטייפלר זצ"ל ברך לכל מי שפגש בדרכו מביהכ"נ לביתו. ברכה זו מברכים לכל היותר, עד חצות היום הראשון של ר"ה (12:34) - מג"א. ולדעת הלבוש ברכה זו יש לברך עד סוף שעה שלישית (9:29) בלבד. שהצדיקים והצדיקות נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים והמתברך לאחר מכן בנוסח "תיכתב" עלול להיפגע, כביכול חושבים אותו לבינוני, או ח"ו גרוע מזה. לאחר מכן, אפשר לברך "לשנה טובה תחתם (מי) או בכל ברכה מבלי להזכיר כתיבה. וכבר הובא

בספרים הקדושים, שכך קיבל הבעש"ט זיע"א מרבותיו, שמכל ברכה ל"כתיבה וחתימה טובה" שברכו מיום **חמשה עשר באב**] - בגימטריא 928 בדיוק "כתיבה וחתימה טובה" [- 928] נברא מלאך מליץ טוב ליום הדין.

סעודת ליל החג

טוב ונכון שבנים ובנות יכתבו איגרת ברכה עם בקשת סליחה ואיחולים לשנה טובה להוריהם, ויניחו האיגרת תחת החלות, כדי שעם בציעת הפת, יקראו ההורים את דברי ילדיהם, המתחילים את השנה החדשה במצווה יקרה של כיבוד אב ואם (זיו המנהגים אלול, כ"ה).

"שלום עליכם"

יום טוב שחל בשבת, באלף המגן תקפ"ג, א וכן מנהג צאנז (בשו"ת דברי יציב) - שאין אומרים "שלום עליכם" שלא להיראות כאילו מזלזלים ביום טוב. שצריכים למלאכים שיברכנו, והרי כבר ביקשנו: "עלה ויבא וכו' ביום הזיכרון הזה..... ופקדינו בו לברכה וכו' " והגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר: "וכי ביום טוב המלאכים לא באים"? ויש נוהגים לשיר כל קטע פעם אחת, שלא כשבת.

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - אינו הפסק (מנחת שלמה תניינא, ס), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). ויש שכתבו, שמי שענתה אמן, נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלוי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

טעות בקידוש בליל ר"ה שחל בשבת

המקדש בטעות "קידוש של שבת" ולא הזכיר יום הזיכרון, או להיפך, שקידש של "יום הזיכרון" ולא הזכיר שבת, אפילו חתם "מקדש ישראל השבת ויום הזיכרון" - **לא יצא ידי חובה**, ויחזור לקדש כראוי (משנ"ב תפ"ז, ב). ואם שתה כבר מהיין, ימזוג כוס נוספת, ואם לא היה בדעתו כשבירך על היין, לשתות עוד יין בתוך הסעודה - יחזור ויברך גם כן "בורא פרי הגפן". **שכח רק לומר "ויכולו"** - אינו מעכב ויאמרנו בתוך הסעודה על כוס יין (מ"ב בשם רע"א, מ"ה).

חזר וקידש רק את ששכח [של ר"ה בלבד או של שבת בלבד] נחלקו הדעות אם יצא (ראה מט"א תקפ"ב, כ"א מחזיק ברכה לחיד"א רס"ח, ט ארחות חיים ת"צ, ט שו"ת התעוררות תשובה א, קי"ב ושו"ת אגרות משה ד, ע), וטוב אם אפשר, שישמעו ויכוונו לצאת בקידוש של מי שטרם קידש. **טעה רק בחתימה** וסיים רק "מקדש השבת" - יצא בדיעבד. **טעה וסיים "מקדש ישראל ויום הזיכרון"** בלבד, וכל שכן כשאמר כל נוסח קידוש של ר"ה - לא יצא ויחזור ויקדש (מטה אפרים תקפ"ב, י"ח).

הנהגות הסעודה

"אוכלים ושותים ושמחים (שו"ע תקצז, א), שאף שהוא יום הדין מכל מקום יש אומרים שיש בו גם מצות ושמחת בחגך" (משנ"ב שם) ובגמ' ע"ז ה ע"א שתקנו להרבות בסעודה בר"ה. וברש"י שם: "דאי אפשר בלא בשר" וכן מדייק הגר"א נבנצל שליט"א מלשון הרמב"ם. וברמ"א תקפ"ג, א: "ונוהגים לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה" עפ"י הכתוב: "אכלו משמנים שתו ממתקים" (נחמ"ח), לפי שהוא תחילת השנה, עושים כן, והוא סימן טוב שישמחו כל השנה (תקסט, שער הציון, יג). **אמנם**, לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהי יראת ד' על פניהם" (משנ"ב תקפה, כה). הכרעת הפוסקים, **שאינ להתענות בר"ה**, ולכל הדעות אסור להתענות בליל ר"ה (שו"ע תקצז, א לבוש וב"ח שו"ע הרב, א באור הגר"א, ח"י אדם ושע"ת). "ועם האכילה והשתייה יהיה שמח לבו ובטוח בד' עם התשובה והמעשים הטובים" (משנ"ב תקפג, ה).

כידוע, לקיום מצות שמחת יום טוב, **חובה על גברים** לאכול בשר לפחות באחת משתי הסעודות בכל יום, ולדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבדל"ח הגר"מ שטרנבוך שליט"א אין די לזה בבשר עוף, אלא בשר בקר דומיא דשלמי חגיגה, נשים אינן חייבות דווקא בבשר, ששמחת יום טוב שלהן בבגדים ותכשיטים כפי ממונו של הבעל (רמב"ם יו"ט פרק ו'). ואכן, לקראת יום חגנו, יש לקנות לאישה בגד או תכשיט, ולקטנים ממתקים.

מטבילים המוציא בדבש – לצאת מספק דין "עיקר וטפל" בהטבלת תפוח בדבש. (יתכן שהדבש העיקר לברכה) ועפ"י לקט יושר הדבש נלקט ע"י הדבורה העוקצת – מעז יוצא מתוק, ומקוים שהקב"ה יהפוך לנו הדין לרחמים. ובני ספרד מטבילים בסוכר.

יש המטבילים גם **במלח** (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשלמת חיים או"ח שכ"ו). ובכל אופן, שיהיה מלח מונח על השולחן, מפני שמגן מפני הפורענות. וכן היה על שולחנם של מרן הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל גם מלח - על פי בקשתם, אבל בכל הסעודות הטבילו את המוציא בדבש בלבד (הליכות שלמה ר"ה א, אורחות הלכה הערה 27 והליכות האיש עמ' קצ"ב), יש המטבילים פרוסת המוציא בדבש עד שמחת תורה (מט"א). אמנם, יש שעפ"י הקבלה אינם מניחים כלל דבש על השולחן הדומה למזבח.

הערה: במשפחתנו, יוצאי פרסבורג בכל ליל שבת ויום טוב אין מטבילים במלח, מפני שאין הקטר חלבים ואימורים בליל ש"ק, ולא שייך "על כל קרבנך תקריב מלח" בלילה (מנהגי חת"ס ח, י"ב).

"סימנא טבא"

בגמרא (הוריות יב. וכריתות ה) אמר אביי מכיוון שסימנא מילתא, יהא רגיל אדם לאכול בראש השנה קרא, רוביא, כרתי, סילקא ותמרי כמפורט להלן. ואופן המנהג לאכול מאכלים **לסימן טוב** לכל השנה: **בלילה הראשון** אוכלים את "הסימנים" לאחר המוציא. אומרים את ה"יהי רצון", לאחר טעימה קצת, בהרהור תשובה (**למנהג אדמוה"ז** – לפני הטעימה) **ולדעת המשנ"ב** – באמירת: "יהי רצון מלפניך ד' אלוקינו ואלוקי אבותינו וכו'".

ומנהג ירושלים לומר: "יהי רצון מלפני אבינו שבשמיים וכו'" (וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל ב"יהי רצון" הראשון [על התמר] אמר בשם ומלכות כמשנ"ב, ובשאר, אמר "יהי רצון מלפני אבינו וכו'", הובא בהליכות שלמה ר"ה). אוכלים ראש כבש (שו"ע תקפ"ג, ב) או דג (חיי אדם קל"ט, ודה"ח קמ"ב, ב), ואומרים "יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב" ומכוונים **לראש** – לעשות רצון אבינו שבשמיים. בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו, אומרים גם כן "שנהיה לראש" ואין בזה זלזול באב או ברב (מועד לכל חי י"ב, י"ט).

סדר אכילת הסימנים: תמר (מכוונים לפטור כל פרי העץ), **רימון**, אם הוא עתיד לשמש כ"שהחיינו" בליל ב', מביאים אותו לשולחן, רק לומר עליו את ה"יהי רצון", ומוציאים אותו מהחדר. **תפוח** (אדום ומתוק - מחזור ויטרי) **בדבש**, קרא (דלעת או דלורית). לאחר מכן, **רוביא** (לוביא או חילבה) **כרתי** [כרישה] **סילקא** (תרד או סלק), **ראש כבש או דג ודגים** (שנרבה ונפרה כמותם - משנ"ב שם, ד),

על פרי האדמה: לדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל מברכים "בורא פרי האדמה, שאין מינים אלו מחמת הסעודה ולגר"ע יוסף זצ"ל, עדיף לאוכלם עם מעט פת בלא ברכה. והגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד לברך "בורא פרי האדמה" על בננה או מילון לפטור הסימנים שברכתם "האדמה" (עדות נכדו הר"ר אריה שליט"א).

הערה: אפשר לומר היה"ר על הסימנים גם בלי לאכול מהם כגון: כשחוששים לתולעים. (הגר"מ שטרנבוך שליט"א כמנהג הגאונים). ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אזי אומרים את ה"יהי רצון" בלא שם ומלכות. בדיקת ה"סימנים" לראש השנה, בספרנו "הכשרות" פרק י"ג.

מאכלים שאין אוכלים בראש השנה

מאכלים **חמוצים ומרים** (משנ"ב תקפ"ג, ה מט"א וכה"ח שם) בכלל זה פירות בוסר ואולי אף לא חסה [מרור] אם אינה מטובלת במתיקות. ובכלל **חמוץ**: חמוצים, כולל מלפפונים בחומץ [ולכאורה במלח - מותר], חמוציות, וסלטים המטובלים בהרבה חומץ, ובמ"ב, ה שאין לבשל הדגים בחומץ אבל מותר טיבול מעט בחומץ, לנתינת טעם (קיצור שו"ע כ"ט, ט וכף החיים, שם). וכתב החיד"א (במורה לאצבע) "בבתינו לא יעלה הלימון על השולחן בר"ה" ומסתבר

שרק לטיבול מעט, מותר. אין אוכלים **אגוז** - מכל הסוגים, כולל פיסטוק ובטנים [אגוז אדמה] (רמ"א ושו"ע הרב) - שאגוז בגימטריה חט[א] ומרבה ליחה והשתעלויות המפריעים בתפילה,

סיבה נוספת לאי אכילת אגוז, למרן החת"ס, כיון שעל הפסוק בשיר השירים: "אל גינת אגוז ירדתי" דורשים חז"ל: "מה האגוז הזה אעפ"י שהוא מתגלגל במקום הלכלוך והרפש, קליפתו העבה משמרתו, כך ישראל אעפ"י שהם מתגלגלין בגלויות הם שומרים עצמם וכו'" – ואין ראוי להזכיר הגלויות בר"ה. אבל אגוזים טחונים בעוגה או תבשיל, שאינם נראים ורק טעמם מורגש – מותר לאכול (שו"ת באר משה ג, צ"ז ועוד). ויש שאינם אוכלים שעועית ושום, שאלו מרבים ליחות.

מאכלים חריפים: אף שמובא בתשובות הגאונים שיש שלא אכלו, וכן כתב התעוררות תשובה א, קכה, אבל בערוך השולחן שם, ג שאין להימנע מאכילתם. יש שאסרו אכילת ענבים בר"ה (מנהג הגר"א במעשה רב, משנ"ב תר, ד וכה"ח תקפ"ג, כ"א) ולדעת הגר"ע יוסף צ"ל אין לאכול ענבים שחורים דווקא. ויש שכן נהגו לאכול ענבים (מט"א תרו, לקט יושר עמ' קכ"ט ובארחות רבנו ח"ב עמ' קע"ה שכן נהג מרן הסטייפלער זצ"ל).

"רצה" ו"יעלה ויבוא" בברכת המזון

בכל סעודות החג של היום הראשון אומרים בברכת המזון "**רצה והחליצנו וכו'**" כמו כן, אומרים במשך היוםיים "**יעלה ויבא וכו' ... ביום הזיכרון הזה וכו' "** שכחו לומר "רצה" אם מזכרו לפני תחילת הברכה הרביעית, מוסיפים ברוך ... כנדפס בסידורים. התחילו בברכה הרביעית, בשתי הסעודות הראשונות - חוזרים ומברכים. בסעודה השלישית - אין חוזרים.

שכחו לומר "יעלה ויבוא": בלילה - אם התחילו הברכה הרביעית, וכבר אמרו ה"א-ל" (משנ"ב קפ"ח, כ"ג) – חוזרים ומברכים ברכת המזון (תהילה לדוד, ישוע"י ובקצה"ש בשם פסקי הסיידור ובמנחת שלמה ב, נ"ח מפני שבלייל ראש השנה, לכל הדעות אסור להתענות). **ובני ספרד** – אינם חוזרים על שכחת יעלה ויבא בברכת המזון בראש השנה. **ביום** – אם התחיל ברכת הטוב והמטיב – אין חוזרים. בנות ונשים אינן חוזרות על שכחת יעלה ויבא, בכל יום טוב כולל ראש השנה (פרט לליל הסדר שחייבות במצה מה"ת) מפני ששמחת יו"ט שלהן לאו דווקא באכילה (הגרע"א שו"ע או"ח קפ"ח ופסקים, א).

הערה: ביום שני של ר"ה שהוא אינו שבת, השוכח יעלה ויבוא ברכת המזון – **אינו חוזר**, כיון שיש אומרים שמותר לצום (מ"ב קפח, יט).

"הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה וכו' "

נוהגים לומר בברכת המזון: "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה" ובסדר רב שבתאי הנוסח: "יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" ויש נוהגים לומר כן, בכל עשרת ימי תשובה (מט"א תר"כ, א) ויש אומרים אותו עד שמחת תורה (קצה המטה בהשמטות בשם זיכרון יהושע). ויש נוהגים, להוסיף גם כן: "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב" כמו בכל יו"ט (מט"א שם).

חל ר"ה בשבת, כהשנה: אומרים תחילה "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת וכו' " ואח"כ "הרחמן וכו' ליום שכולו טוב" ואח"כ "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה וכו' " - שתדיר קודם (ראה פמ"ג ת"צ א"א, א)

הנהגות בימי ראש השנה

א. יש להיזהר יותר מכל השנה, מלכעוס בימים אלו, מלבד גודל האיסור תמיד, יש בשמירה על הרוגע והשמחה, לסימן טוב לכל השנה כולה. ואף אם ישב אדם אחר בטעות, על מקומו הקנוי לתפילה, אם לא נרמז, יש לשבת בתוך ד' אמות (לגר"ח נאה - 1.92 מטר) למקומו, וזה כאילו ישבנו במקומו. (חיי אדם קל"ט, ו ובן איש חי, נצבים).

ב. נוהגים לסיים אמירת ספר תהלים פעמיים בר"ה – כנרמז "כפר" בגימטריא (300 פרקים) "לעמך ישראל". ואכן, יש המשתדלים לאומרם בכל עת שאפשר במשך היום והלילה. והיו מגדולי הדורות ז"ע שאמרו שעדיף לומר תהלים בר"ה מלימוד אחר. אכן, יש לציין, שהגאון מטשעבין זצ"ל ישב בראש השנה אה"צ, עם חתנו הגרב"ש שניאורסון זצ"ל, ועסקו בסוגית "שור שנגח". ומפורסם שהאדמו"ר בעל ה"דברי חיים" ז"ע הסתגר בחדרו קודם תקיעת שופר, והיה שקוע בספר קצות החושן, באמרו שהתורה היא התבלין וסם החיים הגדול ביותר כנגד היצר הרע (כדאיתא בקידושין "אם פגע בך מנוול זה... משכהו לבית המדרש וכו'"). וכמובן, הכול לפי מה שהאדם מרגיש.

ג. אף המקלים לעשן בשאר יו"ט, ובדעתם לעשן ממוצאי שבת, יזכרו, כי "יש לבעל נפש לפרוש בראש השנה מעישון סיגריות, אם לא שיש לו צורך גדול לרפואה" (מטה אפרים, תקצ"ט וכן כתבו שע"ת תקי"א ומחזיק ברכה תקי"ז, א) ובשו"ת התעוררות תשובה או"ח, רכ"ה שאביו הכת"ס זצ"ל, הגם שבכל יו"ט לא נמנע מלעשן (ראה שו"ת כת"ס ס"ו) אבל בר"ה נמנע מחמת אימת הדין, וכן הזהיר האדמו"ר מהרי"ץ מלובביץ זצ"ל. והלוואי ויתקיים ביום ר"ה "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה". כמובן שהמעשנים צריכים להיזהר בכמה וכמה דברים - כמפורט בספר "פיסקי תשובות" ח"ה עמ' שפ"ה.

ד. נכון לכל אחד לקבל על עצמו בימים הנוראים איזו הנהגה טובה או הידור במצווה מכאן ולהבא, איש לפי מעלתו (הגה"ק בעל ערוגת הבושם והגה"ק בעל אריה דבי עילאי זצ"ל ובמנהגי מהרש"ב מלובביץ זצ"ל).

שחרית יום ראשון של ראש השנה

נוהגים להשכים לבית הכנסת בראש השנה, שעיקר הדין בשלש שעות ראשונות של היום, והוא אחד מהימים שנהגו ישראל להשכים בהם (מטה משה תתקנ"ח ומטה אפרים תקפ"ד) ואכן, יש הנזהרים להיות ערים מעלות השחר - 5:11 (מט"א, כף החיים שם ובא"ח) על כן לדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל מי שהתעורר לאחר עלות השחר - לא יחזור לישן. אמנם, לדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל אם נחוצה לו השינה ויש זמן מספיק לתפילה - יכול לכתחילה לחזור ולישן. ואכן, דעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א העיקר להיות ער מהנה"ח - 6:23

הערה: למתפלל ביחידות, לדעת, שאין להתפלל מוסף ביחידות, בר"ה לפני תום 3 שעות של היום (9:29).

לבישת "קיטל"

נוהגים ללבוש בגד לבן ונקי לתפילה בראש השנה וביום הכפורים, וגם הוא בגד מתים ולב האדם נכנע על ידי כך (רמ"א תר"י, ד), לעניין לבישתו בשנה ראשונה אחר נישואין: דעת הגריש"א ובעל שבט הלוי שילבש, אא"כ מנהג אבותיו שלא ללבוש, והגריש"א הביא, שבירושלים כל חתן בשנה הראשונה נהג ללבוש. וכן לעניין אבל ר"ל חילוקי דעות אם ללבושו (משנ"ב שם, י"ח) והמנהג הפשוט ללבושו. (שו"ע הרב, ט קצור שולחן ערוך קל"א, ט"ז חיי אדם קמ"ד, ט"ז ולקוטי מהרי"ח).

ושמעתי מידידי נפשי משפחת לוונשטיין שיחי' שסבם הר"ר חיים אלכסנדר לוונשטיין זצ"ל וכל קהילת יוצאי פרנקפורט וגרמניה בצורך, היו מתעטפים בתפילות הימים הנוראים בבגד בצורת תכריכין ממש - חולצה ארוכה מפתן גס ["סרגנס"] וכובע ונעליים תואמים כפי שהלבישו לנפטרים במקומם ר"ל. וכל כלה הייתה מביאה הסט הנ"ל כמתנה לחתנה. (למקור השם "קיטל" ו"סרגנס" ראה בפתיחת הפמ"ג לאו"ח ח"א ב"איגרת השניה" אות ס').

יש לציין, שכאשר ה"קיטל" מיוחד רק לתפילה, אסור להיכנס בו לחדר שירותים, אפילו להטיל מים [ומה שכתב המשנ"ב "אלא רק להשתין מותר", ביאר הגריש"א זצ"ל, שפשוט דהיינו מחוץ לשירותים - בספרנו "התפילה כהלכתה" פרק כג הערה קפז אבל בגד המשמש לישיבה בסעודות ר"ה וליל הסדר, וכן קפטן ירושלמי לבן שלובשים כל היום - מותר להיכנס בו (מ"ב, י"ח מט"א, י"ב כה"ח, ל"ז).

עמידה בעת פתיחת ארון הקודש

מנהג העולם לעמוד, כשפותחים את ארון הקודש במהלך התפילות, אולם אין זה חיוב מן הדין, שהרי ספרי התורה במקומם, שמקום שהוא למעלה מ 10 טפחים, כרשות אחרת, ועושים כן דרך כבוד, שחובת עמידה, דווקא כשמוליכים

את הספר (ט"ז יו"ד רמ"ד, י"ג ושער הציון קמ"ו, י"ח). והגרי"ש אלישיב העיר, שאכן, אלו שמקומם ממש מול ארון הקודש - יש עניין שיעמדו, משום הידור לתורה (הליכות האיש עמ' ר"א).

עמידה בחזרת הש"ץ בשעה שאומרים פיוטים: כתב ה"דעת קדושים" (הובא בדעת תורה ק"ב, ד): שהאיסור לעבור כנגד המתפלל הוא רק בזמן שמתפלל תפילה שתקנו אנשי כנסת הגדולה ולא בזמן שמוסיף תחנונים. ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מאז שראה דבריו, העתיקם בכתב ידו בסוף המחזור הישן שלו, והחל לשבת בעת אמירתם, למרות שהקפיד תמיד לעמוד בעת חזרת הש"ץ (כדברי הרמ"א קכ"ד, ד: י"ש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר שליח הציבור התפילה), ובוודאי, חלשים וזקנים - לא יתאמצו לעמוד. **בני אשכנז:** אינם אומרים "אבינו מלכנו" בשבת.

הלל: אין אומרים הלל בראש השנה ויום כפורים (שו"ע תקפ"ד, א) "לפי שספרי חיים ומתים פתוחים ואיך נאמר שירה, אף שאנו בטוחים שנצא זכאים, מכל מקום צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין" (משנ"ב שם).

אמירת "י"ג מידות" בשבת

חל ראש השנה בשבת, יש מקומות שנוהגים שלא לומר "י"ג מידות" בעת פתיחת הארון להוצאת ספרי התורה לקריאה (מט"א תקפ"ד, ט"ז דרכי חיים ושלוש אות תשט"ו וכן נהג הגרי"י קנייבסקי זצ"ל כמובא באורחות רבנו ב, עמ' כ"ח). ורבים אומרים גם בשבת (מט"א סידור שו"ע הרב ובלוח א"י להגרי"מ ט"ז צ"ל).

קריאת התורה

מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים לשבעה קרואים בבראשית כא, א וד' פקד את שרה וגו' "לפי שבר"ה נפקדו שרה רחל וחנוה (משנב תקפ"ד, ו). וגם אותנו יפקוד ד' לטובה ולברכה (כה"ח, ט). אומרים "חצי קדיש", ובספר השני קוראים למפטיר מבמדבר כט, א "ובחודש השביעי וגו'" ובני ספרד אומרים שוב "חצי קדש". **ההפטרה** בשמואל א, א: ויהי איש אחד וגו'.

אין תוקעים בשופר בשבת

מהרה יבנה המקדש ויתקעו בו, ובכל בתי כנסיות שבין החומות אף בר"ה שחל בשבת, כשם שהנהיג רבן יוחנן בן זכאי גם ביבנה בפני חכמים הסמוכים ב"סמיכה" (חידושי הר"ן ריש פ"ב דיומא וטור או"ח תקפ"ח וכן נהג הרי"ף). כיום, אין תוקעים בשבת, אף שתקיעת שופר חכמה שאינה "מלאכה", מחשש שמא יוצאו השופר מהבית לרשות הרבים, או יטלטלוהו ד' אמות ברשות הרבים במקום שאין עירוב, להראותו לחכם או לשואלו עם השופר בהלכות התקיעה, והוא איסור מדברי סופרים הנדרש בגמ' שבת קי"ג מהפסוק "אם תשיב משבת רגליך ממצוא חפצך וגו' (ישעי' נ"ח, יג).

בתורת החסידות והקבלה, כאשר ראש השנה חל בש"ק אין צורך בתקיעת שופר, שהרי עניין התקיעה, היא הכרזה על קבלת מלכותו יתברך - "הריעו לד' כל הארץ", כמלך עלינו ועל כל העולם כולו, ובשבת קודש עצם השביתה ממלאכה ושמירת השבת, כמוה כהכרזה ברורה בבריאת העולם ע"י הקב"ה, שכל האומר ויכולו וכו' מעיד עדות על מעשה שמים וארץ, ואם כן, אין "מפסידים" תקיעת שופר אלא מראים את מלכותו יתברך בכל שעות היממה.

הצעת רבי עקיבא יוסף שלזינגר בעל "לב העברי" לתקוע בירושלים בראש השנה שחל בשבת: לאחר שנחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעים בכל מקום שיש בו בית דין. שבו היו מקדשים את החודש, ודייניו סמוכים איש מפי איש עד משה רבנו. שבכל מקום שהוא נמצא, בין ביבנה ובין במקום אחר, כל זמן שחבריו יושבים במקומם - תוקעים. ומשעה שקמו ממקומם - אסור לתקוע (רמב"ם הל' שופר ב, ט).

לדעת הרי"ף, כנ"ל, גם לאחר שהתבטלה הסמיכה, יש לתקוע בפני כל בית דין חשוב. וכך הנהיג הרי"ף עצמו, שבבית דינו תקעו בראש השנה שחל בשבת. אולם כל שאר הראשונים חלקו עליו וסברו שהתקנה הייתה לתקוע רק בבית דין שדייניו סמוכים איש מפי איש עד משה רבנו, ועל כן בימינו אין אפשרות לתקוע בשום בית דין. ואף תלמידיו הגדולים של הרי"ף לא המשיכו לתקוע כמותו בבית דינם.

לפני כמאה שנה, לאחר שירושלים החלה להיבנות, רצה **רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל** לייסד בירושלים תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת. וסברתו, שהדין שהיה, בזמן בית המקדש, שמותר היה לתקוע בירושלים וסביבותיה

- נותר גם לאחר החורבן. בנוסף, הואיל ומצוות תקיעת שופר מהתורה, וביטול התקיעה בשבת מדברי חכמים, בכל צד של ספק יש להעדיף את קיום מצוות התורה. ועוד העלה סברות רבות לגבי כך שאין חשש טלטול באופן שבו רצה לקיים את התקיעה. ואף שכמה רבנים הביעו תמיכה מסוימת בעמדתו, והיו שנים שבשכונת "עץ חיים" שבכניסה לירושלים תקעו בר"ה שחל בשבת, גברו החולקים, ולא נתקיימה התקיעה בשבת. כאשר הטעם העיקרי לכך, שההלכה היא שרק בבית דין שדייניו סמוכים, והוא בית הדין הגדול שבדור, מותר לתקוע בראש השנה שחל בשבת. והראייה, שכך נהגו כל גדולי הדורות שהתגוררו בירושלים לאחר החורבן, שלא תקעו בראש השנה שחל בשבת (ספר "עיר הקודש והמקדש" ח"ג כ).

תפילת מוסף

אף שנחלקו הפוסקים אם חייבות הנשים בתפילת מוסף של שבת ויום טוב. מכל מקום, בתפילות מוסף של ראש השנה ויום הכיפורים ודאי חייבות (שו"ת התעוררות תשובה ג, ס"ו ושו"ת יביע אומר ב, ו) שאין אלא בקשות רחמים.

כריעה ב"עלינו לשבח"

בתפילת לחש, כשאומרים עלינו לשבח, יש אומרים, שיש לכרוע כמו שכורעים כל יום באמירת עלינו לשבח, שהרי הביא המשנ"ב בסי' קל"ב, ט שמי שאינו כורע נראה ככופר במה שאומר (כן אמר הגרא"י זלזניק זצ"ל ליד"נ יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א). וכן נהג מרן הגרשז"א זצ"ל בהתפללו בר"ה בישיבת קול תורה.

אבל בהליכות שלמה, תפילה עמ' קכה, שלמעשה לא היה כורע כלל בעלינו לשבח בכל ימות השנה, ואמר: שאף לפוסקים שצריך לכרוע (מ"ב קלב, ט), אין כריעה זו חיוב מן הדין, שאין תפילת עלינו, אלא סיפור דברים, שהם משתחוים להבל ולריק, אבל אנחנו כורעים ומשתחוים למלך מלכי המלכים.

ולענין השתחויה בחזרת הש"ץ, כנהוג, בתפילת "עלינו" בר"ה שחל בשבת: ישנן קהילות, שבראש השנה שחל בשבת - אין משתחוים בכריעה על הרצפה. ויש נוהגים שרק הש"ץ כורע ומשתחוה ולא הקהל. והטעם, או משום שכריעה והשתחויה דרגת עבד. אבל בן מלך אינו משתחוה ממש בפני אביו, רק כל שהוא, ובשבת אנו בדרגת בנים שאם היינו עבדים, לא יכולנו לשמור שבת, ש"גוי ששבת חייב מיתה" ר"ל (הגהות חכמת שלמה (קלוגר) תקצ"ב). או משום שלא להראות שנפלים על פניהם בשבת קודש כבאמיר התחונן (אשל אברהם בוטשאטש תרכ"א) וראה גם דעת תורה סוס"י תקצ"ב, ליקוטי מהרי"ח, ובשו"ת דברי יציב או"ח ב, רס"ה-רס"ו).

ולמעשה, בכל בית כנסת ינהגו כמנהגם, ולא יעשו אגודות אגודות שמקצתם כורעים ומקצתם אינם כורעים באותו ביהכ"נ ביום הדין (מועדי קודש ד, הערה 188).

שיר של יום בשני ימי ראש השנה (לפי הגר"א) – פרק פא.

תענית בראש השנה שחל בשבת הרגיל להתענות בראש השנה (ראה שו"ע תקצ"ז, ב), כשחל ראש השנה בשבת, נכון שלא להתענות, ויעשה התרת נדרים (מט"א, כה"ח שם ושדי חמד מערכת ראש השנה ב, ז).

שינה

נהגו שלא לישון במשך היום, ביום הראשון של ר"ה עפ"י דברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא – דמיך מזליה" [הישן בראש השנה, ישן מזלון] ואף ש"שינה בשבת תענוג", לא מצאנו בדברי הפוסקים שכשחל ר"ה בשבת - משתנה המנהג. העיף מן התפילות ואינו מסוגל לומר תהילים ואינו מסוגל ללמוד, מותר לישון אחרי חצות היום (12:34) שכך נהג האריז"ל. ואף שכתב במטה אפרים: "הלוואי ונתקן בהקיץ מה שתיקן האריז"ל בשינה"... מכל מקום הולך בטל - כישן.

הערה: לענין אמירת ה"תשליך" בשנה זו – ראה להלן עמ' 21

תפילת מנחה: קוראים לשלשה מפרשת "האזינו" ואין לחוש לחלק הקריאה, אף לא בשני וחמישי, כסדר הזי"ו ל"ך אלא כסדר ההפסקות שבשבת (רמא תכח, ה) ובב"י, פר"ח והחיד"א שבני ספרד קוראים לפי ה"ז[יו].

בני אשכנז אין אומרים "אבינו מלכנו" אפילו אין תפילת המנחה מיד אחר מוסף. ובני ספרד אומרים "אבינו מלכנו" בדילוג "אבינו מלכנו חטאנו לפניך"

סעודה שלישית: ראוי לאוכלה אחרי תפילת מנחה [זמן מנחה גדולה - 1:05] כבכל שבת (כף החיים תקנ"ט) ויש להשתדל לסיים או על כל פנים להתחיל באכילתה לפני תחילת שעה עשירית של היום - 3:40 כדי לאכול סעודת ליל ב' של ראש השנה לתיאבון. האוכלים, מאוחר יותר, יאכלו מעט פת – "כשיעור כביצה" (שו"ע תקכ"ט, א ומשנ"ב ח).

לקראת מוצאי שבת ליל שני של ר"ה

יש להמתין בסבלנות עד לצאת הכוכבים – 7:21 ולא להכין דבר מהיום הראשון - שבת קודש ליום השני, לא לקצוץ ולהכין סלטים, לא להדיח כלים ולערוך את השולחן ואף לא להחליף בגדים לצורך הלילה אם כבר סמוך ללילה. יש אומרים שאף אין להוציא חלות או מאכלים מהקפאה בטרם צאת הכוכבים. ועל כן המעוניינים יכולים להוציאם לקראת סעודת היום שאין ניכר שמכינים ליום הבא, ואז יישארו לערב. ובהגיע הזמן, בטרם מתחילים בהכנות יש לומר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש". או להתפלל ערבית עם הזכרת "ותודיענו" וכו'.

למעוניינים להתרחץ בצאת השבת

אף שביום טוב, ניתן להשתמש במכשירים לחימום מים הפועלים מעצמם (בוילר חשמלי מופעל בשעון שבת, דוד שמש) פרט למכשיר "יונקרס" מחמם-מהיר ע"י להבת גז, המופעל עם פתיחת ברז המים החמים, שלפני כל שבת ויו"ט חובה לנתקו. מכל מקום, גם ביום טוב אין לרחוץ את רוב הגוף בבת אחת ובשימוש בידית ה"טוש" במקלחת, נחשב תמיד כמיעוט הגוף (דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל).

אין להשתמש אלא בסבון נוזלי ולהיזהר מסחיטת שיער. היינו, שמותר רק ל"טפח", דהיינו, להצמיד את המגבת לשיער, והמים היוצאים, נספגים מיד במגבת, ולדברי "בן איש חי", יש לכרוך את המגבת סביב השער כטורבן. ובכל אופן, אין למשוך את המים מן השער כלפי חוץ [יש לגברים להיזהר בכך גם כן, בשיער הזקן והפאות, בכל שבת ויו"ט]. ויש להיזהר שלא לבוא לידי סחיטת המגבת, או תלייתה לייבוש במקום ובדרך שתולים לייבוש ביום חול.

ניקוי הבית

אסור להדיח ריצפת חדר שלם בשבת ויו"ט אף לא בשפיכת מים וחומר נוזלי (בלא סמרטוט) וגריפתם במגב. אכן, אם ישנו כתם מקומי – מותר לנקות באותו מקום בלבד כנ"ל. ובור ניקוז שברצפה שיש לו מכסה אין לפתחו אלא כשיש לו בית אחיזה. (שו"ע ש"ח, י). וכשיש בראש הפתח רשת - גורפים כרגיל.

תפילת ערבית

תפילת ראש השנה ובליל שני של ראש השנה, בשנה זו, – אומרים "ותודיענו וכו' " השוכח – אינו חוזר. ויכול לאומרו ב"אלקי נצור" וראה עוד לעניין השוכח לומר "ותודיענו" - להלן לאחר פירוט יקנה"ז – עמ' 38

הדלקת הנרות וסעודת ליל שני של ר"ה

הערה: הנוהגים להניח בכוסות ההדלקה מים תחת השמן, אסורים לשות כן, בליל יום טוב, שלדעת המ"ב בביה"ל רסה, ד"ה גם וכו' שגרם כיבוי אף ביו"ט אינו מותר אלא במקום הפסד (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

כשעומדים להתחיל בסעודת החג, מדליקים את הנרות [בהעברת אש] בסמוך לקידוש, לפני ההדלקה, המברכות שהחיינו בנר, נהגו להניח על השולחן פרי חדש, או בגד חדש אם יש, ומכוונים גם עליהם, בשעת אמירת ה"שהחיינו" בהדלקה ובקידוש. ולכן מסמיכים הדלקת הנרות לקידוש, שלא יהיה הפסק בין ברכת "שהחיינו", לטעימה מהפרי.

[האפשרויות לפרי חדש בעונה זו: תמרים - טריים, הנמכרים באשכולות, בצבע צהוב (אפשרי להקפיאם, ונעשים ממש ממתק). ואין לברך שהחיינו על "תמר לח" הנשמר בקירור, כי אין לדעת מאיזו עונה הוא (הערת ידי"נ הגר"מ ויא

שליט"א) **רימון** - במידה וטרם אכלו ממנו בעונה זו, ורק הניחוהו על השולחן בלילה הראשון לאחר הקידוש, לצורך אמירת ה"יהי רצון" ולא עמד שם כשברכו "שהחיינו". **מנדרינות** - כשהן כבר בשלות ואינן חמצמצות. **חבוש** - מבושל. אין פרי או בגד חדש, **אומרים שהחיינו** בנרות ובקידוש.

ויש לדעת, שכשיש פרי חדש יש לכוון ב"שהחיינו", בעיקר על קדושת היום השני (ש"שתי קדושות הן") ולא רק על הפרי, כיוונו מחוסר ידיעה, רק על הפרי, בדיעבד, יצאו ידי חובה (מנחת שלמה א, כ).

יקנה"ז - (יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן-שהחיינו)

שילוב של קידוש עם הבדלה, כשיוצאים משבת ליום טוב

1. אין למלא את הכוס מעבר לשפתה, כבכל מוצ"ש לסימן ברכה (רמ"א רצ"ו, א), שהרי עכשיו הוא יו"ט ואסור בהרוחת שכר וא"כ הוא בזיון לקדושת יו"ט (הסבר מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ ס"ב, ט), ואין אומרים פסוקי "הנה א-ל ישועתי וגו', כבכל מוצ"ש, שאמירתם לסימן טוב למעשה ידינו (רמ"א שם). ואין להזכיר מעשה ידיו במוצ"ש ליו"ט של ר"ה (שש"כ ס, הערה ס"ד). **"יקנה"ז** לכל הדעות, טוב לברך **מיושב** (מ"ב רצ"ו, כ"ח).

2. אין מברכים על הבשמים (משנ"ב תע"ג, ג ותצ"א, ג). **טעה וברך והריח**, אין זה הפסק בין הגפן לשתייה.

3. **בברכת מאורי האש** מעבירים אש לשני גפרורים ארוכים ואפשר לקרב את שני הנרות שהודלקו ליו"ט, ויזהרו שלא יגעו הלהבות זו בזו, מחשש כיבוי וגם מפני שכשיפרידום נראה ככיבוי. (מנהגים שבסוף סידור שו"ע הרב חלק ג-ד) לדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל צריך עיון אם מותר להדליק נר הבדלה רגיל, ביו"ט, בשביל הידור של אבוקה, שהרי אפשר לברך אף על נר יחידי (אחד מהנרות שהודלקו לכבוד יום טוב שעל השולחן - שהוא לאורה). יש המכינים אבוקה קטנה לצורך המצווה, ומדליקים אותה בהעברת אש לפני הקידוש, לברך עליה, ולאחר מכן, היא כלה מאליה.

הערה: אין לברך על נר נשמה לע"נ נפטרים (משנ"ב רח"צ, כט) ויש שנהגו שאין מביטים בציפורניים בעת ברכת הנר, רק מביטים בנר. (מנהגי חב"ד שם). ויש להזהיר את הקטנים שלא לכבות האור, כדרכם, בכל מוצאי שבת.

4. בברכת ההבדלה, מסיימים: "המבדיל בין **קודש לקודש**". הטועה, וסיים "בין קודש לחול" אם לא תיקן עצמו תוך כדי דיבור: לדעת הגר"ש ואזנר זצ"ל (שו"ת שבט הלוי ח, קי"ח) צריך לחזור ולהבדיל. אמנם, בשו"ת רבבות אפרים ב, קמה בשם הגריש"א שאין צריך לחזור, וכן הוא בספרו של הגר"י טשזנר שליט"א עמ' צד. ומספק, לא יברך שוב "בורא פרי הגפן" כל זמן שלא הסיח דעתו מהברכה, ולא הפסיק בדיבור שאינו מעניין הקידוש וההבדלה (שש"כ ס"ב, הע' מ"ז).

5. בברכת **שהחיינו** - כנ"ל, הנשים שברכו שהחיינו על החג בנר, לא תענינה אמן בברכת שהחיינו שבקידוש. ואם ענו - אינו הפסק לשתיית היין,

6. **כולם** שותים מהכוס כולל הנשים אף שנהגו שלא לשתות מכוס ההבדלה, כשאין מבדילות לעצמן (משנ"ב רצ"ו, ו), כוס של יקנה"ז הרי היא לקידוש, וההבדלה טפילה לקידוש ועל היין שם של יין של קידוש. (קצוה"ש צ"ז הגרש"א בהליכות שלמה סדר ליל פסח ט, דבר הלכה, מ"ז וקובץ מבית לוי יו"ט שחל במוצ"ש, ז). על כן, אישה העושה "יקנה"ז לעצמה, יכולה לומר גם את ברכת ההבדלה, כיון שההבדלה טפילה לקידוש, ושותה מן היין. אמנם לדעת המשנ"ב (בביה"ל רצ"ו ד"ה לו וכו') - לא תברך אישה [בת אשכנז], על הנר.

7. **שכחו להבדיל בקידוש** ונזכרו באמצע הסעודה - **מפסיקים** בסעודה, ומבדילים על יין, ומברכים על הנר, ואם לא כווננו בקידוש לשתות יין בסעודה, מברכים ברכת הגפן וברכת המבדיל בין קודש לקודש. **שכחו, ולא נזכרו אלא למחרת**, מבדילים ביום על כוס, מבלי לברך על הנר (שש"כ ס"ב, י"ט)

שכחו לומר "ותודיענו" בערבית - אין חוזרים. טעמו לפני אמירת יקנה"ז - צריך לחזור ולהתפלל (ביה"ל רע"ד ד"ה ואם וכו'). **שכחו וגם לא הבדילו על הכוס**, מכל מקום, אין חוזרים ומתפללים ערבית, כיון שהזכרת "ותודיענו" אינה אלא "מרגניתא טבא" ולא נתקנה בנוסח התפילה על ידי אנשי כנסת הגדולה (דעת הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל ב"אור לציון" חלק ג).

מיד לאחר הקידוש

יש שכתבו, **שלפני נטילת ידיים**, טועמים מן הפרי החדש, בברכת הפרי, כדי להסמיך את אכילתו לברכת ה"שהחיינו" (מחצית השקל תר, א ומטה אפרים ת"ר, ו). [ואין זה נחשב הפסק בין הקידוש לסעודה, כי הסמכת הטעימה מהפרי לברכת השהחיינו שכוונו גם על הפרי, היא המאפשרת את אמירת השהחיינו בקידוש, למרות הספק שמא ימי ר"ה "קדושה אריכתא"]. אמנם, עי' בספר שש"כ ח"ב עמ' קיד. שאולי עדיף לאחר את אכילת הפרי אחרי אכילת המוציא, שאם יקדימו הפרי ואוכלים מהפרי "כזית", מתחייבים ב"ברכה אחרונה" והנכון, שבשעה שמברכים "העץ" על הפרי, יכוונו להוציא בברכה גם פירות או ליפתן שיאכלו בסוף הסעודה לקינוח, ואז אפילו אכלו מהפרי יותר מ"כזית" - אינם מתחייבים בברכה אחרונה (ספר שש"כ מ"ז, הערה רכ"ב עפ"י משנ"ב קע"ו, ב וארחות רבנו שכן נהג הגריי"ק זצ"ל).

הערה: אין להפסיק בדברים שאינם מעניין אכילת הפרי, בין הקידוש לבין אכילת הפרי, **ובכלל זה**, הנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנר, וכיוונו גם על הפרי החדש. ואכן, מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל, הכריז בביתו בליל שני של ר"ה, לפני הדלקת הנר, שכל המסובים יימנעו מלדבר בדברים אחרים, עד לאחר טעימת הפרי.

יש שאוכלים ה"סימנים" גם **בלילה השני** (שע"ת תקפ"ג בשם א"ר, כמנהג החת"ס ומהר"ם אש, ראה מועדים זמנים א, עמ' ק"ו), ובן איש חי נהג לאכול ה"סימנים" כשהיו לו – גם בסעודות היום, וכן הוא במט"א תקצ"ז, ה. וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לאוכלם בשני הלילות ובשני הימים, שביום עיקר הדין, וצריך לסימנא טבא".

שחרית יום שני של ראש השנה

בברכות קריאת שמע, מדלגים על "הכול יודוך וכו' ועל "א-ל אדון וכו' " ויש לשים לב להשמיט בכל מקום את התוספות לשבת [שנאמרו ביום הראשון]. ואומרים "אבינו מלכנו". ובפתיחת הארון "שלש עשרה מידות".

קריאת התורה: מוציאים שני ספרים. בראשון קוראים לחמישה בבראשית כב, א "ויהי אחר הדברים וגו' " כדי להזכיר זכות עקידת יצחק (משנ"ב תרא, א). ובספר השני למפטיר כנ"ל ביו הראשון **ההפטרה:** מירמי' לא, א "כה אמר ד' מצא חן במדבר וגו' " מפני שחובת היום להזכיר זיכרונות, וכתב "הבן יקיר לי אפרים וגו' זכור אזכרנו" (משנ"ב שם, ב)

תקיעת שופר

אכילה ושתיה לפני התקיעות

לכתחילה, אסור לאכול ולשתות לפני תקיעת שופר, כמו לפני כל מצווה שזמנה ביום, ומי שאין דעתו מיושבת עליו לשמוע התקיעות ולהתפלל עד שיטעם, בפרט, במקומות שמאריכים בתפילה, יעשה קידוש ויאכל עד כביצה מזונות [לחזון איש – כ100 סמ"ק ולגר"ח נאה – 57.6 סמ"ק], וישתה קפה או תה או שאר משקים, בצנעה (מטה אפרים).

גדולי הפוסקים מלמדים זכות ומיישבים מנהג החלשים והזקוקים המקדשים וטועמים כנ"ל, לפני תקיעת שופר, ומחלקים בין לולב ומגילה, לבין תקיעת שופר: מועדים זמנים (לגר"מ שטרנבוך שליט"א א, ד, מקראי קודש לגרצ"פ פראנק זצ"ל, כט. שו"ת התעוררות תשובה או"ח קמז, שות "ציץ אליעזר" ו, זוז, לב, שו"ת אז נדברו א, י ועוד.

אישה חלשה, יכולה לאכול לפני שמיעת התקיעות לכתחילה (קיצור שולחן ערוך, קכ"ט) והיינו אפילו בחלישות כל שהיא (קצור הלכות המועדים עמ' מ"ו) ופשוט שלאחר שחרית – **אסור** לאכול לפני קידוש.

מי יתקע השנה, ביום השני

ישנם בבית הכנסת שני "**בעלי תקיעה**" האחד מוחזק לתקוע ביום ראשון של ר"ה, והשני - ביום השני. חל ר"ה בשבת - **המוחזק ליום הראשון** תוקע ביום השני, אלא אם כן, השני מוחזק לצדיק וירא שמים יותר מהראשון. ישנה מחלוקת בין התוקעים - יחלקו ביניהם את התקיעות "דמיושב" ו"דמעומד" ביום השני, ולא תהיה מחלוקת בבית ד' ביום הדין (קצה המטה, ס"ה).

הנחיות לקיום תקיעת שופר כהלכה

ילדים קטנים שטרם הגיעו לחינוך, מוטב שיעמדו ליד אימותיהם בעזרת הנשים בשעת התקיעות ולא יפריעו לאבותיהם ואחיהם לשמוע את התקיעות כדן. כיוון שהנשים אינן חייבות במצווה מעיקר הדין (משנ"ב תקפ"ב, ז, ב) עם זאת, גם הנשים אסורות להפסיק בדיבור באמצע שמיעת התקיעות, לפחות במשך תקיעות "דמיושב". ויש סוברים שקיבלו על עצמן מצוה זו כנדר, בשו"ת רע"א בהשמטות א כתב: "רוב נשים דידן מחמירות לעצמן וזהירות לקיים שופר והוה כקיבלו עליהן" ובבן איש חי ניצבים י"ז: "אך רוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן בתורת חיוב ובאות לביהכנ"ס לשמוע קול שופר". ומכל מקום, איש שאינו שומע כדן – ביטל מצות היום.

נשים העומדות בסמוך לבית הכנסת או אפילו בביתן, ושומעות התקיעות ומכוונות לצאת – יוצאות ידי חובה, שהתוקע בבית הכנסת מכוון להוציא כל השומע תקיעותיו (שו"ע תקפ"ט, ט ומ"ב ט"ז)

השומעים תקיעות, מבית הכנסת הנמצא בתוך **מרתף** והחלונות בסמוך לקרקע – ספק אם יוצאים, ועדיף להיכנס לבית הכנסת, כי בחוץ שומעים קול "הברה" כהד, ולא קול תקיעה (באור הלכה תקפ"ז).

המאחרים לביהכ"נ לשמיעת התקיעות, וכבר נאמרו ברכות התקיעה, בני ספרד ואשכנז ובנות אשכנז רשאים לברך בזריזות לעצמם, לא יספיקו לברך, יקשיבו לתקיעות, ויברכו הברכות, בזריזות, בין סדר לסדר.

אישה **בת ספרד** - אסורה לברך לעצמה, ברכות התקיעה.

הערה: חל א' דראש השנה בשבת - לכל הדעות, בתקיעות ביום השני מברכים "שהחיינו" (שו"ע ת"ר, ב).

המתפללים ביחידות

התוקעים לעצמם או באים לתקוע להם, לכתחילה, לא יתקעו להם עד שיעברו ג' שעות מעלות השחר - משום שבשעות אלו מידת הדין גוברת. ואין נכון לתקוע אז (משנ"ב תקפ"ט, י"א ותקצ"א, ט"ו). וכן כנ"ל לא יעמדו לתפילת מוסף, בטרם חלפו שלש שעות זמניות של היום - **9:29** (שו"ע תקצ"א, ח ומשנ"ב). פרט לחולה שצריך לאכול לפני ג' שעות שמוטב שיתקעו עבורו קודם ג' שעות ולא יאכל לפני התקיעות.

התוקע לעצמו או תוקעים לו - אין תוקעים ביחידות, את התקיעות שעל סדר הברכות שבתפילת מוסף אלא רק תקיעות "דמיושב" הראשונות (שו"ע תקצ"ב, ב ומשנ"ב). מכל מקום, יחיד שלא שמע את כל התקיעות בציבור, הנהוג, שבמידת האפשר, משלים לעצמו שמיעת מאה קולות, אף שמן הדין די לו בשמיעת שלושים קולות בלבד (משנ"ב תקצ"ו, ב).

סוף זמן תחילת תפילת מוסף לכתחילה – 1:35

אמירת ה"תשליך"

חל יום א' של ראש השנה בשבת - הולכים לומר "תשליך" ביום שני. ויתכן הטעם, מפני שהנהר מחוץ לעיר וחששו לאיסור הוצאת המחזוריים (משנ"ב תקפ"ג בשם הפמ"ג). ההולכים בשיטת **האריז"ל** יש מהם שכתבו, שאם נזהרים מ"הוצאה" - עדיף לאומרו אפילו בשבת (שו"ת תורה לשמה, קמ"ה כף החיים שם, ל"א) שכן נוהגים חסידי בית אל בירושת"ו, ובכה"ח, מאמ"ר וזבחי צד, לח הזהירו מאד שלא להוציא המחזוריים. ובשו"ת יביע אומר ד, מ"ז שאמנם יש מבני ספרד שאומרים בשבת, אלא, **שיש לנהוג כן רק בעיר שיש בה עירוב מהודר**, ראה גם מטה אפרים תקצ"ח, ה.

למעשה: מנהג הרבה מקהילות החסידים, לדחות את אמירת ה"תשליך", ליום שאומרים "שלש עשרה מידות" מפני שבימי ר"ה מסיימים הרבה מהחסידיים את מוסף, כאשר כבר פנה יום, (אף שהשנה ביום הראשון אין תקיעות), ולא יהיה סיפק בידם לאכול סעודת יום ראש השנה, תפילת מנחה וסדר ה"תשליך, על כן נהגו לקבעו ליום "שלש עשרה מידות", כי גם בפסוקי תשליך: "מי א-ל כמוך וגו'" - י"ג מידות (שע"ת יוסף אומץ להחיד"א, י"ז ליקוטי מהרי"ח ושער יששכר מאמר שובה ישראל, אות כ"ב שכן נהגו הרבה צדיקים מדורי דורות) ויום שאומרים "שלש עשרה מידות" - יום סגולה והתעוררות רחמים ורצון (דרך פיקודיך בהקדמה, ח ובבני יששכר תשרי מאמר ה).

נהגו לאומרו ליד ים, נחל או מעין [אפילו יבשו מימיו - כף החיים] או ליד אוצר של מקווה טהרה. ואמירתו ליד "אקווריום" שאינו קבוע בקיר או בקרקע - לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל "דברים בטלים". **ראוי בכל קהילה**, שהנשים תלכנה לומר תפילת ה"תשליך" בנפרד מן האנשים. וכתבו הפוסקים, שבמקום שהולכים יחד או אומרים בתערובת עדיף שלא יאמרו תשליך כלל (ערוה"ש תקפ"ג, ד) ובמטה אפרים תקצ"ח באלף המגן: "ויש לבטל המנהג שהנשים הולכות ל"תשליך" כי באים על ידי זה לערבוביה, ואוי לעיניים שכך רואים ביום הקדוש הזה, ודבר זה תלוי על פרנסי העיר להשגיח על זה". ויש לשבח מקומות בהם קבעו זמן מיוחד לגברים וזמן לנשים.

מוצאי החג: ירושלים - 7:19 אזור המרכז הצפון והדרום - **7:16** רבנו תם - **7:55**

הבדלה: בברכת הגפן וברכת המבדיל (בלא נר ובשמים). שכחו להבדיל, מבדילים למחרת עד השקיעה.

"צום גדליה" - יום שני ג' תשרי תשפ"ד

רמב"ם תעניות ה, א : "יש ימים שכל ישראל מתענים בהם, מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה וכו' ובזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב"

צום גדליה – תענית ציבור בג' תשרי, לכפר עוון הריגת גדליה בן אחיקם, ממונה מלך בבל על שארית הפליטה, דלת העם הנשארים ביהודה. והרגו ישמעאל בן נתניה עם היהודים אשר עמו במצפה (ירמי' מ, מ"א). ובזאת נכחד יתר הפליטה מארץ יהודה. וקבעוהו צום ותענית לדורות (זכריה ז, ה -י"ט) ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלוקינו (גמ' ר"ה י"ח ע"ב ונדרים י"ב ע"א). ואף שיש שכתבו שנהרג בראש השנה (רבנו ירוחם הובא בב"י ורד"ק ירמי' מ"א, א) להלכה אינו "צום נדחה" (הכרעת הביה"ל תרמ"ט עפ"י הריטב"א וכף החיים שם, ח).

תחילת הצום: עלות השחר, לבני אשכנז – **4:54** לבני ספרד – **5:12** ויש אומרים, שבצום דרבנן, גם בני אשכנז יכולים להקל ולנהוג בעלות השחר המאוחר יותר.

המעוניינים לקום לאכול קודם עלות השחר, צריכים לעשות תנאי לפני הליכתם לישון אור ליום שני, באמירה בפה או בלב – "איני מקבל עלי התענית עד עלות השחר". **לעניין שתיה: בני אשכנז**, אף אם לא התנו – בדיעבד רשאים לשתות (משנ"ב) **בני ספרד**, מלשון השו"ע משמע, שהתנאי מעכב אף לעניין שתייה. ומותר להתחיל באכילת פת עד חצי שעה לפני עלות השחר, ותוך החצי שעה אין לסעוד יותר מ"כביצה" פת (לחזון איש – 100 גרם ולגר"ח נאה – 57.6 גרם). **לבנות ונשים** אין איסור, לאכול בחצי שעה שלפני עלות השחר (מין הגרש"ז אויערבך זצ"ל – בספר משנת אברהם).

חולים תשושי כוח וזקנים, שלדעת רופא, הצום עלול להזיק לבריאותם, **לא יתענו**, ובכלל זה, מעוברות (לאחר 40 יום להריון) מניקות - עד **24** חודשים אחר הלידה אפילו הפסיקו להניק – דעת תורה למהרש"ם מברזאן, שם. עפ"י הגמ' ושו"ע יו"ד סוס"י קפט שאבריה מתפרקין ואין נפשה שבה חוזרת אליה עד כ"ד חודש וכן מצא בכנסת יחזקאל עא, ל. והוסיף, שאף לפוסקים כרמ"א וסתימת השו"ע דלכתחילה מתענות אם אינן חלושות [וכן פסקו אור לציון ג, כה והגר"נ קרליץ חוט שני שבת עמ' רס], אם התינוק מצטער שאין לו די לינק יש להקל. וכן מפלת ר"ל כמניקה (שו"ע תקנא מ"ב, ג כה"ח ודע"ת שם).

כל שאינו צום: אוכל מהבוקר בצנעה אך לא בשר ויין ושאר מעדנים. **קטנים** – אינם צמים, אך אין לתת בידם ממתקים, אא"כ לקחום בעצמם (ברכי יוסף).

שטיפת הפה: מותרת לאסטניסט (רגיש) אפילו עם משחה, ויש לפלוט הכול. ולגר"ע יוסף זצ"ל יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (**86 סמ"ק**), **בליעת תרופות:** מותרת, אם אפשר עדיף בלא מים. אמנם, לגרש"ז אויערבך זצ"ל, אם צריך אפילו עם מים הנצרכים לכך, או בעזרת משקה מר כגון מים עם תמצית תה בלי סוכר וכדומה, וכן מותרים סירופים שאינם טעימים (כף החיים, ל"ד ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ד ומבית לוי, בין המצרים). ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שדי לפורר קצת מהכדור למים.

נגיעה במאכלים ביום הצום: לדעת פרי מגדים מש"ז תריב עפ"י הט"ז "אין לגעת במאכלים שלא לצורך, שמא יבוא לאכול". ולעניין **יום הכפורים**, ראה רמ"א סוף סי' תריב ומ"ב, לב. **הטועה ואכל או שתה** – ימשיך בתענית ואין צריך

להשלים תעניתו. ולמשנ"ב אף אומר עננו ועולה לתורה במנחה. **טעה וברך על מאכל** – בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) "שב ואל תעשה" (ויאמר בשכמל"ו) ויש אומרים שבצום דרבנן עדיף שיטעם מעט, שלתשובת הרמב"ם, ברכה לבטלה איסור לא תישא וגו' והצום אינו אלא מדרבנן. **אין לרחוץ כל הגוף בבת אחת במים חמים דרך תענוג.** (פמ"ג ט"ז).

אמירת עננו - בני ספרד – בשחרית ומנחה, והיחיד אומר ב"שומע תפילה" **בני אשכנז** – הש"ץ בשחרית ובמנחה גם הציבור. **השוכח עננו** ונזכר לאחר שסיים "שומע תפילה" – יאמר באלוקי נצור וכו' לפני יהיו לרצון וגו' (השני) **מי שעומד לסיים את התענית אחרי מנחה**, כל עוד צם רשאי לומר עננו. **ולבני אשכנז** בשינוי: "ביום צום התענית הזה" במקום: "ביום צום תעניתנו". **אף מי שאינו צם** – אומר **"אבינו מלכנו"** בשחרית ומנחה, שהרי הוא בעשיית ואף כשמתפללים ביחידות.

"אגרא [שכר] דתעניתא [התענית] צדקה"

המנהג לתת צדקה במנחה של תענית. ויש נוהגים לשער את סכום הכסף שעולה להם, מה שהיו אוכלים ביום התענית, לתת אותו לעניים בערב (משנ"ב שם, יב) וסיים המשנ"ב: "ומכל מקום, יראה לעשות כן, שלא בחזרת הש"ץ שמבלבלין, וצריך לשמוע להש"ץ".

חצות היום – 12:33 מנחה גדולה – 1:04 סיום הצום – 6:59 וי"א – 7:08

אחר הצום מותרים בבשר ויין, ויש מגדולי הדורות שכשהיה בשר אכלו בשרי, לזכור את נבואת זכריה

פרק ח, י"ט: **"כה אמר ד' צבא' צום... השביעלי (תשרי) וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו"**

עשרת ימי תשובה

"דרשו ד' בהימצאו, קראוהו בהיותו קרוב" (ישעי' נ"ה, ו)

"אמר רבה... אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" (גמ' ר"ה ע"ח ע"א) ימים בהם שערי שמים פתוחים, והקב"ה קורא לכולנו: "שובו אילי ואשובה אליכם, פתחו לי פתח כחודה של מחט... ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם". "שלוש תפילות נשמעות: תפילת יחיד בדמעות בכל יום, תפילת יחיד בין ראש השנה ליום הכפורים ותפילת ציבור בכל יום (הג"ה אלפסי זצ"ל בתפארת שמואל לברכות פ"ג).

כתב החתם סופר זי"ע: "כתבו רבותינו הקדמונים, שכל התפילות של כל השנה שנפסלו מחמת מחשבת חוץ ונדחו כפסולי המוקדשים, הם תלויים ועומדים עד עשרת ימי תשובה, וכשמתפלל אז בלב שלם – כל יום מעלה עמו תפילת יומו, כגון יום ראשון מעלה עמו כל תפילת יום ראשון בשבת של כל השנה וכן כולם" (דרשות ח"ב דרוש לז"ך אלול דף ש"ע).

עוברים מעבודת הכלל לעבודת הפרט: א. תשובה תפילה וצדקה ב. פיוסים ג. כפרות.

שינויים בתפילה

א. "המלך הקדוש": הטועה ואמר הא-ל הקדוש: אם נזכר תוך כדי דיבור ולא התחיל אתה חונן וכו' – חוזר ומתקן. נזכר לאחר מכן, או התחיל אתה חונן וכו' – חוזר לראש התפילה. ואינו אומר שוב ד' שפתי וגו' (משנ"ב קיד, כא). ואפילו ספק אמר – חוזר (כי אין שייך "להרגיל לשונו בעשרה ימים וגם אי אפשר לומר החתימה בשם).

ב. "המלך המשפט": הטועה, לבני אשכנז – תוך כדי דיבור, חוזר ומתקן. לאחר מכן – אינו חוזר (סוף סוף אמר "מלך" ואמר "משפט") לבני ספרד ולדעת שו"ע הרב, נזכר עד יהיו לרצון וגו' (השני) חוזר להשיבה שופטינו וכו' עקר רגליו – יחזור על תפילת עמידה בנדבה. יש לציין שיש מפוסקי ספרד שלדעתם, ממשיך בתפילתו (בן איש חי פר' נצבים, י"ט) והכפ החיים (רס"י קי"ח), וביארו שכיון שרבו הדעות בזה - ספק ברכות להקל, אפי' נגד מרן ואין חוזר. ויעויין גם בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ו אות ד) שכתב כן, ולדבריו, לאחר שסיים תפילתו יחזור ויתפלל בתנאי שאם אינו צריך תהא נדבה.

ג. "זכרנו לחיים וכו' בספר חיים וכו'": מתקנת הגאונים, ואין חוזרים בשביל טעות בדבר שאינו נזכר בתלמוד אא"כ נזכרים בטרם חתימת הברכה, חוזרים לבקשה. השוכח זכרנו לחיים וכו' וכבר חתם מגן אברהם יכול לבקש בשומע תפילה "זכרנו" (שאינן בקשה גדולה מזו בימים אלו) – בן איש חי, ניצבים. וכן אם נזכר קודם שעקר רגליו, יכול לומר באלוקי נצור, לפני יהיו לרצון – כף החיים תקפב, כז.

הערה: "ברית כרותה לשפתיים" – יש לדייק לומר זכרנו לחיים - בשווא תחת הל" (טור בשם מהר"ם מרוטנבורג). האומר לחיים – בפתח (ח"ו לא חיים) בוודאי מתכוון לחיי הנצח-חיי עוה"ב (ר"י מעמדין).

ד. "אבינו מלכנו": אומרים שחרית ומנחה (גם ביחידות – דע"ת תקפד, א). בני אשכנז – פרט לשבת, וערב שבת במנחה. בני ספרד – אומרים בכל יום כולל שבת, ובשבת, בדילוג "אבינו מלכנו חטאנו לפניך".

ה. יש אומרים במשך כל עשרת ימי תשובה בברכת המזון: "הרחמן הוא יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" (מט"א תרד, ה עפ"י נוסח סידור רבי שבת).

ו. האומרים בעשרת ימי תשובה בין ישתבח לקדיש "שיר המעלות ממעמקים", מי שעדיין בפסוקי דזמרה, יכול לאומר עם הציבור, בין פרק לפרק, ויכול לחזור ולאומר במקומו, כשיגיע לאחר ישתבח (אלף למטה תקפ"ד, ב וקיצור הלכות המועדים, ר"ה דיני שחרית, ד).

הידורים ויתר הקפדה במצוות

קיצור שו"ע ק"ל, ב: "ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה, כי גם אנו מבקשים מאת השי"ת שיתנהג עמנו בחסידות..." דוגמאות: בדיקת מזוזות (ראה לעיל עמ' 5), הכנות לסוכות, אמירת ברכת המזון ק"ש שעל המיטה ואשר יצר – מתוך הנוסח, זהירות מפת עכו"ם, יותר תהילים, יותר צדקה ותיקון המידות והמעשים. (הידור וחומרה – אין זה מחייב בתורת נדר לכל השנה – ב"י וערוה"ש תר"ג).

פיוסים

שולחן ערוך או"ח תרו א: "עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חברו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו". ומי שאינו מעביר שגאה – אין תפילתו נשמעת. (א"ר ומט"א) וכל אדם צריך לבקש מחילה מהוריו, אחיו ואחיותיו, מאשתו, ואישה מבעלה, ומרבותיו חבריו ושכניו, שמא פגע או צערם. והם יאמרו שמוחלים. (בא"ח וילך).

עיקרי הדינים

א. מנהג העולם שהולכים רק לאוהביהם בעיו"כ לבקש מחילה ועפ"י רוב אינו לצורך... ואלו שעושים מהטפל עיקר, כופרים בעיקר המחילה... ושמא יתעוררו אוהביו שפגע בהם... ורע עלי המעשה" (יוסף אומץ).

ב. עדיף לבקש בעצמו, כי מודה ועוזב ירוחם (א"ר והיחיד"א) מבקשים עד שלש פעמים גם בעזרת אחרים.

ג. "והמבקש מחילה מרבים בכלל (מודעה, רמקול...) אינו יוצא אם יודע שפגע באיזה יחיד בפרט" (משנ"ב) ד. אין לבקש מחילה, באקראי, על רגל אחת, במפגש מיקרי בסופרמרקט, רכבת קלה, ברמזור.

ה. "בשעת בקשת המחילה אם נתגנה חברו בפני אחרים צריך לפרט מה שחטא לחברו, (החפץ חיים כלל ה, י"ב) אכן כשיודע שחברו יצטער ויתבייש מזה כשיפרט החטא, אזי לא יפרט, אלא יבקש מחילה כללית, אם פגע בדבר מה מבלי לפרט" (בשם ר"י מסלנט מועדים וזמנים א, נד) ו. לא יהא אדם אכזרי שלא למחול, שכל המעביר על מידותיו מעבירים לו... מידה כנגד מידה ומן השמים מוחלים גם לו. אלא אם כן, אין הבקשה אמיתית. תלמיד לרב וילדים להורים צריכים לבקש אפילו מאה פעמים. ז. המבקש יאמר הנני מבקש סליחה ממך ד' ומפלוני... (א"ר).

כפרות

א. שו"ע תר"ה, א: מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כפורים לשחוט תרנגול וכו' יש למנוע המנהג. (משום דרכי אמורי, ונראה כאילו מקריבים קורבנות בזמן הזה) רמ"א: ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה וכו' וכן נוהגים בכל מדינות

אלו ואין לשנות. וכן נהוג כיום בכל העדות (כף החיים שם, ח). אם עושים גם לאחרים יעשו תחילה לעצמם ואח"כ לאחרים, שיבוא זכאי ויכפר על החייבים (סידור השל"ה ומט"א, ד)

ב. העושים בכסף: עושים בסכום כל שהוא, ויש נוהגים בסכום העולה ח"י [1.80 ₪ או 18 ₪] במזומן, לא בצ'ק ובוודאי לא בכרטיס אשראי. מניחים הכסף במפית ומסובבים מעל הראש ואומרים: "זה הכסף ילך לצדקה וכו'" ואין לפדות בכסף מעשר (משנ"ב ובאר היטב), והכסף ילך לצדקה לעניים דווקא.

ג. העושים בבעלי חיים: יעשו דווקא בכאלו שאין מקריבים על המזבח. ואפשרי גם בדגים (מ"ב תרה, ד בשם הלבוש).
פרטי דינים לנוהגים בבעלי חיים:

א. לוקחים לכל אחד מבני הבית תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה (אריז"ל) כשאין היד משגת אפשר בתרנגול אחד לכל הבנים ובתרנגולת לכל הנקבות. (שו"ע הרב, ג) ובגמר הכפרה לא יאמרו "נפש תחת נפש". איש שעשה בתרנגולת ואשה בתרנגול – יצאו בדיעבד. (א"ר מבוטשאטש תנינא, תרה) **ב** למעוברת לוקחים גם תרנגול אולי תלד זכר, למשנ"ב – שתי תרנגולות ותרנגול אחד. לאריז"ל – שלש נקבות ושני זכרים. ועושים הכול על ראשה בלבד. ג אולטרה סאונד – נאמן (שו"ת קנה בושם ב, כ שלא כדעת מנחת יצחק) – ולוקחים כפי שהורה הסורק. ה. מעוברת שטרם מלאו מ' ימים להריונה – צריכה כפרה רק לעצמה. (הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר זצ"ל) ו. עדיף לתת לעני שווי הכפרה ולא את העוף עצמו. **מי שלא עשה כפרות** בעשי"ת יכול להשלים בהושענא רבה. (שו"ת שארית שמחה, ח).



שבת "שובה" - פרשת "האזינו"

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:01 מרכז – 6:17 דרום - 6:10 צפון - 6:14

בני אשכנז - אינם אומרים "אבינו מלכנו" אף לא במנחה של ערב שבת. **בני ספרד** – אומרים אף בשבת, בדילוג "אבינו מלכנו חטאנו לפניך". ההפטרה: **"שובה ישראל"** (הושע י"ד) ובני ספרד מוסיפים "מי א-ל כמוך" (מיכה ז י"ח-כ) ואשכנזים מוסיפים גם "וד' נתן וי"א תקעו שופר (יואל ב, י"א או ט"ו-ט"ז).

צאת השבת: ירושלים - 7:11 מרכז ודרום - 7:15 צפון - 7:14 רבנו תם - 7:47

במוצ"ש: בני אשכנז - אינם אומרים "ויהי נועם וגו'" ובני ספרד - אומרים.

"היום הקדוש" – יום שני, יום הכיפורים תשפ"ד

הורה לנו הבורא יתברך בתורתו: "והייתה לכם לחוקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשותיכם וגו'" והבטיחנו: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, לפני ד' תטהרו" (ויקרא ט"ז, כ"ט). אבינו מלכנו האב הרחמן, ברוב רחמיו וחסדיו יאמר לעמו "סלחתי כדברייך", אך מזכיר לכולנו האדמו"ר מקוצק זי"ע: אמנם כן, "ביום הזה יכפר", אולם עלינו מוטל: **"עליכם לטהר אתכם"** ! "לפני ד' תטהרו" !

ערב יום הכפורים, יום ראשון ט' תשרי

אסור בתענית (אפילו תענית חלום), אין אומרים **תחנון** ובני אשכנז, אינם אומרים **"מזמור לתודה וגו'"** (שו"ע נא, ט). ואין אומרים מזמור **למנצח** יענך וגו'. בסליחות מתוודים רק פעם אחת. ואין אומרים אבינו מלכנו וכו' לא בשחרית ולא במנחה. **בני ספרד** אומרים בכל התפילות אבינו מלכנו. מצות אכילה ושתייה: כל האוכל ושתייה מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי (ברכות ה ע"א). ולכן מצוה לאכול בערב יום הכפורים ולהרבות בסעודה ובשתייה (שו"ע תרד, א ומשנ"ב). **לרש"י** – הכנה למצווה חלק מהמצווה, על כן המצווה מן הבוקר, ולא כבר מהלילה (באור הגר"א ויד אפרים) ומצות אכילה אפילו למי שאינו מתענה רק לשיעורין, משום שהוא זקוק בוודאי להכנה רבה. ובאלף המגן תקמ"ד בשם השדי חמד, שאף חולה מסוכן ר"ל שאוכל כדרכו ביוה"כ, גם הוא במצוות אכילה בערב יוה"כ. **לרא"ש** (יומא פח) – להראות חיבתו של הקב"ה, כמלך שגזר על ילד שעשועיו להתענות יום אחד, ולפני כן, האכילו והשקו. **לרבנו יונה** (שער שביעי, ח) – להראות שמחתנו בהגיע יום כפרתנו. וכי יש לנו מלך מוחל וסולח.

הערה: נשים גם כן במצוות אכילה בערב יוהכ"פ, אף שהיא הזמן גרמא, כיון שהיא הכנה לתענית – "כל נפש וגו'". יולדת וקטנות שאינן צמות – אינן במצווה. (כת"ס). אמנם, לטעם התענית לרבנו יונה הנ"ל לכאורה גם כן שייכות.

החיוב והקיום: יש לאכול סעודה אחת נוספת בפת, בנוסף לסעודה המפסקת, ויש להרבות פי 2 ממה שאוכלים ביום אחר (סדור הרב ובכה"ח בשם פע"ח דהיינו שתי סעודות של פת. ובא"א מבוטשטאטש דהיינו לאכול מעט יותר מכפי אכילת יום אחד), ומנהג לאכול (בסעודה הראשונה) דג, עפ"י מעשה המובא בטור ס' תרח ואין לאכול בשר בקר, שום, ביצים ומאכלי חלב חמים (זולת קפה או תה בחלב) ולא יין ישן – כל היום. (משנ"ב תרח, ט"ז ומט"א). המנהג לאכול אף את הסעודה הראשונה (הנוספת למפסקת) כדרך סעודת יום טוב, בפריסת מפה ונרות דולקים וכו' (אורחות חיים תרד, ד וקצה המטה תרה, ל"ז עפ"י תניא רבתי).

הערה: השדי חמד מסתפק אם חייבים באכילת פת, ובמנחת חינוך, שי"ג. שאין צריך שלא נאמר סעודה, אלא "כל האוכל ושותה", ויש נוהגים עפ"י הקבלה בשבע סעודות, מכל מקום יש להשתדל להיות במצב אכילה ושתיה במשך כל היום. (כת"ס, קיד) ומהרי"ל דיסקין אכל צימוקים כל היום.

טבילה וטהרה

נוהגים לטבול במקווה בערב יום הכפורים (טור או"ח, תר"ו) משום טהרה מטומאה (רמ"א שם, א) או משום תשובה (מג"א, שם). מדקדקים בטבילה זו משום חציצה, על כן, יש לקצוץ הציפורניים, ולנקות מתחתן, ולהתרחץ בחמים ולצחצח שיניים. יש מעדות החסידים שגם נשים ובנות טובלות לטהרה לקראת היום הקדוש והגר"ע יוסף זצ"ל הסתייג מטבילת בנות רווקות, עפ"י דברי הריב"ש, ואף לא בערב יום הכיפורים.

מי שאין באפשרותו לטבול: ישפוך על עצמו ט' קבין מים שאובים (רמ"א ומשנ"ב שם) היינו: לדעת הגר"ח - 12.5 ליטר. ויש שכתבו, שאפשר לסמוך על עמידה תחת זרם המקלחת, כשהמים יורדים על ראשו, ושתי ידיו מול לבו ברפיון, במשך כ 3 דקות רצופות, ובכוונה לטהרה לקראת היום הקדוש (שו"ת מנח"ד, ד, כ"א) ויש להקפיד שהמים יזרמו בזרימה חזקה (שו"ת שבט הלוי א, כ"ד).

תפילת מנחה – זמן מנחה גדולה: 1:01

תיקנו חכמים להתפלל מנחה בערב יוה"כ לפני סעודה המפסקת עם וידוי מלא ואף הנשים צריכות להתוודות בתפילת מנחה לפני הסעודה המפסקת, שאף הן מחויבות בעשרה וידויים במשך יום הכפורים. (ספר החינוך מצוה שסד: ונוהגת מצוה זו בזכרים ובנקבות). ואף החלש שאינו מסוגל להתפלל, לא יפחות מלומר 10 פעמים וידוי במשך יוה"כ (מהרי"ל)

ידוי נאמר בעמידה ("ויעמדו העם ויתוודו" – נחמיה ט') אא"כ זקן או חלוש, ורשאים לשבת בעיקר בווידיים שבחזרת הש"ץ. ובשו"ע תרז, צ ב: שאין חובה לפרט חטאים אישיים. והרוצה לפרט, רשאי, ולרמב"ם הוא משובח. אבל רק בלחש ולא בקול שנאמר: "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" (תהילים לב), והמתבייש מוחלים לו מיד. **הכאה על הלב** באמירת הוידוי אינה מעכבת. אלא שנהגו, לזכור כי הלב חומד וכו' וממנו היצרים והתאוות. וטוב לקפוץ ידו כשהאגודל מכוסה באצבעות (חיד"א מה"פלא יועץ"). ויזהר שלא יכה על לב חברו. (הגר"א דסלר זצ"ל). השוכח וידוי באחת התפילות וסיים, אינו חוזר על התפילה ואומר רק הוידוי. (דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל במחזור המפורש).

סעודה מפסקת

סעודה חגיגית בהתרוממות והתרגשות (גילו ברעדה). מטבילים המוציא בדבש ויש בסוכר ויש אף במלח. אוכלים מאכלים קלים: לא דג, בשר שמן, ביצה, ולא שומשום, חמוצים, וחריפים (שום) ולא משקאות משכרים.

המסיימים את הסעודה המפסקת אחרי פלג המנחה – 5:18 לפני ברכת המזון, יתנו בפה או בלב שטרם נכנסים לתענית, לגר"ע יוסף זצ"ל אם לא קיבלו הצום בפה או בלב – מותר עדיין לאכול. ואף מי שלא התנה מותר בשטיפת הפה. (מקראי קודש ע"פ מהרי"ל דיסקין זצ"ל).

הטמנה מערב יום כפור

בני אשכנז אסורים, להטמין מערב יוה"כ למוצאו, פרט לצורך יולדת, חולה או קטנים (משנ"ב) ואם משאירים עבור הנ"ל, מותר להוסיף גם לצורך הבריאים. ובפרט לחלשים הצריכים לאכול מיד אחרי הצום או הזקוקים מיד לשתייה

חמה וכדומה (חת"ס לשבת מ) הטמינו עבור גדולים – מותר לאכול במוצאי הצום מיד, ואין צריך להמתין בכדי שיעשו. **לבני ספרד** - מותרת ההטמנה לכתחילה גם לגדולים בריאים.

תוספת יום הכפורים

מצוה להוסיף מחול על הקודש ולקבל קדושת יוה"כ לפני שקיעת החמה (6:33), לכל הפחות כ 5 דקות לפני השקיעה.

הדלקת הנרות

בירושלים – 5:58 אזור המרכז - 6:14 בצפון ובדרום - 6:07

פורסים מפה על השולחנות ולובשים בגדי לבן ולא מתקשטים בתכשיטי זהב של שבת ויו"ט (כולל שעון) פרט לטבעת או עגילים הרגילים תמיד להיות על הגוף. מכינים נר נשמה שיידלק כל יוה"כ לצורך הבדלה (מ"ב תרפד, יג).. ואם צריך, נר לנפטרים. שהרי מזכירים נשמות, ויש אומרים, שעל כן נקרא "יום הכיפורים" – שמכפר לחיים ולמתים. וכל נשוי יש לו להדליק "נר החיים" ויש להשאירו בחדר שינה (רמ"א תרי, א).

הברכה: "להדליק נר של יום הכיפורים". טעתה וברכה "של שבת" ועבר תוך כדי דיבור – יצאה. (שו"ת מהר"ם בריסק, ב, מד) יש המברכות שהחיינו בהדלקה, ואזי לא תברכנה בביהכ"נ אלא רק תשמענה מהש"ץ ותענינה אמן. בעת הדלקת הנרות צריכה אישה להיות מוכנה לקבל קדושת יוה"כ וחמשת העינויים עם נעלי יוה"כ וכו'.

יש להשתדל להגיע לביהכ"נ לזמן אמירת כל נדרי **בעוד יום**, שאין מתירים נדרים בשבת ויו"ט, בפרט מי שעדיין לא עשה התרת נדרים, ואומרים מילה במילה עם הש"ץ. הנשים, ואף הגברים שקיבלו עליהם קדושת היום ב"הדלקת הנרות" או ב"תפילה זכה", מכל מקום מתירים הנדרים ב"כל נדרי", כיון שנחשב כאילו התנו שקיבלו קדושת היום פרט ל"התרת הנדרים" באמירת "כל נדרי" (מנחת שלמה, נדרים כ"ג, ב עמ' קנ"א).

ברכת הילדים

לפני כניסת יום הכפורים נהוג לקבל ברכת ההורים ולבקש מחילה אם פגעו בכבודם (כיבוד אב ואם גם מצוה שבין אדם לחברו, שאין יוה"כ מכפר בלא פיוס – בן איש חי) והובא הנוסח בקיצור שו"ע קלא, ט"ז וחיי אדם קמד, יט ובמחזורים, ויש להשתדל לקבל ברכתם אפילו הם במדינה אחרת, דרך הטלפון וכדומה

איחולים וסגולות לצום קל

יש אומרים שכיון שנאמר "ועניתם את נפשותיכם" אין לעשות סגולות ואין לאחל "צום קל" – שדי חמד בשם גאון אחד. אמנם, הכרעת הפוסקים: "ועניתם" היינו – שלא לאכול ולשתות, ומותר לחזק הגוף ולאחל "צום קל" ואדרבה על כן אוכלים ושותים בערב יוה"כ שו"ת חלק"י ב, נח שו"ת צ"א ז, לב ומשנה הלכות ז, סב ואולי עדיף לאחל "צום מועיל".

לבישת "קיטל"

נוהגים ללבוש בגד לבן לתפילה ביום הכפורים (רמ"א תר"י, ד) דוגמת מלאכי השרת, ולב האדם נכנע על ידי כך. ולעניין כניסה בו לחדר שירותים – ראה לעיל עמ' 15.

נשים ובנות: "נוהגים שגם הנשים לובשות בגדים לבנים ונקיים לכבוד היום, אבל לא יקשטו עצמן בתכשיטים של שבת ויום טוב, מפני אימת יום הדין" (מ"ב תר"י, ט"ז). אך אינן צריכות להיזהר מעיטורי זהב בבגדיהן, שהן לא נתנו זהב לעגל ולא שייך בהן "שלא יהא סנגור קטגור" (הגהות רע"א, תר"י).

עטיפה בטלית: יש לברך על הטלית לפני השקיעה, ואם לא בירך עד שהגיע הלילה – אין לו לברך.

תפילה זכה: יש לאומרה בכוונה ולקבל על עצמו ה' עינויים (מ"ב תרז, א). ואם אין מספיק זמן לגמרה, לפחות, יאמר בינו לבין עצמו שמוחל לכל מי שהזיקו.

תפילת ערבית

בקריאת שמע, אומרים בקול רם: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", בקריאת שמע שעל המיטה, יש לומר בלחש (הגר"ק זצ"ל מ"ב דרשו סי' תרט, 9). יש נוהגים לעמוד על רגליהם בכל תפילות יוה"כ ונשים לא תעמודנה (שו"ע תרי"ט, ה ומשנ"ב) מכל מקום, בעת אמירת הוידוי יש לעמוד, ואפילו חלשים, לכל הפחות בעת אמירת המילים: "אבל אנחנו ואבותינו חטאנו" (שזהו עיקר הוידוי) – שו"ע תרז, ג. והחלשים ביותר יכולים להקל בוידוי שבחזרת הש"ץ, לאומרו בישיבה. **הערה:** מותר לבקש ביוה"כ בקשות אישיות אפילו על פרנסה או רפואה מפני שהוא חיתום הדין (אורחות רבינו ב, קס"א בשם מרן החזו"א).

הערה: אף שבשבת ויו"ט אין אומרים קודם ק"ש שעל המיטה את הבקשה "הריני מוחל וכו'" (כף החיים רל"ט), בליל יוה"כ יזהרו לאומרו, כי ראוי לכל אחד למחול לכל איש מישראל (משמרת שלום מ"ב, ב).

הצום

מצות התורה: "ועיניתם את נפשותיכם.... מערב עד ערב....", ולדעתו של רבי יהודה הנשיא, "עיצומו של יום מכפר", על כן, מי שאין בכוחו, עדיף שישכב במיטה במשך כל יום הכפורים ויקיים מצות הצום. ומכל מקום לא יפחות מאמירת עשרה וידוים במשך היום (מהרי"ל).

מעוברים ומניקות: מתענות ומשלימות את כל התענית ביום הכפורים (שו"ע תרי"ז, א). קשה להן לצום אא"כ תישארנה במיטה כל היום, ואין מי שיטפל בה או בילדים, עדיף שהבעל יתפלל בבית את כל התפילות, כדי שתקיימנה הצום.

יולדת: תוך 72 שעות מגמר הלידה - לא תתענה כלל. מתום 72 השעות [אפילו הסתיימו באמצע יום הכפורים] ועד היממה השביעית ללידה: אם אומרת "צריכה אני לאכול" - מאכילים אותה. מכאן ואילך היא ככל אדם (שו"ע שם, ד ומשנ"ב, י"ג וש"ל, י"א). **מניקה:** שאם תתענה יחסר חלב לתינוקה, ואינה נותנת לו תחליפי חלב [אין לנסות לתת ליוה"כ] - תשתה ל"שיעורין" - כדלהלן (הגר"שז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה יוה"כ ו, ב).

חולה וכל איש ואישה שמצב בריאותם אינו תקין - יתייעצו עם רופא, האם מותרים לצום, או אם זקוקים לשתייה? ולכמה? והאם גם לאכילה? וכמה? כיון, שהצריך רק לשתייה, אסור באכילה (מגן האלף תריח, י). ואז יפנו למורה-הוראה, ויקבלו את פסק הדין בשמחה, לקיים "וחי בהם", כדברי מרן החזון איש לד"ר רוטשילד זצ"ל שהנצרך לאכילה ולשתייה, יאמר בטרם מברך: "הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ונשמרתם לנפשותיכם. ובעזרת ד' בשנה הבאה אקיים ועיניתם את נפשותיכם".

הערה: חולה הניזון על ידי "אינפוזיה" – נחשב כצם לכל דבר, מכל מקום חולה החייב עפ"י הדין לאכול – יאכל כדרכו ולא על ידי "אינפוזיה" (לב אברהם ח"א ט, סעיפים י"א ושם ח"ב, י)

הנצרכים עפ"י דעת הרופא ודעת מורה-הוראה לאכול ולשתות **לשיעורין**, יכולים לאכול לפי הצורך כל 9 דקות – (הכרעת החזו"א ט"ל, י"ח עפ"י חת"ס) עד 30 סמ"ק מוצק (מקביל לנפח 30 גרם מים) להדגמה: מציה וחצי לחמית (תוצרת אוסם, מחיטה מלאה, באריזה הירוקה), וזהו, פחות מ"כשיעור". וכן, לכל היותר, 40 cc נוזלים. היינו: כוסית קטנה של "לחיים", או גודל של "איגלו" (כל משקה שרוצים – מיצי ענבים ופירות, חלב, מרק צח, (ואז אולי לא יצטרכו גם לאכול - הגר"שז אויערבך זצ"ל ב"נשמת אדם" תשי"ב, א) או לבן ויוגורט מנוערים - תורת היולדת) והצריך, אוכל ושותה בבת אחת – כנ"ל. זקוקים ליותר ישנו כל 6 דקות, כל 4 או כל 2, או ישנו בכפית ולא מהכוס.

הנצרכים ל"שיעורין" יתחילו מן הבוקר או מאז שציווה הרופא ולא ימתינו, שאזי יצטרכו חלילה ליותר מ"כשיעורין" ויצא שכרם בהפסדם – דעת מרן הגר"שז זצ"ל בשש"כ ט"ל, סט שו"ת אג"מ ד, קכ"א ומקראי קודש. ב. **האוכלים ביוה"כ** (קטנים, יולדת חולה) - נוטלים ידיים לפת כרגיל, אין קידוש ואין חובת לחם משנה, בברכת המזון אומרים יעלה ויבא "ביום הכפורים הזה" (שו"ע תרי"ח, י) ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל "ביום מחילת העוונות הזה". ובברכת "מעין שלש" מוסיפים: "וזכרנו לטובה ביום הכפורים הזה (שש"כ ט"ל הערה ק"ו). השוכח הוספות הנ"ל - אינו חוזר.

השותים לשיעורין: מברכים ברכה ראשונה על השתייה הראשונה, ושוב אין מברכים, אלא אם כן, יצאו מהבית, או ישנו חצי שעה שינת קבע במטה, או הפסיקו בין שתייה לשתייה 72 דקות (שמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל), וכמובן שעל שתייה בשיעורין - אין מברכים ברכה אחרונה, שהרי אין שותים רביעית בהמשך אחד (שו"ת מהרש"ם ו, ל"ח ומ"ב ר"י, א).

ולעניין אכילה, אף שהאוכל כזית תוך כדי אכילת פרס (4דקות) מברך ברכה אחרונה, ושיעור ככותבת, יותר מכזית (שני שלישי ביצה). מכל מקום, כיון שאנו מחמירים לחשב שיעור ככותבת לפי השיטות שלא התקטנו הביצים, ואוסרים לאכול יותר מ 30 סמ"ק, לעניין ברכה אחרונה יש לחשוש לשיטות שהתקטנו הביצים ושיעור כזית הוא כ 45 סמ"ק ומספק ברכה לבטלה – אין מברכים ברכה אחרונה על אכילה "כשיעורין" (ספר נשמת אברהם תרי"ח בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל ובשש"כ ל"ט, כ"א ותורת היולדת כ"ב, י"ד).

ילדים עד גיל 9 מוחים בהם שלא יצומו. מגיל 9 מחנכים לשעות (עכ"פ להרחיק בין הארוחות), אבל, אם מרגישים צימאון גדול, יש להקל לתת להם לשתות אף בליל יום הכיפורים, כל שאינם בני אחת עשרה (פסקי תשובות ח"ו עמ' רעו עפ"י הירושלמי יומא ו, וקרנן העדה שם).

כתב **השולחן ערוך** תרטז, א: "**בן אחת עשרה**, בין זכר בין נקבה, מתענין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצוות" והוסיף **הרמ"א**: "וי"א שאין צריכים להשלים מדרבנן כלל, ויש לסמוך עליהם בנער [או נערה] שהוא כחוש" והוסיף **המשנה ברורה**: "אבל בנער בריא אין לסמוך להקל. ומה שאין מדקדקים היום אפילו בגיל י"ב שיצומו "משום שבזמן הזה ירדה חולשה לעולם, ומן הסתם, כל קטן אינו נחשב כבריא לזה, **אלא אם כן ידוע שהוא בריא וחזק לסבול**."

ומדברי האליה רבה משמע שאפילו בשנת שלש עשרה אין נוהגים להתענות כל שלא **השלים שלש עשרה** [ולבת שתיים עשרה]. **למעשה**: ילד וילדה בריאים מחנכים אותם לצום מגיל 11 מדרבנן, **אם** מסוגלים. **אינם מסוגלים** – צמים רק בהגיעם למצוות (שו"ע ורמ"א תרטז, ב). ויש שכתבו, שמגיל אחת עשרה, נכון שיצומו לפחות עד חצות היום (ראה ילקוט יוסף מועדים עמ' צג). **יש לציין**, ש"המנהג" לצום 3 צומות לפני בר מצוה או בת מצוה – **אין לו כל מקור** בספרי הפוסקים, והוא אף נוגד את ההלכה !.

רחיצה

אסור להושיט אפילו אצבע למים צוננים (לתענוג) פרט לניקיון מלכלוך. **בבוקר**, אחרי הקימה, נוטלים – עד סוף קשרי האצבעות, והוא הדין אחרי שירותים **תינוקות שרוחצים יום יום** – אם צריכים ירחצו בכפפות – "אם פניו מלוכלכות קצת או שיש לו לפלוף על עינו – יכול ללחלח אצבעו במים ולרחוץ מקום הלכלוך" (משנ"ב תרי"ג, ט). המאכילים קטנים – מותרים לשטוף להם פירות ומאכלים, אף שידיהם נרטבות בשטיפה (הלכות חג בחג עמ' שנט).

הערה: כוהנים העולים לדוכן, לבני אשכנז – נוטלים את כל כף היד (רמ"א תרי"ג, ג ומ"ב ז). לבני ספרד – עד סוף קצה האצבעות בלבד (כה"ח שם, ט"ו וקצו"ש השלם לגר"ב טולדנו זצ"ל תמ"ה, ו).

סיכה: חמורה מרחיצה ואפילו לא לתענוג – אסורה. **אלא אם כן**, לצורך רפואה (בחומר נזלי או במשחה בנגיעות במקום) וכן לתינוק הצריך לכך, בושם (אפילו נזלי) מותר רק על מקום מסוים. (לבני ספרד כל שבת ויו"ט מותר בושם רק בצוואר ובידיים ולא במקום שניחו עליו אח"כ בגד) מביאים בשמים להתרענן – לא יטפטפו על בגד, ורק על הראוי לברכת הבשמים להבדלה – מברכים.

נעילת הסנדל

אסורה נעל עור. יש מחמירים אפילו רק ברצועת עור מלמעלה והפר"ח וברכ"י והגר"ע יוסף זצ"ל מקילים. רק קישוטי עור קטנים מותרים (שמענו מהגרי"י פישר זצ"ל). נעל העשויה סקאי (דמוי עור) הגרי"ש אלישיב זצ"ל מתיר והגרש"ז אויערבך זצ"ל אוסר: "משום מראית העין". מותר להניח מדרס מעור בתוך נעל גומי ופלסטיק לנזקק לכך (חלק"י ב, פג ובקצור הלכות המועדים עמ' קי"ב).

קריאת התורה

מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים לששה מויקרא טז, א: אחרי מות וגו' ". אומרים "חצי קדיש". ובספר השני קוראים למפטיר במדבר כט, ז ובעשור לחודש וגו' ", בני ספרד אומרים שוב "חצי קדיש". ההפטר: בישיב נז, יד "ואמר סולו סולו וגו' "

הזכרת נשמות

בני אשכנז "נהגו לידור צדקות ביו"כ בעד המתים ומזכירים נשמותיהם, שהמתים גם כן יש להם כפרה ביוה"כ" (שו"ע תרכ"א, ו) ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - **אלו החיים**

"אשר פדית" - אלו המתים. "ומשום כך נקרא "יום הכיפורים" לשון רבים, כי יום זה הוא כפרה לחיים ולמתים ר"ל ע"י תפילות ובקשות של ישראל ונתינת צדקה בשבילם" (דרכי משה סו"י תרכ"א בשם מהר"י וו"ל) יכולים לומר תפילת יזכור וכו' גם ביחידות, אף שלא נמצאים בציבור – גשר החיים ח"א פרק לא אות ב. **הערה:** יש לתת את הצדקה מיד למחרת יוה"כ"פ (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה בערב יוה"כ, ובשעת ה"יזכור" אומרים: "בעבור שנתתי לצדקה בעבורם".

הערה: סוף זמן התחלת תפילת מוסף לכתחילה – **1:31**

בתפילת מנחה קוראים לשלשה מויקרא יח, א וידבר ד'.... כמעשה ארץ מצרים וגו' **הפטרה:** ספר יונה ומסיימים במיכה ז, יח.

נעילה

יש לשמור את הכוחות לתפילה זו, שכולה: "פתח לנו שער בעת נעילת שער כי פנה היום", ואם לא עכשיו אימתי, שהכול הולך אחר החיתום, ואף החלוש מן הצום יאזור כגיבור כוחותיו ויכניס בליבו פחד על חתימת הדין, ואפילו השערים ננעלים, חלילה, שערי דמעות אינם ננעלים, והכל יתהפך לטובה. **רמז בכתובים לתפילת נעילה:** "קמתי אני לפתוח לדודי" (שיר השירים ה) – **זה יוצר של שחרית.** "וידי נטפו מור" – **זה מוסף.** "ואצבעותי מור עובר" – **זו מנחה.** "על כפות המנעול" – **זו נעילה** (כד הקמח בשם המדרש)

ארון הקודש פתוח – אך אין חובה לעמוד (בוודאי כשחלשים) שספרי התורה כברשות אחרת – ט"ז, ורק כשמוליכים את הספר (כבכל נדרי) אסור לשבת ("ויעבור מלכם לפנים ויעמדו") והיכול, עומד משום הידור וכבוד התורה. (חת"ס) גם נשים חייבות לכל הדעות בתפילת נעילה – שאין תפילה שהיא בקשת רחמים יותר ממנה (שו"ת יביע אומר ב, או"ח).

בתפילת נעילה, בכל מקום שנזכרת כתיבה אומרים במקום כתבינו – **"וחתמינו"** (רמ"א תרכב, ב ומהרי"ל). הטועה ואמר כתבינו – אינו חוזר (דע"ת, ב ושו"ת שבט הלוי ד, נ"ה). זמן תקיעת שופר - **6:58**

סיום הצום: צאת יוה"כ, בירושלים – **7:09** במרכז בדרום ובצפון - **7:12** זמן רבינו תם – **7:44**

בהגיע הזמן, הצמא או החלש, וכן בני משפחה שאביהם מתעכב בבית הכנסת – רשאים לשתות **מים בלבד.** אף שעדיין לא התפלל ערבית, לאחר אמירת "ברוך המבדיל בין קודש לחול" (אלף המגן, ד ובשש"כ ס"ב, נ"ה בשם הגרשז"א זצ"ל).

הטועה בערבית ואמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" ולא נזכר תוך כדי דיבור, ממשיך בתפילתו ואינו חוזר (קיצשו"ע קכ"ט, ג חיי אדם כ"ד, י וכף החיים קי"ח, ג וכן הוא במשנ"ב קי"ז, א לענין "המלך המשפט") כמו כן, הטועה ואמר זכרנו לחיים וכו' או בספר וכו' – אינו חוזר (שו"ע ק"ח, יב פמ"ג במש"ז י"ב וכה"ח, נח).

יש אומרים, שאין להכות על הלב ב"סלח לנו" בערבית מוצאי יוה"כ "להחזיק האמונה שנתכפרו לנו חטאינו" (קצה המטה תרכ"ד, א עפ"י מאורי אור ב"עוד למועד" דף נד ע"ב).

קידוש לבנה

"מקדשין הלבנה מיד כשיוצאים מבית הכנסת, כדי להתחיל במצווה מיד" (רמ"א תכ"ב, א מט"א תרכ"ד, ד סידור היעבץ וקיצשו"ע קל"ג, כ"ז) אף לפני טעימה, בעוד עטופים בטלית והקיטל, מפני ששמחים שיצאו בדין – משנ"ב תכ"ו, יא (מרן הגרשז"א אויערבך נהג לקדש כהגר"א בעשי"ת – להרבות בזכות). ויש מקפידים להבדיל ולטעום דבר מה ולנעול נעליים רגילות ואח"כ לקדש הלבנה, כדי שיהא מבושם ובגדיו נאים בבואו לקבל פני המלך, מכל מקום כשכעת יש מנין ומאוחר יותר אולי לא יהיה, עדיף לקדשה מיד.

סוף זמן קידוש לבנה: ליל ו' יד תשרי כל הלילה. בדיעבד, ליל שבת ויו"ט טו תשרי עד שעה **24:41** להגרימ"ט.

פוקדים איש את רעהו בשלום ובברכת שנה טובה וגמר טוב בשמחה ובטוב לבב כמו ביום טוב, כנאמר: "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך, כי כבר רצה האלוקים את מעשיך" (קהלת ט, ז).

הבדלה

מבדילים על הכוס, ומברכים הגפן ועל הנר, אבל לא על בשמים [- כשחל בחול] (שו"ע תרכ"ד, ג). **במוצאי יוה"כ** אין מברכים "בורא מאורי האש" אלא על נר שדלק כל יוה"כ לצורך להאיר ולא השתמשו בו לשום צורך אחר, והוא הנקרא "נר ששבת" (שו"ע תרכ"ד, ה), והיינו לכתחילה הנר עצמו שדלק מערב יו"כ (שו"ע הרב שם, ח עפ"י הרמ"א דרה"ח ומשנ"ב, י"ב). ומן הדין מותר אף על נר שהודלק במוצאי יוה"כ מנר ששבת (שו"ת אג"מ או"ח ד, קכב וא"א מבוטשאטש). **מי שאין לו בנמצא שום נר ששבת** ואף לא להבת גז שדלקה מערב יוה"כ ואין באפשרותו להשיג מאחרים – לא יברך "בורא מאורי האש" (משנ"ב תרכ"ד, י וביה"ל ד"ה ו"א וכו'). יש שהתירו לברך אף על אור חשמלי (עם חוט להט – נורה רגילה) שדלק כל היום (שו"ת משיב הלכה ב, קצה ושו"ת באר משה ח"ו עמ' רמ"ח).

אישה המבדילה לעצמה (או גם לחברותיה, כשאי אפשר לשמוע מאיש) - מבדילה על יין או מיץ ענבים ושותה בעצמה (שו"ת שבט הלוי ד, נ"ד) בת אשכנז לדעת המשנ"ב לא תברך ברכת מאורי האש. השותה יין או מיץ ענבים כמלוא לוגמיו פוטר שאר המשקים שישתה, במידה והם לפניו או היה בדעתו לשתותם או שרגיל בכך (אפילו לא היו בכוונתו או לפניו).

ברכת הבשמים: שו"ע תרכ"ד, ג: אין מברכים על בשמים - כיון שלא אכלו ושתו ולא הייתה נשמה יתירה.

ילכו מחיל אל חיל

אוכלים ושמים במוצאי יוה"כ, והוא קצת יו"ט (רמ"א תרכ"ד, ה). ותוקעים יתד ראשונה בסוכה (ארחות חיים, מח) וראה להלן. ויש לומדים משניות ודיני סוכה, ובכל אופן אין להפריע מנוחת השכנים העייפים מעבודת יוה"כ.

שחרית י"א בתשרי נהגו להשכים לתפילה מוקדם יותר מבשאר ימים או עכ"פ להקדים זמן התפילה בחמש דקות, להראות עלייה אחר עלייה, ושלא יקטרג השטן, שהיינו נכנעים רק בעת שאנו צריכים לבקש על דיננו (משנ"ב תרכ"ד, ל"ד א"ר קי"ב, ז ושו"ע הרב שם)

בין יום הכיפורים לבין סוכות

נאמר בתורתנו, ויקרא כ"ג, מ: "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמינו: "ראשון לחשבון עונות", שמיום הכיפורים ועד הסוכות עסוקים כל ישראל במצוות סוכה וארבעת המינים, ואין עושים עונות, כי מצוה בעידנא (בזמן) דעסיק בה מגינה ומצילה מכל חטא (ראה כלי יקר שם) **ימים אלו ימי שמחה**, שנחנך בהם המזבח בימי שלמה, על כן **אין מתענים בהם** אפילו לא ביום פטירת אביו ואמו ר"ל (יאהרצייט), אבל חתן וכלה מתענים ביום חופתם, אלא א"כ חלושים מצום יוה"כ, ומותר להתחתן בימים אלו, ואומרים הווידי במנחה (פת"ש אבהע"ז ס"א, ט). **אין אומרים בימים אלו תחנון** (רמ"א תרכ"ד, ד) וכן אין אומרים יהי רצון שאחרי קריה"ת (קצשו"ע כ"ג, כ"ז), ובערב החג יש שאין אומרים למנצח וגו' (מ"ב, י"ח).

קניית ארבעה מינים מהודרים

השנה שחל א' סוכות בשבת, פסול "**חסר**" אינו מעכב בשאר ימים. בכל זאת, מעשה בגאון הצדיק רבי זלמן בהר"ן לעווי זצ"ל כשהראו לו במוצאי יוה"כ אתרוג שהיה מהודר בכל, פרט ל"חסר", ואותה שנה חל ראשון של סוכות בשבת, ואותו שהראה האתרוג, אמר: "**מה בכך, הרי בשנה זו "חסר" כשר ?** נדדעזע רבי זלמן בחרדת קודש, וגער בו: "האם אינך מאמין **בביאת המשיח** ? וכי אינך מצפה לו **בכל יום שיבוא** ? הרי מהרה נזכה ביחד עם כל בית ישראל לברך על הלולב **ביום הראשון שחל בשבת** כמבואר ברמב"ם לולב ז, ט"ז. **הערה:** השנה, אין חובה לשלם על ד' המינים רק במזומן, ואפשר בהקפה, ובלבד שאין המוכר דחוק למעות.



בניית הסוכה

מצוה להעמיד הסוכה, וראוי אם אפשר לגמרה למחרת יום הכיפורים (רמ"א תרכ"ה, א ומג"א, א) וטוב מיד לאחר הבדלת מוצאי יוה"כ לפני האכילה להתייעץ עם בני הבית היכן וכיצד יעשו הסוכה (בכל אופן, שלא תתעכב משום כך האכילה

שגם היא מצוה כביו"ט) ולמחרת מיד אחר שחרית יתחילו בעסק הסוכה וההשתדלות ברכישת ארבעת המינים (א"ר תרכ"ד, טו שו"ע תרכ"ה, א ומשנ"ב, ב).

יש המהדרין להעמיד הדפנות כבר בעשי"ת, ולהניח הסכך במוצאי יוה"כ ולגמור כולה למחרת (ברכ"י תרכ"ד, א ושע"ת, א שכן נוהגין המהדרין והמדקדקים במצוות). אמנם, מי שאינו מספיק לעשותה בהידור וכראוי בזמן קצר, מוטב שלא ימהר, ויעשה כפי יכולתו (מט"א תרכ"ד, טו). בתליית הסדינים והקישוטים לכל הדעות ניתן להמתין עד ערב סוכות שיישאר בניקיונם וביופיים (סוכה כהלכתה עמ' לו).

בניית סוכה בשטח שאינו פרטי: א. הבונה סוכתו בשטח של אחר, חייב לשאול ממנו רשות, כשם שאסור להיכנס ולשבת בסוכת חברו בלא קבלת רשות ממנו או מאשתו (משנ"ב תרל"ז, י).

ב. בחצר משותפת, כל שכן רשאי לבנות סוכתו במקום שאינו מפריע ליתר השכנים, אולם כשהמקום משמש למעבר או גינה - צריך רשות מהשכנים או מועד הבית המייצג את כולם.

ג. נוהגים לעשות סוכה ברשות הרבים [מדרכה או כביש] כשאין הפרעה לאנשים או רכבים, כיון, שהרשויות [עכ"פ בארץ ישראל] מודעות לצורך הזמני והחולף, וכשרואים ואינם מוחים - כאילו נתנו רשות בפירוש. והרי לכל תושב העיר חלק ברה"ר, וכאילו "תנאי בית דין" "דינא דמלכותא" להתיר שימוש ברה"ר לצורך זה (סוכה כהלכתה ג, א).

הערה חשובה: בסוכה שדפנותיה על ידי "פסים" מדין לבוד בלבד - צריך מן הדין, לעשות 4 דפנות, ואין די ב 3 דפנות בלבד (מג"א תר"ל, י"ז).

בנייה על ידי אישה וקטנים: לכתחילה, ראוי ונכון, להיזהר שלא יניחו קטנים את הסכך על גבי הסוכה וכן בת או אישה, אלא מי שחייב במצווה מן התורה, ואין צריך לומר שלא יסכך גוי, אולם בהקמת הדפנות, מותרים כל הנ"ל להעמידם אף מלכתחילה (שו"ע י"ד, א משנ"ב ביאור הלכה וכף החיים שם).

הערה: אין לקנות סוכה ממעות מעשר (ערוה"ש י"ד רמ"ט, י). ולפני הנחת הסכך, יש לומר: "הריני הולך לקיים מצות עשיית סוכה כמו שכתוב בתורה, חג סוכות תעשה לך" (כף החיים תרכ"ה, א).

מזוזה לסוכה

"דירת ארעי" פטורה מן המזוזה (שו"ע י"ד רפ"ו, י"א). ואם הסוכה בפתח הכניסה לבית - יש אומרים שיש לקבוע בפתחה מזוזה בלא ברכה (קונטרס המזוזה שבסוף ספר בית ברוך ובסוכה כהלכתה עמ' 41). חדר או מרפסת קבועים בבית, המשמשים בסוכות כסוכה, אם יש בפתח מזוזה, אף שבימי החג - פטורה, מכל מקום לאחר החג, אין צורך להסירה ולקובעה מחדש, אלא אם כן, קבעו את המזוזה בחג הסוכות עצמו (מ"ב תרכ"ו, כ"א ובקונטרס המזוזה, שם).

הסיכוך

אין לסכך לפני בניית שיעור הדפנות המכשירים סוכה - שתי דפנות ומקצת השלישית (ביכורי יעקב, ח) - משום "תעשה ולא מן העשוי". **כשיש "דופן עקומה" של סכך פסול** [-פחות משיעור 4 אמות - 1.92 ובזה מודה החזו"א לגר"ח נאה, שהוא לחומרא], אין צריך להניח את הסכך הפסול לפני שמסככים, כיון שיש מקצת דופן עומד בקרקע, ולא גרע מהתחיל לסכך שלא בסמוך לדופן. **כשיש "דופן עקומה":** צריכים הדפנות להגיע עד לסכך, ואין די בי' טפחים לדופן (משנ"ב תרל"ב, ד ותרל"ג, כ) ומכל מקום, כל שנשאר אוויר פחות מג' טפחים - כשר (משנ"ב שם). **כשהסכך הפסול**, של ה"דופן עקומה" יש בו יותר מד' טפחים [32 ס"מ] בסוכה גדולה - אין לאכול או לישון תחתיו (שו"ע תרל"ב, א).

חיזוק הסכך שלא יעוף

אסור להעמיד סכך, שאינו עומד ברוח מצויה, בדברים שאסור לסכך בהם (רמ"א תרכ"ט, ז ומשנ"ב), כגון להניח עליו **סולם**, אבל מותר להניח עליו **קרשים מעץ** אם אינם ברוחב ד' טפחים [32 ס"מ] ואין לחזקו בעזרת **אזיקונים** (מפלסטיק) אא"כ הסכך עומד ברוח מצויה, והאזיקונים, רק ליתר חיזוק בפני רוח שאינה מצויה, ועדיף שלא להדקם (קנה בשם). **הנחת אבנים:** לדעת הגר"ש וזנר צ"ל - מותר, בדומה לקיר אבן (שו"ת שבט הלוי ה, ז) והגר"נ קרליץ צ"ל - אסור (חוט שני ה, א). **קשירה בחוט:** אם הוא מסיבים טבעיים, שלא השתנתה צורתם - מותר, אבל בחוטי פשתן וקנבוס [מנופצים] - אסור (שו"ע תרכ"ט, ה).

דברים החוצצים מעל הסכך

מזגן – סוכה שיש מעליה מזגן ורוחב המנוע פחות מ 24 ס"מ מותר לאכול ולישון תחתיו. אם בולט ד' טפחים בסוכה [32 ס"מ]. אם יש בסוכה יותר מז' על ז' [70 X 70 ס"מ] בחלק שאינו תחת המזגן - אינו פוסל, אבל אסור לשבת תחתיו. **חבלי כביסה** - לשיטת הב"ח [שאומרים "לבד" לחומר], כשהחוטים סמוכים זה לזה בפחות מג' טפחים [24 ס"מ] - פוסלים (שו"ת מנח"י ח, נ"ו), אבל למעשה, רוב הפוסקים, אינם חוששים לכך, ולכן, אי אפשר לחייב את השכן להסיר החבלים לסוכות (חוט שני סוכות עמ' קל"ד ו"אשרי איש" ג, כ"ה). ועפ"י שעה"צ שם, עצה, להניח סכך על החבלים, לכל הדעות אינם חוצצים. **סורגים:** דינם כחבלי כביסה כנ"ל ובדרך כלל יש פחות מג' טפחים בין שליבות הסורג, וניתן לסכך עליו.

המשתמשים בגגון שמעל הסכך, כדי לכסות את הסוכה בזמן גשמים: בשעת הסיכוך – על הגגון להיות פתוח, ואם היה סגור, לכמה דעות הסוכה אינה כשרה, משום "תעשה ולא מן העשוי". ירדו גשמים במהלך החג, כשהגגון נסגר – **הסוכה פסולה.** מכל מקום, כשייפסקו הגשמים, אין צריך אלא להסיר את הגגון והסוכה כשרה, הואיל ותחילת עשייתה בכשרות (שו"ע תרכ"ו, ג ומ"ב).

מותר לפתוח ולסגור את הגגון **בשבת ויום טוב,** באופן ידני [לא חשמלי] ומבלי לעשות קשר בסיום הפעולה. ויש להיזהר, לאחר ירידת גשמים, שהמים שנקוו על גבי הגגון, לא ישפכו, עם פתיחתו, על צמחייה שאינה מכוסה. ואם ירדו גשמים והאדמה רוויה – אין כל איסור בשפיכת המים על הצמחייה, שריבוי ההשקיה – רק מזיק לצמחים (כף החיים שכ"א).

קישוט הסוכה

מצווה לתלות נוי סוכה לייפותה בסדינים ולתלות בה פירות חשובים, ואם יודעים שהילדים יאכלו מהם בחג, או ינתקו את החוטים בהם תלויים, ויבואו לידי חילול שבת או יום טוב – מוטב שלא לתלותם אלא בגובה שלא יגיעו אליהם (שו"ע תרל"ח, ב ומ"ב, י"א). ויש להקפיד לתלותם במרחק של ד' טפחים ויותר מהסכך. **מותר לתלות** לנוי סוכה קישוטים המיוצרים לשם חגי הנוצרים או לעבודה זרה, שה"הזמנה" בלבד בלא מעשה לעבודה זרה – לא אוסרת (שו"ת שבט הלוי ב, נ"ז). ואמנם, הגרי"ש אלישיב זצ"ל כתב (באשרי האיש ח"ג כד, כט) שאעפ"י שמן הדין מותר, אם ניכר שהם כמנהג הגויים, מכוער הדבר.

קדושת נוי הסוכה

קישוטי הסוכה, בין התלויים בסכך בין על הדפנות, אסורים בשימוש במשך ימי החג, משום ביזוי מצווה", כולל חול המועד, ואפילו קישוטים שכבר נפלו אכן, כשנפלו בחול המועד – מותר לטלטלם ולהחזירם למקומם. (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומ"ב י - י"ב).

לפני כניסת החג, כדאי להתנות: "אין אנו בדלים [מקצים מדעתנו] מנוי הסוכה כל בין השמשות של שבעת ימי החג". כדי שיהיה מותר להסיר את הקישוטים כשיבואו גשמים ושלא ייאסרו בטלטול ביום טוב ובשבת (שו"ע ורמ"א תרל"ח, ב ומשנ"ב, כ"ד). **אכן,** לענין הסרת נוי סוכה בשבת ויו"ט, **יש לזכור** שאסורה הורדתם אם מחוברים לדפנות הסוכה או לגג ע"י מסמרים או נעצים, וכן אם נקשרו בקשר שעל גבי קשר, משום בונה וסותר ומתיר קשר (משנ"ב ש"ד, ח), ואף ניתוק חוט דרך קלקול מותר רק שלא בפני עם הארץ (משנ"ב ש"ז, ז) ואף כשמחוברים בסיכות כיוון שהחיבור לשבוע - ספק אם מותר להסירם בשבת ויו"ט (ראה פסקי תשובות" שם, כ"ב).

לקראת חג הסוכות

הימנעות מאכילה ושינה בערב החג: כתב הרמ"א תרל"ט, ג: "**ולא יאכל** ביום, מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתיאבון" וכן כתב בא"ח (א) האזינו, ג. אמנם **הכרעת הפוסקים,** דהיינו מתחילת שעה עשירית (3:28) - משנ"ב, כ"ז. אלא שבכל ערב שבת ויו"ט "**מצווה להימנע**" ובערב סוכות הוא **איסור.** בעל "תרומת הדשן" לא היה ישן בערב סוכות בצהרים, כדי שיוכל לישון לתיאבון בלילה, כי השינה בסוכה, קובעת עיקר הדירה (לקט יושר סוכה, ז).

אגידת הלולב

מצווה לאגוד את המינים בקשר גמור, דהיינו קשר על גבי קשר, משום נוי המצווה (שו"ע תרנ"א, א). המנהג לאגוד את הלולב ומיניו בערב יום טוב, כשמותרת עשיית קשר על גבי קשר (ליקוטי מהרי"ח). שלדעת החת"ס בחידושו ל"סוכה ל"ו ע"א ד"ה במינו וכו' ודעת ה"בכורי יעקב" ז"ח האיגוד צריך שיהיה **דווקא** בקשר ע"ג קשר. [רבים אוגדים ב"קוישיקל"ך].

זמן אגידת הלולב כשחל יום א' של סוכות בשבת

המנהג לאגוד את הלולב ומיניו בכל שנה בערב יום טוב, כשמותרת עשיית קשר על גבי קשר (ליקוטי מהרי"ח). שלדעת החת"ס בחידושו ל"סוכה ל"ו ע"א ד"ה במינו וכו' אמנם, כשחל יו"ט ראשון **בשבת**, **כהשנה**, נכון יותר לאגוד את הלולב ביום א' דחול המועד בבוקר לפני התפילה, או במוצש"ק כמנהג הגריי"ק זצ"ל (אורחות רבנו ב, רמ"ט).

כניסת השבת והחג

הדלקת הנרות: ירושלים - 5:51 במרכז - 6:07 בצפון ובדרום - 6:01

מכסים את השולחן במפה נאה לכבוד השבת והחג, גם את השולחן שבבית, ולא רק שבסוכה (פמ"ג ומט"א תרכ"ה, ל"א). ויש שמכסים את השולחן במפה כל ימי חול המועד, לכבוד החג.

הערה: יש להדליק את נרות החג והשבת **בתוך הסוכה** (שו"ע תרל"ט, א). ונשים המדליקות בסוכה ומבקשות מאחר להעבירם לבית [או ביום טוב שחל בחול מעבירות בעצמן את הנרות לתוך הבית] - **"לא יפה הן עושות"** אפילו מעבירים למקום שמשתמשים לאורם (משנ"ב רס"ג מ"ח בשם החיי אדם). **הסוכה קטנה** וחוששים לדלקה, ואין קופסת זכוכית - טוב להעמיד הנרות בחלון הפונה אל הסוכה (משנ"ב שם, ח וראה תרכ"ז, ט"ו).

מברכים על הנרות: **"להדליק נר של שבת ויום טוב"** ובנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנרות. **ובנות ספרד** עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

הטועה, וברכה על הנרות, רק "להדליק נר של שבת" - **יצאה ידי חובה**, ש"יו"ט איקרי שבת" הזכירה רק **"של יום טוב"**, אם לא זכרה ששבת היום, וטרם הגיע זמן ה"שקיעה" **6:31** - תדליק עוד נר או שניים, ותברך שוב כהוגן "להדליק נר של שבת ויום טוב". אבל, זכרה ששבת היום, אלא שנכשלה בלשונה - אם טרם הגיעה "שקיעה", תכסה עיניה ותברך שוב על הנרות שדולקים כבר (שו"ת התעוררות תשובה א, קי"ד ושו"ת מהר"ם בריסק ב, מ"ד). ויש אומרים, שאם כבר קיבלה עליה **בוודאות שבת** - לא תברך שנית אלא תאמר לאחר להדליק (ראה ספר שש"כ פרק מ"ד הערה כב).

קבלת שבת: יש נוהגים לומר מקצת ממזמורי "קבלת שבת". ובנוסח אשכנז, אומרים "מזמור שיר ליום השבת וגו' " בלבד.

הלכות הנוגעות לסוכה בשבת

סוכה במקום שאין עירוב

סוכה הנמצאת בגינה פתוחה, שאינה מוקפת מחיצות, או בשדה בסמוך לבית, ואין עירוב, אסור להוציא בשבת מהבית לסוכה או מהסוכה לבית דרך רשות הרבים או כרמלית (משנ"ב תרל"ד, ח). כמו כן, שתי סוכות בחצר אחת ולא עירבו שם "עירובי חצרות", ואין עירוב כללי של "שיתופי מבואות" - אסור לטלטל מזו לזו אלא על ידי נוכרי. ויש לציון, שסוכת החג בחג אינה חשובה דירה, לאסור על בני החצר שם בלא עירוב (משנ"ב, ש"ע, ד וראה רע"א בשער הציון שם, ג).

נפל הסכך או התפרקו הדפנות בשבת של סוכות, אף שביום טוב מותר לתקנם ב"אמירה לנוכרי", בשבת, אפילו בשעת הדחק גדולה, כשאין סוכה אחרת ויתבטלו משמחת יום טוב - **אין להקל** (ראה משנ"ב תרל"ז, א עפ"י שו"ת בית יצחק, י"ג שרק ביו"ט התירו, בצרוף שיטת התוס' שבונה ביו"ט הותר מן התורה. אמנם, במשנ"ב בתרכ"ו, כ שא לעניין יום טוב חלילה להקל על ידי גוי).

אכילה בסוכה בליל ראשון של חג סוכות

שירת "שלום עליכם" והזמנת ה"אושפיזין"

יום טוב שחל בשבת, באלף המגן תקפ"ג, א וכן מנהג צאנז (בשו"ת דברי יציב) - שאין אומרים "שלום עליכם" שלא להיראות כאילו מזלזלים ביום טוב. שצריכים למלאכים שיברכנו, והרי כבר ביקשנו: "והשיאנו ד' אלוקינו, את ברכת מועדיך לחיים ולשלום וכו'" הנהגים לשיר "שלום עליכם" גם ביום טוב שחל בשבת, יזמינו את ה"אושפיזין" לפני ששרים "שלום עליכם" (לוח א"י ודרכי חיים ושלום בהשמטות). אמנם, בספר "שם משמאל" סוכות עמ' קפ"ב שבשבת שבחג הסוכות, אין לשיר "שלום עליכם" שנתקן על המלאכים, שמלווים את הנשמה יתירה בבואה לבית, ובסוכות שיושבים ב"צילא דמהימנותא" וה"אושפיזין" נמצאים - אין צורך לסיוע המלאכים. כמו כן, והגרי"ש אלישיב העיר "וכי ביום טוב המלאכים לא באים" ?

מצוות האכילה בסוכה בליל ט"ו בתשרי

חובה. לקדש ולאכול "כזית" פת לפחות, בליל חג ראשון של סוכות, כנלמד מהיקש ט"ו - ט"ו מחג המצות (שו"ע תרל"ט, ג ומשנ"ב, י"ט) ויש להמתין עד שיהיה לילה ממש - 7:03. ונכון לכתחילה, לאכול "כביצה" פת [לגר"ח נאה זצ"ל - 57 סמ"ק ולמרן החזון איש זצ"ל כ"ס 100 סמ"ק], לצאת ידי הסוברים שהחובב ב"כביצה" (משנ"ב, כ"ב). **בקידוש יש** לכוון בברכת "לישב בסוכה" שבקידוש גם על הפת שתיאכל לאחר מכן **ונכון, שלא להפסיק** בדיבור מלאחר הקידוש ועד לאחר אכילת "המוציא" (כה"ח, נ ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל הליכות שלמה סוכות ט, ג).

ואכן, כך הכריז מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל לפני הקידוש בליל ראשון: "יש לכוון בשמיעת ברכת "לישב בסוכה", גם על מצות אכילת כזית הפת, ורצוי שלא להפסיק בדיבור משעת הקידוש ועד אכילת כזית הפת, וכן להיזהר לאוכלו בתוך כדי אכילת פרס [כ"ד דקות, ולקטן יש לסמוך עד 9 דקות], ולכוון בקיום מצות סוכה לשם זכירת יציאת מצרים, כדכתיב למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, וכן זכר לענני הכבוד" (הליכות שלמה סוכות ט, ג וכף החיים, נ).

כזית ראשון: יש שפסק, שבלייל א' אין יוצאים ידי חובה כי אם בפת שיוצאים ידי אכילת מצה, ולא ב"עשירה", ומעט מלח מותר וצ"ע (פמ"ג סוס"י תרמ"ג). ואכן כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (מועדים וזמנים א, פ"ו), שיש להדר ולא לאכול ל"כזית" ראשון חלה מתוקה [ולבני ספרד, כמובן, אפילו חלה "חצי מתוקה" אין ברכתה המוציא, כל השנה], למעשה, הנ"ל להידור בלבד, וכתב מטה אפרים תרכ"ה נ"ב: "ומצווה מן המובחר ללעוס ולבלוע בשעת המוציא, את כל ה"כזית" ביחד" כבאכילת מצה (ראה משנ"ב תע"ה, ט). ובאלף למטה תרכ"ה, פ"ז שיש לאכול "כזית" ראשון לבדו בלא דג או סלטים, ותוך כדי "אכילת פרס" - 4 דקות.

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - אינו הפסק (מנחת שלמה תניינא, ס), אמנם, ב"הליכות שלמה" (סוכות ט, ה) שבלייל סוכות אם יושבת בסוכה יכולה לענות. ויש שפסק, שבכל חג, אף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א) ואם כן, מי שענתה אמן יכולה לשתות מכוס הקידוש, ולא כמי שכתבו, שאם ענתה - שלא תשתה, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתיה, או שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה. ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה, לכל הדעות עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

בנות אשכנז, רשאיות לברך "לישב בסוכה" לאחר ברכת המוציא לפני הטעימה, ואין בזה חשש הפסק. ויכולות אף לענות "אמן" אחר ברכת "לישב בסוכה" של המקדש, אף כשיושבות מחוץ לסוכה (שמירת שבת כהלכתה מח, הערה ג בשם מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל)

המקדש בטעות "קידוש של שבת" ולא הזכיר יום טוב או להיפך, שקידש של "יום טוב" ולא הזכיר שבת, אפילו חתם "מקדש ישראל והזמנים" - לא יצא ידי חובה, ויחזור לקדש כראוי (משנ"ב תפ"ז, ב). ואם שתה כבר מהיין, ימזוג כוס נוספת, ואם לא היה בדעתו כשבירך על היין, לשתות עוד יין בתוך הסעודה - יחזור ויברך גם כן "בורא פרי הגפן".

שכח רק לומר "ויכולו" - אינו מעכב ויאמרנו תוך כדי הסעודה על כוס יין (משנ"ב בשם רע"א, מ"ה). **טעה רק בחתימה** וסיים רק "מקדש השבת" - יצא בדיעבד. **טעה וסיים "מקדש ישראל והזמנים"** וכל שכן כשאמר כל נוסח קידוש של סוכות - לא יצא ויחזור ויקדש (מטה אפרים תקפ"ב, י"ח).

הכוונה בעת האכילה והשיבה בסוכה

הכוונה לצאת ידי חובת מצוות סוכה כתיקונה, לכוון בעת הברכה האכילה והשיבה: שציונו הבורא, לישב בסוכה, לזכור יציאת מצרים, וגם זכר לענני כבוד שהקיף הקב"ה את עם ישראל, להגן עליהם מן השרב והשמש, מפני שהתורה כתבה בפירוש, "למען ידעו דורותיכם וגו'", ואף שלמעשה, כל שכיוון לצאת ידי המצווה בלבד, **בדיעבד** יצא מכל מקום, יש לאדם לצאת במצווה חביבה זו בדקדוק כדי לצאת ידי כל השיטות (מ"ב תרכ"ה, א). ובמ"ב תע"ז, ה בשם השל"ה: "ראיתי בני עליה, מנשקים הסוכה בכניסתם וביציאתם".

חובת אישה במצוות ישיבת סוכה

בנות ונשים פטורות ממצוות סוכה - כשם שפטורות מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, ואעפ"כ, **בנות אשכנז** כשיושבות בסוכה - רשאיות אף לברך "אשר קדשנו וכו' על ישיבת סוכה (רמ"א תש"מ ומ"ב, א עפ"י שיטת ר"ת בתוס' ר"ה ל"ג ע"א). מאידך, **בנות ספרד** - אסורות לברך (עפ"י שיטת בעל השו"ע שם), כדברי הרמב"ם: "ואיך תאמר וציוונו, והרי לא ציוונו?"

"מכל מקום, מצווה על כל איש ישראל להושיב אשתו ובני ביתו עמו בסוכה להסתופף בצל השכינה ולהודיעם חסדי ד' עם עמו, כדי שתהיה אהבתו ויראתו על פניהם" (כף החיים תר"מ, ה). ובמנהגי חתם סופר ח, י"א: "כל בניו ובנותיו, חתניו וכלותיו אכלו עמו בסוכה כל ימי החג", ופשוט, שעל ידי ישיבת הנשים בסוכה, על כל פנים בלילה הראשון, מקיימים גם האנשים יותר בהידור "תשבו כעין תדורו".

חובת קטנים וילדים בישיבת סוכה

"בן קטן, שאינו צריך לאמו", היינו, כבן **5-6** מחנכים אותו לאכול בסוכה (שו"ע תר"מ, ב). ואסור להאכילו בידיים פת, מזונות או תבשיל של חמשת מיני דגן מחוץ לסוכה (ישועות חכמה לבעל מסגרת השולחן קל"ה, ט"ו). כשמזג האוויר קר וגשום, או ילד רגיש, שהשהייה בסוכה עלולה להזיק לבריאותו, או תגרום לו צער – יאכל בבית. כמו כן, קטן המסוגל לכך, מחנכים אותו גם כן, לישון בסוכה אלא אם כן, לילות סוכות קרים (ערוה"ש תר"מ, ב).

תינוק בעריסה, הנזקק לטיפול בלילה ואמו חולה או חלושה, במידה ושינת האב בסוכה עלולה למנוע ממנו את שמיעת קול בכי התינוק – האב פטור משינה בסוכה (שו"ת שבט הקהתי א, קצ"ח עפ"י מקור חיים)

הערה: אין להחליף לתינוק **טיטול** בתוך הסוכה. **וכל שכן**, שלא להושיבו להתפנות שם (רמ"א תרל"ט, א).

אכילת עראי מחוץ לסוכה בשבת

כל ימי סוכות, אסורה אכילת מיני מזונות, עוגות, חביתיות, קוסקוס, בורגול דייסות קוגל אטריות וגרנולה (מחמשת מיני דגן) יותר מכשיעור ביצה [לחזון איש – כ100 סמ"ק ולגר"ח נאה – 57.6 סמ"ק], מחוץ לסוכה (מ"ב ו"פסקי תשובות תרל"ט, ח). וב**שבת** נכון להחמיר שלא לאכול אף לא "כזית" מהם מחוץ לסוכה, אם הוא עדיין לפני סעודת השבת הקבועה (לוח א"י, שאף שהמ"ב לא חילק בין שבת לחוה"מ אבל הגרע"א בהגהותיו נקט כשיטת הצ"ח לסוכה מ"ט ע"ב).

נטילת לולב בשבת

חל יום ראשון של סוכות בשבת, אין נוטלים את הלולב, שגזרו חכמים, שמא ייטול את הלולב בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, כדי להראותו לחכם ולשאלו הלכות נטילתו (שו"ע תרנ"ח, ב).

טלטול ארבעת המינים בשבת

שו"ע תרנ"ח, ב: "**ואסור לטלטל הלולב** [ההדסים והערבות] בשבת, דהוי כאבן, אבל **האתרוג** מותר בטלטול, דראוי להריח בו". אמנם כיום, שאין נוהגים להריח באתרוג ואינו עומד לכך, ואדם מקפיד על האתרוג, הכרעת הפוסקים, שלכתחילה, אף האתרוג אסור בטלטול כמוקצה מחמת חיסרון כיון בין בשבת שבחג בין בשבת שלפני החג, וכל שכן האתרוגים וההדסים העומדים לסחורה (הכרעת ערוה"ש ש"ח, י"ז ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ כ"ב, הערה נ"ה והגרי"ש אלישיב זצ"ל בשלמי יהודה א הערה, מ"ז).

אמנם, **אתרוג של מצווה בשבת** – אינו מוקצה אלא לאכילה, אבל אינו מוקצה מלהריח בו. ואף שלכתחילה יש אומרים, שיש להימנע מלהריח באתרוג כל ימי החג, מחמת ספק אם יש לברך על הריח בחג, מכל מקום, בשבת שהאתרוג אינו עומד למצוותו – יש להקל לברך עליו ברכת הריח "הנותן ריח טוב בפירות" ולהריח בו (ספר ארבעת המינים השלם עמ' שפ"ב). אבל **הדס של מצווה** – מוקצה אף להריח בו.

הוצא הלולב בטעות מתוך המים בשבת, אסור להחזירו למים, ואף שמוקצה, כל זמן שהוא בידו מותר להניחו במקום שירצה, כיוון שכשיחזיר הלולב למים - יטלטל את המים המוקצים והאסורים בטלטול, ושיכשוכם זהו טלטולם (שער הציון תרנ"ד). טוב להדר שלא יהיו הלולב ומיניו כבושים במים "מעת לעת" [משך 24 שעות רצופות], כך נהג להחמיר החת"ס בתשובתו חלק יו"ד, פ"א: "וכן אנו נוהגים בלולב ומיניו בשבת שבחג, להסירם מן המים ע"י גוי בסוף היום, שלא יהיו כבושים" (הובא בפת"ש יו"ד סוס"י פז ובמנהגי חת"ס, פ"ח).

שחרית של חג הסוכות

אחרי שחרית **אומרים הלל שלם**, כל משך חג הסוכות. **טעו וקראו הלל בדילוג** – חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. **הלל** נאמר, בדיעבד **עד השקיעה**, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבוא, מהולל וגו' "

הקפות באמירת ה"הושענות" בשבת

בשבת אין מקיפים את הבימה ואף לא מוציאים ספר תורה, בזמן אמירת ה"הושענות", אלא פותחים את ארון הקודש, ואומרים "**אום נצורה**" - ההושענא המיוחדת לשבת, ולאחר מכן אומרים "כהושעת אדם וכו' הושיעה את עמך וכו'". (רמ"א תר"ס, א ומשנ"ב).

הערה: חל יום א' של החג בשבת, **זהו סדר ההושענות** בימי החג: **יום א** - "אום נצורה" **יום ב** - "למען אמיתך" **יום ג** - "אערוך שועי" **יום ד** - "אבן שתיה" **יום ה** - "א-ל למושעות" **יום ו** - "אדון המושיע".

קריאת קהלת

חל ראשון של סוכות בשבת, המנהג **בארץ ישראל** לקרוא קהלת, ביום הראשון של החג, ולא בשמיני עצרת, שהוא רגל בפני עצמו. **ובחוץ לארץ** נוהגים לקרוא בשמיני עצרת שמשום ספיקא דיומא שייך עוד לסוכות (רמ"א תרס"ד, ב). יש המברכים על קריאתה ממגילה כשרה "על מקרא מגילה" (משנ"ב ת"צ, י"ט עפ"י מג"א) ומכל מקום, אין מברכים "שהחיינו" (ראה תשובות והנהגות א, שכ"ג) פרט לשיטת הגר"א שמברכים גם "שהחיינו" (מעשה רב, קפ"א) וכן נהגו החזון איש והגרי"ק זצ"ל (אורחות רבנו ב, עמ' קי"ב). הטעם לקריאת קהלת, מפני שהם ימי שמחה, וכתוב בקהלת "ולשמחה מה זה עושה" (קהלת ב, ב).

קריאת התורה

מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים לשבעה מויקרא כב, כו: "שור או כשב וגו' אומרים "חצי קדיש" ובספר השני קוראים למפטיר מבמדבר כט, יב "ובחמישה עשר וגו' ". ובני ספרד אומרים שוב "חצי קדיש". **ההפטרה:** "הנה יום בא וגו' בזכריה יד, שיש בה מענין סוכות.

במנחה קוראים לשלשה בפרשת "זאת הברכה וגו'" אין אומרים **אב הרחמים** ולא **צדקתך** וגו'.

צאת השבת והחג: ירושלים – **7:02** מרכז – **7:06** צפון ודרום – **7:05** רבנו תם – **7:42**

בני **אשכנז** אינם אומרים ויהי נועם וגו' ובני **ספרד** – אומרים. בחוץ לארץ - ליל יו"ט שני אומרים "ותודיענו" ו"קנה"ז"

הבדלה

מבדילים כבמוצאי שבת. וכדי לצאת מספק לענין "ברכת לישיב בסוכה" בהבדלה, נוהג לאכול מיד בסמוך להבדלה מזונות כשיעור, ולפחות המבדיל יאכל מהם, ואז ברכת "לישיב בסוכה" בהבדלה, לכתחילה. **ויש לציין**, שמו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר לידי"ן יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א שיש להקדים ברכת "לישיב בסוכה"

לפני תחילת ההבדלה, מחשש הפסק וכן הורה בכל אכילת מזונות, לברך קודם "לישב" ("הליכות שלמה" סוכה ט, י"א).
בני ספרד - אין מברכים "לישב בסוכה" על ההבדלה.

"שמחת בית השואבה"

מותר לבן חו"ל להשתתף בשמחת בית השואבה בא"י במוצאי יו"ט הראשון של החג, אף שמנגנים שם בכלי זמר, אבל אסורים לדבר עם בני א"י בענייני חול או משא ומתן, [ולא ידברו עם בן א"י היושב ברכבו, דרך החלון, משום "ממצוא חפצך ודבר דבר" ומשום זלזול בקדושת יו"ט שני]. אבל, התירו הפוסקים, לבן א"י **לצלם** בן חו"ל שאצלו יום טוב שני, אם הוא עושה זאת ביוזמת עצמו, מבלי שציווה עליו בן חו"ל.

אבל ר"ל, יימנע מלהשתתף בשמחת בית השואבה, כשמנגנים שם בכלי נגינה, וכאשר רק רוקדים בלא תזמורת - יש להקל (דעת הגר"ש ווזנר זצ"ל כמובא בספר חוה"מ כהלכתו עמ' ת"ג). ובספר "גשר החיים" כ"ג, ג אות ז מתיר רק לומר "שיר המעלות" אך לא לרקוד.

יום ראשון א' של חול המועד סוכות תשפ"ד

טעות בתפילת חול המועד

בחול המועד מתפללים ערבית שחרית ומנחה כבחול, **בהוספת "יעלה ויבוא"**. **שכח לומר יעלה ויבוא**: אם נזכר בתוך הברכה - **חוזר ליעלה ויבוא**. נזכר לפני "יהיו לרצון (השני) - חוזר לרצה וכו'". נזכר לאחר שסיים תפילתו - **חוזר ומתפלל**. **הטועה והתפלל תפילת יום טוב - לא יצא** (שו"ת הלכות קטנות א, ד ושו"ת לב חיים ב, ט"ו).

כאמור לעיל, **אומרים הלל שלם**, כל משך חג הסוכות **טעו וקראו הלל בדילוג** - חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. הלל ניתן לומר, בדיעבד, כל היום - עד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש ועד מבוא, מהולל וגו'".

אכילה ושתייה לפני נטילת לולב - אין לאכול לפני הנטילה, פת או מזונות יותר מ"כביצה" [לחזון איש - כ-100 סמ"ק ולגר"ח נאה - 57.6 סמ"ק], (שו"ע תרנ"ב, ד). ואף בפחות, אין להקל אלא בצורך גדול (משנ"ב, ז). **שתיית קפה או תה ליישוב הדעת**, מותרת לפני הנטילה (ערוה"ש שם, ה). **בנות ונשים**: מותרות לאכול ולשתות לפני נטילת לולב, שאף כשנטולות לולב, לא קיבלו על עצמן, איסור האכילה (א"א מבוטשאטש תרמ"ח ד"ה עוד).

נטילת לולב

בדיקת ד' המינים לפני הנטילה: **אין צריך לבדוק בכל יום** את המינים לפני הנטילה, כיון שהוחזקו להיות כשרים, אלא א"כ נפלו או קיבלו מכה (דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל). על כל פנים, **השנה** בנטילה הראשונה, כעבור יום השבת - ראוי לבדוק את כשרות המינים, בהתבוננות, בעיקר בראש הלולב ובבדי ההדס, ולוודא שהן המינים המהודרים שנקנו על ידנו.

אחיזת המינים - "ימין ד' רוממה", על כן, אוחזים הלולב עם ההדס והערבה [שלש מצוות] ביד ימין, החשובה יותר, ואת האתרוג [מצווה אחת] ביד החשובה פחות, שמאל. איטר יד [שמאלי]: **בן ספרד** - נוטל ככל אדם לולב, בימין ואתרוג בשמאל. **בן אשכנז** - נוטל הלולב ביד שמאלו והאתרוג בימינו.

נטילת לולב לאישה

אישה פטורה ממצות לולב (רמ"א תרנ"ח, ט) ככל מצות עשה שהזמן גרמא, אולם **בנות אשכנז** רשאיות אף לברך על הלולב (משנ"ב תרנ"ד, א ותרנ"ח, מ"א) ויש שכתב שנחשבת מצוה זו לגביהן, כאילו קיבלוה על עצמן כחובה (שו"ת רע"א בהשמטות לסי' א). **ובת ספרד**, יש אומרים שלא תברך (ברכי יוסף תרנ"ד, ב בשם רבו הגאון רבי יונה נבון זצ"ל, וכן דעת הגר"ע יוסף זצ"ל ראה שו"ת יחוה דעת א, פח-פט), **אכן, יש הסוברים שגם בנות ספרד תברכנה על הלולב** כדברי "ברכי יוסף" שם ובספרו יוסף אומץ סי' פ"ב "נהגתי לומר לנשים שיברכו על הלולב וכמנהג קדום שהיו נוהגות הנשים בעיר הקודש, הגם שמרן פסק שלא יברכו, נראה דאילו שלטו עיניו הקדושות בתשובת רבי יעקב ממרו"ש וכו' ודאי כן

היה פוסק ומנהיג" וכן כתב כף החיים תקפ"ט, כ"ג, שכן היה מנהג ותיק בירושלים שהנשים הספרדיות גם הן ברכו על הלולב, ובשול"ת רב פעלים ח"א בסוד ישרים סי' ב שכן היה מנהג הנשים בבבל. ומפורסם, שמרן הגר"ע יוסף בבחרותו כשהיה בבית הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל ראה שאימו ע"ה ברכה על הלולב, ולשאלתו, הרי אסור לאשה לברך על הלולב? ענתה: "כך הורה לי לברך מרן הבן איש חי בעצמו, ומצוה עלי לקיים דברי חכמים".

הסרת הטבעות בנטילת לולב

הכרעת המשנה ברורה (תרנ"א, לו) מן הדין יש לחשוש ולהסיר את הטבעות בעת שמברכים על הלולב, ואם נטלו בלא להסיר הטבעת – **יחזרו וייטלו בלא ברכה**. וכן כתב בילקוט יוסף מועדים עמ' קס"ד: "נכון להסיר את הטבעת מעל האצבע בשעת נטילת לולב, אף שמעיקר הדין אין לחוש".

חובת קטנים ובנים בנטילת לולב

"קטן היודע לנענע, אביו חייב לקנות לו לולב", כיום, רבים נוהגים שהילדים מברכים ומנענעים בלולבו של אביהם (שו"ע תרנ"ז, ב וערוה"ש שם, ב). ארבעה מינים שקונים לקטן, צריכים שיהיו כשרים לכתחילה, אך אין חיוב להרבות במחרים כדי שיהיו מהודרים (ביה"ל תרע"ה, ד"ה לדידן וכו' וספר חנוך לנער כ"ה, ב). בנים בני מצוות, צריך האב להשתדל שיהיו בידי בניו הבחורים ארבעה מינים כשרים שיוכלו לנענע בהם כתקנת חז"ל (שו"ת ויברך דוד, ע"ט וכרוז שיצא בתשרי תשמ"ו בחתימת גאב"ד העדה החרדית בעל מנחת יצחק זצ"ל).

קטן שהגיע למצוות בימי הסוכות: קטן שנעשה בר מצווה בחול המועד סוכות, נכון שיברך שהחיינו על פרי או על בגד חדשים ויכוון לפטור גם את ישיבת הסוכה ונטילת ארבעת המינים מאז שגדל (פסקי תשובות תק"מ, ב).

הקפות עם הלולב למתפלל ביחידות: המתפלל ביחידות בביתו, יניח ספר תנ"ך על השולחן ויקיף השולחן (בן איש חי האזינו, ט"ו וראה אשל אברהם בוטשאטש מהדו"ת תרנ"א).

קיצור דיני חול המועד

שולחן ערוך תקכ"ט: "ימים שבין ראשון לשביעי של פסח ושבין ראשון של סוכות ועד שמיני עצרת, הם הנקראים חולו של מועד וכו' וחייבים בשמחה, כנאמר: ושמחת בחגך וגו' (דברים ט"ז, י"ד) ושמחה זו מצות עשה מן התורה".

חייבים לכבד חולו של מועד במאכל ובמשתה וחייב אדם לשתות יין בכל יום (מ"ב תקכ"ט, ט"ז וביה"ל ד"ה כיצד) ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דווקא יין ולא מיץ ענבים וראוי לשתות "רביעית" מי שקשה לו, ישתה עכ"פ מעט יין. ויש ללבוש כסות נקיה ולא ינהג כמנהג של חול, לבאה"ט בשם המהרי"ל והח"י אדם קו, א – **יש ללבוש בגדי שבת ויום טוב**.

אמנם, במ"ב תקכ"ט ובת"רס"ד, ט – שיהיו חגיגיים יותר משל יום חול (גם בטיוולים ומסלולים), ובמשנה אבות ג, טו: "המבזה את המועדות", "אין לו חלק בעולם הבא" ובבאר היטב שם: שמתנהג ומתלבש בהם כבימות החול. "ותהיה מפה פרוסה על השולחן כל ימי החג" – ערוה"ש וכה"ח שם.

תפירה רקמה וסריגה – אסורים. תיקון כפתור שנתלש, מכפלת שנשרה או קרע – כשזקוקים לבגד במועד, מותרים (אפילו יש בגד אחר). ובת ואישה תתפורנה בשינוי ("כשיני הכלב", תפר יוצא ותפר נכנס, תפירה לא סימטרית), שלא תהיה "מלאכת אומן".

כיבוס – אסור, אפילו לצורך יו"ט אחרון, ואפילו ע"י נוכרי (שו"ע תקל"ד, א), שאם היה מותר, היו נכנסים למועד עם בגדים שאינם נקיים, ובמשך כל ימי המועד יעסקו בכיבוס, והוא זלזול בכבוד המועד. **בגדי קטנים** [עד גיל 6 - 7] **וזקנים** או סיעודיים המלכלכים תדיר, **מותר לכבס ואפילו במכונה**, ומותר לתלות בגדי הקטנים בפרהסיה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

הערת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: עבור קטנים המלכלכים מותר אפילו כשרוצים בגד נאה יותר, והנוסעים, אינם צריכים לקחת מביתם הרבה בגדים לצורך הקטנים כשיש בזה טורח, כדי שלא יצטרכו לכבס.

כיבוס לגדולים: כשנגמר כל המלאי, יש לקנות חדשים, אין כל אפשרות לקנות, מותר לכבס **גרביים, לבנים, מטפחות הידיים ומגבות מטבח** לפי הצורך בדיוק, כל אחד לפי הרגלו, אם אין כבר די למועד, והוא רגיל להחליפם כמה פעמים במשך החג ואם אין מכונת ייבוש, מותר לתלותם אף בשמש (שמירת שבת כהלכתה סו, סו). אבל חולצה אסור, אא"כ אין יותר, ומרגישים תחושה מאד לא נעימה (שו"ת שבט הלוי ח, קכ"ד). **ניקוי כתם**: מותר, לא בניקוי כללי, אלא בהשריה במים ומעט סבון, בפרט בכתם שאם לא ינוקה, קשה יהיה לנקותו (שש"כ ס"ו, ע"ג). **גיהוץ** – בבגד שרוצים ללבוש במועד והוא מקומט, מותר לגהץ באופן שטחי, בלא שימוש באדים (הגר"ח פ"י שייברג זצ"ל).

תספורת וגילוח: אסורים אפילו גילוח לפני המועד, ואף לא ע"י נוכרי (שו"ע תקל"א, ב וביה"ל) יש מתירים חלאק'ה בזמנה.

קציצת ציפורניים: לבני ספרד - מותרת כרגיל. **לבני אשכנז** - רק אם קצצו לפני המועד (מ"ב, ב), ואפילו נטלו כמה ימים לפני המועד, מותר בחוה"מ, כיון שלא היה לו מה ליטול בערב החג (ערוה"ש), כשהם **חציצה** לנטילה, ולצורך מצווה - **מותר** בשינוי, ביד או בפה.

קניות בגדים כלים ונעליים: מותרים לצורך המועד (אפילו לתת מתנה), או ב"דבר האבד", כגון מכירה זולה או כשלא יימצא אחר המועד.

כתיבה: אסורה. אא"כ לצורך מצוה (פרסום שעורים, השבת אבדה וכדומה), או ל"דבר האבד" (רשימה לקניות, מספר טלפון גורלי, מרשם רפואי וכדומה) וזה מותר בלא שינוי. ושמעתי מהגר"ק כהנא זצ"ל שראה בכיס מן החזו"א בחול המועד עט כתיבה, ולשאלתו, ענה מרן: "אם אשמע על חולה ר"ל או יולדת שצריך להתפלל לשלומם שאוכל מיד לרשום השם".

שימוש במחשב (חסום כהלכה): אסור להוציא במדפסת, אא"כ לצרכי מצוה או צרכי רבים או דבר אבד, הקלדת חומר יש להקליד רק לשמירה זמנית (בדיסק-און-קי), ולא לתוך החומרה (הארד דיסק), משום שזה כבונה (דעת הגרש"ז אויערבך והגר"ש ואזנר זצ"ל). **שליחת דואר אלקטרוני** – מותרת (אותיות פורחות באוויר). **ציור ומלאכות:** מותרים לילדים עד גיל 8 אם ישתובבו משעמום. באופן שאינו מעשה אומן (כגון המשתתפים בחוגי ציור).

מלאכות המותרות במועד

א. צרכי המועד – מותר לעשות במעשה הדיוט, כגון: נגינה [ולצורך מצוה, ושימוח רבים מותרת נגינה אף במעשה אומן, על ידי אומנים בנגינה, כבשמחת בית השואבה ולשמחת החג] פקע מיתר, מותר לתקן במעשה הדיוט לא ע"י תקן מקצועי. צילום (מבלי לפתח התמונה) והקלטה - מותרים. תיקון תקר (פנצ'ר) לצורך המועד אבל לא תיקון הגלגל החילופי ה"ספער" (מעשה אומן, ואינו לצורך המועד). אין לתקן אופניים, אלא אם נחוצים לצורך קניית אוכל, או לצורך נסיעה לבית הכנסת. **ב. צרכי רבים** – תיקון כבישים חשמל מים, מעלית בבניין רב קומות. **ג. צרכי אוכל נפש** – כולל תיקון מקרר, כיריים **ד. דבר אבד** – רק כשייגרם הפסד (אפילו ספק הפסד), כגון השקית עציצים וגינה בימי שרב. **ה. פועל שאין לו מה שיאכל** (אפילו זקוק לשלם חובות, ויחסר לו לחג).

כל צרכי בריאות הגוף וצרכיו – מותרים, כגון טיפולים רפואיים, בדיקות חיוניות, אך לא לכוון למועד, רק משום שאז יש זמן פנוי. מותר חיתוך נייר טואלט, ניקוי הבית, כל הנוגע להיגיינה. מותרת שמירה על קטנים (בייבי סיטינג), אבל יש להשתמש בחלק מהתשלום להוצאות החג (הגריש"א זצ"ל)

בישול בסוף חול המועד: אסור להכין לקראת הימים שאחרי המועד אבל אין צריך לצמצם בכמויות שמבשלים, ואם יישאר - מותר (שו"ע תקל"ג, א).

עליה לרגל בזמן הזה

שו"ת הרשב"ץ ח"ג כ"א: גם בזמן הזה קיימת כעין מצות עליה לרגל, שאף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן עלו ממצרים ושאר ארצות לחונן מקום מקדשינו.

רמז לדבר, במדרש שיר השירים פרק א': "עיניך כיונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גוזלה מתחתיה – אינה מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה. על כן, יש המשתדלים לבוא אל פני שריד בית מקדשנו ואומרים: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו'" ו"מלך רחמן שתשוב ותרם עלינו ועל מקדשך ברחמך הרבים, ותבנהו מהרה וכו'" "ואומרים שיר המעלות... עומדות היו רגלינו בשעריך וגו'".



נטילת לולב בירושלים ת"ו בין החומות

בעל ה"ביכורי יעקב" (בסי' תרנח, א) עורר את השאלה: האם מצות נטילת לולב כל שבעה נהגת בזמן הזה מדאורייתא בירושלים שבין החומות, כפי שנהגה במקדש. ומקורו, במחלוקת הראשונים בפרוש המשנה במסכת סוכה (פ"ג מ' י"א): שלרמב"ם בפיה"מ (ד"ה בראשונה) ירושלים בכלל המקדש לעניין נטילת לולב, וכל שבעת הימים מצוה זו נהגת בה וכבר האריכו גדולי האחרונים בשקלא וטריא על דבריו. **ולשאלה זו, השלכה על כמה נושאים:** מדאורייתא.

א. לעניין מי שהזדמן לירושלים העתיקה בימי חג הסוכות, לאחר שכבר נטל לולב בברכה בבית הכנסת. האם צריך ליטול לולב בשנית כדי לצאת ידי המצווה מדאורייתא לדעת הסוברים כן? **ב.** מי שמתכוון להגיע לירושלים העתיקה – כמו שראוי לעשות, זכר למצות העלייה לרגל – האם עדיף שיימנע מנטילת הלולב בביתו כדי שיזכה לקיים את עיקר המצווה בחיוב דאורייתא בברכה? **ג.** האם כל ה"פסולים" של ארבעת המינים שאנו מקילים בהם בששת ימי החג האחרונים פסולים בירושלים העתיקה בכל שבעת ימי החג כמו ביום הראשון? ולדוגמא: האם ניתן להשתמש בלולב שאול למי שאין לו לולב ברשותו? ואמנם, ה'דברי יציב' (או"ח סי' רעג) נקט שהרמב"ם חזר בו בהלכותיו ממה שכתב בפיה"מ"ש. אך כאמור, ה"ביכורי יעקב" הסיק

בדעת הרמב"ם **שכל ירושלים קרויה מקדש**. ולדעתו, קדושת ירושלים והעזרה לא בטלו בזה"ז לפחות לשיטת הרמב"ם. ודבריו הובאו למעשה גם בלוח א"י להגרי"מ טיקוצ'ינסקי ובספרים אחרים. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' ב) דחה למעשה את סברת הביכורי יעקב, משום שגם אם הרמב"ם סובר עקרונית שירושלים היא בכלל המקדש, עדיין ישנן ספיקות נוספים אם מצות הנטילה במקדש נהגת בזה"ז. **ספק אחד**: שמא היוצא בנטילת לולב דרבנן נפטר כבר אפילו ידי מצות הנטילה מדאורייתא. **וספק שני**, שמא קדושת ירושלים בטלה לפחות בזמן שהמקדש חרב ואינו ראוי לביאה. ומרן הגרשז"א במנחת שלמה (ח"ב-ג סי' נז) הוסיף עוד פקפוק על דברי הביכורי יעקב, שגם אם ירושלים בזה"ז היא בכלל "לפני ה'" "מסתבר שדין שמחה אינו נוהג בה אלא בזמן שביהמ"ק קיים וצ"ע".

הלכה למעשה: אף שמרן הגריש"א ומרן הגר"ח פ' שיינברג צ"ל השתדלו מאד לברך על יד הכותל המערבי, הכרעת גדולי הפוסקים, שאין מצוה מיוחדת ליטול לולב בירושלים העתיקה, ועדיף לכל אחד לקיים מצוה זו במקומו משום "זריזים מקדימים למצות". ומי שנטל כבר את הלולב במקומו, אינו צריך לחזור וליטול לולב פעם נוספת כשהזדמן לירושלים. והוא הדין לגבי ה"פסולים". נראה, שכל המומים שפוסלים את ארבעת המינים ביום הראשון אך כשרים בשאר הימים – יש להקל בהם כל שבעה **גם בתוככי ירושלים העתיקה**. עד שנזכה כולנו לעלות אל הר בית ה' ולקיים שם מצות שמחה כהלכתה מדאורייתא, בלולב כשר.

הושענא רבה

נוהגים להיות ערים בליל הושע"ר מפני שהוא ליל גמר החתימה (משנ"ב תרס"ד, א פ"ח שער כ"ט ושער הכוונות דף קב), יש נוהגים לקרוא ספר דברים – **משנה תורה**, ויש הקוראים אותו בציבור מתוך ספר תורה בלא הברכות ואמנם, הגריש"א צ"ל התנגד לכך [עפ"י דברי הנצי"ב, שאין להוציא ספר תורה מבלי לברך עליו], ובמנהגי האדר"ת צ"ל עמ' קלט "ליל הושע"ר קראתי משנה תורה בהסוכה שלי, בס"ת שלי וכו' ולהשערתי קבעו זאת רבותינו הראשונים ז"ל לזכר מצות הקהל שקרא המלך משנה תורה בבית המקדש בחג הסוכות". נשים רשאיות לומר התיקון, שיש בו חותם הדין, "וגם נשי בעי חיי" (בן איש חי וברב פעלים).

קריאת תהילים: הנוהגים לגמור תהילים בהושענא רבה, יש המתחילים אחר חצות הלילה: (12:27) אף שמן הדין התירו לקוראם אף קודם חצות, מפני שהם ימי רחמים ורצון (שו"ת לבושי מרדכי או"ח קפ"ו ושו"ת בצל החכמה ד, מ"ד), **והמקדימים** נזהרים להתחיל עכ"פ רק אחרי זריחת אור הלבנה – **10:36**.

בשחרית: משכימים לבית הכנסת, מרבים בפסוקי דזימרה כבשבת ויום טוב, ואומרים גם "מזמור לתודה", אבל אין אומרים "נשמת" (שו"ע תרס"ד, א ומשנ"ב, ב). והנעורים במשך הלילה, יזהרו שלא להתפלל בטרם זמן תפילה [הנץ - 6:35]. ובשעת תרס"ד, מעשה בעיר מגנצה שטעו ונתעטפו בטלית ותפילין [בחו"ל] בטרם עלות השחר וסיימו פסוד"ז וכו' ובערב ראש חודש ציון לגזור תענית על שהניחו טלית ותפילין והתפללו בלילה, (מהרי"ל הל' סוכה).

הפרידה מהסוכה

סיימו לאכול בסוכה, ביום הושענא רבה, מכל מקום אין לסותרה, שכל היום עומדת לאכילה ולשינה (שו"ע תרסו, א) לאחר הגעת זמן מנחה קטנה - **3:49** מוציאים הכלים והשולחן וכו' שצריכים לשבת והיום טוב בבית, מן הסוכה (שו"ע שם פמ"ג וכף החיים, ב) ולעת ערב נפרדים מהסוכה בטעימה בה, בישיבה, ולאחר מכן אומרים את ה"יהי רצון וכו'" הנדפס בסידורים (רמ"א תרס"ז, א). ומנהג חסידים ואנשי מעשה בטרם יוצאים מהסוכה מנשקים לה, ויוצאים בהליכה לאחור (כף החיים שם, ח).

המעוניינים לאכול או לישון בסוכה **בשמיני עצרת-שמחת תורה**, יסירו **לפני כניסת השבת**, במקום אחד בסכך ד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ), ואמר לי הגרי"ש אלישיב צ"ל שלדעתו די להניח בסוכה קדירה גדולה במקום בולט שע"י זה ניכר שאין האכילה או השינה למצווה.

סגולת עלי הערבות: כתב בספר מנורת המאור פרק ז נר ג, ד: "שמעתי שיש בערבה של הושענא רבה סגולת שמירה למתכוון בה, בסכנת דרכים, כפי כושר מעשיו וטוב כוונתו" על כן, יש הנושאים ברכבם מעלי הערבה. וכן כתב הגר"ח פלאג' זיע"א בספר מועד לכל חי: "יש בערבות סגולה להינצל מליסטים, וישא אצלו או במעילו מהערבות, או יניחם בביתו, במקום שידוע לו בבירור היכן מונחות, ובשעת סכנה, יחשוב בהן, וינצל מכל רע.

נגיסה מן האתרוג, כסגולה ללידה קלה

אחר התפילה, כששבים מבית הכנסת, יש מעוברות שנהגו, לתת לצדקה, ולנגוס מהפיטם של האתרוג [שיש האומרים, שעץ הדעת, אתרוג היה], ואומרות התפילה הבאה: "ריבונו של עולם, בשביל חוה שאכלה מעץ הדעת גרם אותו החטא מיתה בעולם, ואם הייתי באותו זמן לא הייתי אוכלת ולא הייתי נהנית ממנו, כמו שלא רציתי לפסול

אתרוג זה בז' ימי החג שעברו, והיום שפסלתי אין בו מצווה, ותקבל ברצון את תפילתי ותחינתי שלא אמות מלידה זו ותושיעני לילד בנחת ובלי צער, ולא יהיה לי ולוולדי שום נזק, כי אתה הא-ל המושיע" (מטה אפרים באלף המגן סי' תר"ס סעיף ו' מספר נזיר שמשון בשם כתב יד). ואמנם, עפ"י ההלכה, אין לנגוס באתרוג בהושע"ר (שו"ע תרסה וכן כתב בדרכי חיים ושלום). אולם, דעת הגר"ח קנייבסקי זצ"ל שמכיוון שאין מנגיסה זו שום הנאה, והיא רק לסגולה – אולי מותר (עי' מ"ב דרשו תרסה, ו).

שמיני עצרת – שמחת תורה ביום שבת קודש

נוהגים להכין נר נשמה לעילוי נשמות הנפטרים ר"ל שבשמיני עצרת מזכירים נשמות, אך אין להניחו בקרבת נרות השבת והחג שלא להראות כמוסיפים על מספר הנרות, ובשבת הבאה יאמרו הרואים: "מעלין בקודש ולא

הדלקת הנרות - בליל שבת שמיני עצרת: ירושלים – 5:43 אזור המרכז – 5:58 צפון - 5:51 ודרום - 5:52

מברכים על הנרות: **"להדליק נר של שבת ויום טוב"** ובנות אשכנז והנוהגות כבן איש חי מברכות **שהחיינו** בהדלקת הנר **ובנות ספרד** עפ"י הגר"ע יוסף זצ"ל עדיף שתצאנה בברכת שהחיינו שבקידוש.

הטועה, וברכה על הנרות, רק **"להדליק נר של שבת"** - **יצאה ידי חובה**, ש"ו"ט איקרי שבת" הזכירה רק **"של יום טוב"**, אם לא זכרה ששבת היום, וטרם הגיע זמן ה"שקיעה" 6:22 - תדליק עוד נר או שניים, ותברך שוב כהוגן **"להדליק נר של שבת ויום טוב"**. אבל, זכרה ששבת היום, אלא שנכשלה בלשונה - אם טרם הגיעה "שקיעה", תכסה עיניה ותברך שוב על הנרות שדולקים כבר (שו"ת התעוררות תשובה א, קי"ד ושו"ת מהר"ם בריסק ב, מ"ד). ויש אומרים, שאם כבר קיבלה עליה **בוודאות שבת** - לא תברך שנית, ותאמר למי שטרם קיבל עליו שבת, להדליק עבורה, והוא יכול לברך (ספר שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ד סעיף ה).

בנוסח תפילת שמיני עצרת, וכן **בקידוש** אומרים: **בני אשכנז** - **"ותיתן לנו את יום השבת ואת יום השמיני חג העצרת הזה"**. ובני **ספרד** – **"את יום שמיני עצרת החג הזה"** הטועה ואמר "את חג הסוכות", נחלקו הפוסקים – אם יצא. ומספק ברכות - **אין לחזור**.

הטועה ואמר כבר בלילה "משיב הרוח ומוריד הגשם – **אינו חוזר**.

כתב בספר שפתי צדיק: "שמעתי מפי קדשו זקני ז"ל (בעל חידושי הרי"ם ז"ל שביום שמיני עצרת. המתפלל בציבור, עי"ז יתוקנו כל תפילותיו שהיו ביחידות מכל השנה". **הערה חשובה**: יש שכתב, שיש **להקדים** אמירת "ברכו בתרא" להקפות, להוציא את העוזבים את ביהכ"נ במהלך ההקפות (מנחת יצחק ז, י).

הקפות עם ספרי התורה: **ריקוד עם ספר תורה פסול**: ספר פסול דינו בשבת ויום טוב כמוקצה מחמת חיסרון כיו, שהרי אסור לקרוא מתוכו, והוא עומד לתיקון, מכל מקום, בשמחת תורה נהגו להקיף גם בספרי תורה פסולים, ואין חשש בדבר - דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשלמי מועד עמ' קע"ד

ישיבה בעת ההקפות כתב המשנה ברורה קמ"ו, י"ז: ודע שבעת שנושאים הספר חייבים לעמוד, עד שייעלם הספר מעיניו או עד שיגיע למקומו, ואפילו סמיכה [הישענות] - אסורה, שסמיכה כשישיבה". כנלמד מ"ויעבור מלכם לפניכם ויעמדו".

לימוד זכות על היושבים מחמת עייפותם או חולשתם בעת ההקפות

א. חובת העמידה, מן הדין, בתחילת כל הקפה כשאומרים הפסוקים והפזמון, ובוודאי בעת הוצאת הספרים והחזרתם לארון, שאז נקרא ש"נושאים את הספר", אבל לאחר מכן, בפרט כשמתרכזים נושאי הספרים ורוקדים סביבם, הרי זה כאילו הספר "נמצא כעת במקומו" (ערוה"ש, הגרש"ז אויערבך זצ"ל בהליכות שלמה מועדים, ל"ב, ט והגר"ש דבליצקי זצ"ל). ב. כשרוקדים אנשים סביב הספר והם צמודים זה לזה בפחות מג' טפחים, הרי שבלא ידיעתם, הם נחשבים כמחיצה החוצצת בין הספרים לבין היושבים וכאילו הספר ברשות אחרת, ואז בשעת הצורך והדחק, מחמת העייפות, יש להקל (הגר"י נויבירט זצ"ל בשש"כ). **יש לציין**, שבבית הכנסת **"אהבת תורה" בירושלים ת"ו**, בעת התקנת הספסלים לישיבה, הוסיפו, בעלות נוספת, בהשתתפות המתפללים, בכל ספסל, עוד

קרש לאורך הספסל בין רגליו, כדי שיהיה לבוד, ומאחורי כל ספסל - כרשות אחרת, ויכולים המעוניינים לשבת לכתחילה, מאחורי הספסל הראשון, בשמחת תורה, וגם כל השנה כשעומד מאחוריהם המתפלל שמונה עשרה.

ואמנם, מרן החזון איש והגרי"י קניבסקי זצ"ל, הקפידו שלא לשבת, אלא כשספר תורה היה בידיהם (אורחות רבנו ח"ב). ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל אמר פעם בשמחת תורה, במתק לשונו: "אלו פנים יהיו לדבר, שכל זקני התלמידי חכמים יהיו מחוץ לבית הכנסת, ורק הצעירים ירקדו עם התורה.... על כן, חובה ללמד זכות בדבר". אכן, כל שכוחו ברגליו, ייצא מחוץ לבית הכנסת, לנוח בישיבה.

הערה: בשמחת תורה בעת הריקודים והשמחה לכבודה של תורה, יש להקפיד על כל גדרי הצניעות, ועל קיומה של מחיצה כדין בין עזרת גברים לבין עזרת הנשים – **שזהו כבודה של תורתנו הקדושה.**

זמן אמירת "שנים מקרא ואחד תרגום" של "וזאת הברכה" - בהושענא רבה (משנ"ב רפ"ה, י"ח וכה"ח, כ"ט בשם האריז"ל והחיד"א וכן נהג החזון איש הובא בספר זכור לדוד עמ' רמ"ה). מכל מקום, קרא ביום שמיני עזרת - לא הפסיד. וצ"ע שהמשנ"ב בתרס"ט, ד כתב לקרוא בשמחת תורה. ועי' בשיעורי הגריש"א לברכות ח ע"א שאין כוונת המשנ"ב שלא יקרא הפרשה קודם שמו"ת, אלא לזרז שיקראו קודם שיקראו בתורה.

קריאת התורה: מוציאים שלשה ספרי תורה, בראשון קוראים לשבעה קרואים ב"וזאת הברכה" ומעלים לתורה כל המתפללים. ואומרים "חצי קדיש" בשני קוראים בראשית, ובשלישי קוראים למפטיר במדבר כט, לה "ביום השמיני וגו' " בני ספרד חוזרים ואומרים שוב "חצי קדיש". **ההפטרה:** מיהושע, א "ויהי אחרי מות משה וגו' "

הזכרת נשמות - "יזכור" יכול להיאמר גם ביחידות - "גשר החיים להגרימ"ט זצ"ל (ח"א פרק לא אות ב). ועיקר העילוי לנשמת הנפטרים, בנתינת צדקה, לעילוי הנשמה, כנאמר: "כפר לעמך ישראל" - אלו החיים "אשר פדית" - אלו המתים. ויש לתת את הצדקה מיד למחרת יו"ט (מנהג בעל תרומת הדשן), ויש הנותנים לצדקה כבר בערב יו"ט, [השנה ערב שבת], ובשעת ה"יזכור" אומרים: "בעבור שנתתי לצדקה בעבורם".

תפילת גשם

בתפילת מוסף, **למנהג אשכנז** לפני תפילת לחש אומרים **"תפילת גשם"** ולאחר הכרזת הש"ץ מתפללים לחש בהזכרת **"משיב הרוח ומוריד הגשם"** מנהג נוסח ספרד לומר "תפילת גשם" בחזרת הש"ץ. ואם הכריזו "משיב הרוח ומוריד הגשם" - אומרים גם הם בלחש משיב וכו'. **המתפללים ביחידות**, לא יקדימו ביום זה תפילת מוסף לפני הזמן שמתפללים מוסף בבית הכנסת שבמקומם. ומכל מקום, היודע **בוודאות** שכבר הכריזו בבית הכנסת, אף שלא שמע בעצמו - מזכיר. ואם אינו יודע, לא יזכיר גשם אלא בתפילת מנחה.

הטועה, ואמר "מוריד הטל" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם": אם נזכר בטרם אמר "ברוך אתה... מחיה המתים" - **אומר במקום שנזכר** (לאחר סיום העניין שבמשפט בו נזכר). נזכר לאחר מכן - בארץ ישראל, ובמקומות שאומרים בקיץ "מוריד הטל" כיון שאמר עכ"פ "מוריד הטל" - **ממשיך בתפילתו**, שהרי הזכיר שבח של מים בבריאה (שו"ע קי"ד, ה"ב וביה"ל)

הערה: מותר להחליף בשבת ויום טוב שלטים הקבועים בטבלה על קיר בית הכנסת, שהדרך להחליפם להזכרת "משיב הרוח ומוריד הגשם" ו"יעלה ויבוא" "ספירת העומר" וכדומה, שאינם מוקצה (שלמי יהודה ג, ט קצות השבת ח, ט"ז).

שאלת הגשמים בברכת ברוך עלינו וכו' - אינה אלא **מיום ז' בחשוון.**

במנחה: קוראים לשלשה בבראשית. ואין אומרים **צדקתך צדק וגו'**

צאת השבת והחג: ירושלים - 6:53 בצפון 6:56 במרכז ובדרום - 6:57 ר"ת - 7:33

יום ראשון כ"ג תשרי, אסרו חג

אין אומרים תחנון. ויש מבני אשכנז שאין אומרים למנצח יענך וגו'. **כתב הגר"ח פלאגי' זצ"ל** בספרו מועד לכל חי כ"ה, מ"ח: "הימים של סוף תשרי הם ימי שורש לכל השנה, לקראת חודשי השנה, והיא סגולה נפלאה לעזר מד' יתברך לכל השנה". **תפילת יום כפור קטן - אינה נאמרת** לקראת ראש חודש חשוון, מפני שהוא עדיין תשרי שאין

אומרים בו וידוי ולא תחנון. אמנם, המתענים בכל ערב ראש חודש – מתענים גם כן, בערב ראש חודש חשוון (כף החיים תכ"ט, ל"ו).

שבת "בראשית" – "מברכים החודש" וערב ראש חודש חשוון

ההפטרה: מחר החודש (שמואל א, כ) **מולד חשוון:** מוצאי שבת קודש בשעה 6, 33 דקות וחלק אחד. ראש חודש מרחשוון יהיה ביום ראשון וביום שני הבעל"ט אין אומרים "אב הרחמים" ולא צדקתך וגו' במנחה האשכנזים מתחילים לומר "ברכי נפשי"

"סעודה שלישית" שנמשכה ללילה

המתחיל לאכול בשבת, ובמוצאי שבת חל ראש חודש והמשיך לאכול פת בלילה: כתב **שולחן ערוך** קפח, י: הולכים אחר תחילת הסעודה, ויזכיר בברכת המזון, **רק של שבת** [רצה וכו']. וכן פסק בא"ח (א) חוקת, כב **וכן מנהג בני ספרד** (ראה שו"ת יחוה דעת ג, נה). מאידך, דעת **המשנה ברורה** (שם, לג) בשם המג"א והרבה אחרונים, שאומר **רק "יעלה ויבוא"** ואינו אומר "רצה וכו' " שמוטב להזכיר של ר"ח שהוא חיוב גמור, ומאידך, הזכרת רצה במוצ"ש במחלוקת הפוסקים "שיטה שלישית, יש אומרים: גם רצה וגם יעלה ויבוא (ט"ז) ואין כאן תרתי דסתרי, שהרי מזכיר של שבת תחילה. "ודעביד כמר עביד", בכל אופן יוצא אחת השיטות.

עצה למעשה, בקיצור שו"ע מד, יז, שהחכם משתדל לסיים אכילת הפת לפני השקיעה – **6:13** ואזי גם לדעת המשנ"ב (בשער הציון) – מזכיר רק "רצה וכו' " בלבד. ואם המשיכו ואכלו פת – איך שיעשו, יש על מי לסמוך ויצאו ידי חובה. **מוצאי שבת:** ירושלים – **6:45** רבנו תם – **7:25**

תזכורת

שעון חורף: במוצאי שבת **לך לך** אור לי"ד **מר חשוון** - מחזירים את מחוגי השעון לשעון חורף – חזור בשעה, כלומר, בשעה **2:00** בלילה תהיה השעה **1:00**. שימו לב !!! למחרת בוקר יום ראשון י"ד חשוון: נץ החמה – **5:52** סוף זמן קריאת שמע: מג"א – **7:52** הגר"א – **8:38** סוף זמן תפילה: גר"א – **9:33** מנחה גדולה – **11:53** שקיעת החמה – **4:57**.

בברכת מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון וחורף בבריאות ובשמחה ובשפע של גשמי ברכה

כתובת לברורים, הערות, וקבלת "דפי הלכה"

הרב יצחק יעקב פוקס, מייל y0548483398@gmail.COM בפקס: 025372586 טלפונים: 02-5371398
0548483398

מחבר: "תפילה כהלכתה" "הליכות בת ישראל" "הכשרות" "הליכות בין אדם לחברו" ו"הליכות תינוקות וקטנים"